

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI**

**AVRUPA KÜLTÜRÜNÜN BOŞNAK
GENÇLERİN DİN VE KİMLİK ALGILARI
ÜZERİNE ETKİSİ**

(İTALYA ÖRNEĞİ)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Muharem ÇUFTA

BURSA 2010

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI**

**AVRUPA KÜLTÜRÜNÜN BOŞNAK
GENÇLERİN DİN VE KİMLİK ALGILARI
ÜZERİNE ETKİSİ**

(İTALYA ÖRNEĞİ)

Muharem ÇUFTA

Danışman

Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ

BURSA 2010

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe ve Din Bilimleri ..... Anabilim/Anasanat
Dalı, ... Din Psikolojisi ..... Bilim Dalı'nda
700.821012 numaralı ..... Muharem ..... Gufta ..... 'nın
hazırladığı "..... Arcu pa Kültürünün
Boşnak Gençlerin Din ve Kimlik Algıları Üzerine Etkisi"
konulu ..... Yüksek Lisans ..... (Yüksek Lisans /Doktora /Sanatta Yeterlik
Tezi/Çalışması) ile ilgili tez savunma sınavı, 04/08/2010 günü 14:00 - 15:30 saatleri
arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının
..... başarılı ..... (başarılı/başarısız) olduğuna ..... oy birliği ..... (oybirliği/oy
çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu

Başkanı)

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üniversitesi

Prof. Dr. Hüseyin HÖKELEKÇİ

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üniversitesi

Doç. Dr. Vejdi BİLGİN
Uludağ Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üniversitesi

Doç. Dr. Cengiz KARADAĞ
Uludağ Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üniversitesi

...../...../20.....

ÖZET

Yazar	: Muharem ÇuŒta
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Ana Bilim Dalı	: Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Bilim Dalı	: Din Psikolojisi
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: xiii + 126
Mezuniyet Tarihi	: ..../...../2010.
Danışmanı	: Prof. Dr. Hayati Hökelekli

Avrupa Kültürünün Boşnak Gençlerin Din ve Kimlik Algıları Üzerine Etkisi

Bugün bütün dünyada etnik, kültürel ve dinî azınlıklar baskı altındadır. Bu tez Avrupa'daki Müslüman azınlıkların bu açılardan farklı bir konumda olmadığını ortaya koymakta ve özellikle gurbet amacı ile geçici olarak göç eden Müslüman azınlıkların toplumsal konumu ve kültürel sorunlarının birçok yönünü ele almaktadır.

Din psikolojisi üzerine yapılan ve bir alan araştırması olan bu yüksek lisans tezinde sosyo-psikolojik metot ve tekniklerden faydalanarak, Avrupa kültürünün Boşnak gençlerin din ve kimlik algıları üzerine etkisini incelemektedir. İtalya'ya gidip yerleşen Boşnak gençlerin "kimlik" ve "dinî hayat" ile ilgili algıları ve değişimleri bu çalışmanın asıl konusunu oluşturmaktadır. Doğup büyüdüğü farklı ülke ve kültürlerde yaşayan Müslüman gençler için dinî ve etnik kimliğin ne ifade ettiği, kimliklerin oluşumunda dinin önemi ve konumu araştırmamızın temel sorusudur. Aynı zamanda araştırma, farklı bir kültürde yaşama, kendini arama ve kendini ispat etme süresince oluşan dinî kimlik problemini tespit etmek; böylece asimile olma gibi sosyal psikolojik problemler karşısında kendilerini koruyabilme ve içinde buldukları topluma uyum sağlama imkânlarını ne derece gerçekleştirebildiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Kimlik, Din, Dindarlık, Göç, Asimilasyon ve Entegrasyon.

ABSTRACT

Autor	: Muharem ufta
University	: Uludağ University
Main Dicipline	: Division of Philosophy and Religious Sciences
Characteristic of Thesis	: Master Degree Thesis
Dicipline	: Psychology of Religion
Page Numbers	: xiii + 126
Graduation Date	: ...../...../2010.
Consultant	: Prof. Dr. Hayati Hokelekli

The Influence Of European Culture On The Perception Of Religion And Identity Among The Bosnian Youth

Today all over the world ethnic, cultural ve religious minorities are under pressure. This thesis, puts forth that muslim minorities in Europe aren't in different positions at these aspects, especially the social position of the muslim minorities that migrated temporarily and handles many directions of their cultural problems.

In this master thesis that is based on psychology of religion and made as a field research by taking advantage of socio-psychological methods and techniques, studies "*The Influence Of European Culture On The Perception Of Religion And Identity Among The Bosnian Youth*". The main aim of this study is the perceptions and variations about "identity" and "religious life" of Bosnian young people who went and settle in Italy. What does the religious and ethnic identity expresses for young Muslims that were born and grown in different countries and cultures, the primary question of our research is, the importance and position of religion in the formation of identity. At the same time the research puts forth, the determination of religious identity that is formed during living in a different culture, self-searching and self-proving; so that workers can protect themselves against socio-psychological problems such as being assimilated and how much could they realize the possibilities of adaptation to the communities they are living with.

Keywords: Culture, Identity, Religion, Religious, Immigration, Assimilation and Integration.

ÖNSÖZ

Tarihin eski zamanlarından bugüne kadar, değişik sebep ve amaçlardan dolayı insanlar, doğdukları memleketleri bırakıp başka ülkelere gitmişlerdir. Yer değişikliğiyle birlikte insanlar, sürekli başka topluluklarla pek çok değişimler yaşamıştır. Bunlardan bir tanesi de dine karşı tutum ve algıların değişmesidir.

Din fenomeni insanın hayatında önemli bir yere sahiptir. Özellikle son zamanlarda dinsel olayların, din ile ilgili problemler çok olmasından dolayı bu konu ayrı bir önem kazanmaktadır. Dolayısıyla buradan kalkarak yurtdışına giden ailelerin ve gençlerin gerek din gerekse de kimlikle ilgili algılarının ve tutumlarının değişiminde mutlaka önceki durumla sonraki durum arasında pek çok farkları olmuştur. İşte bu gibi düşünceler bizi, *Avrupa Kültürününün Boşnak (Goran) Gençlerin Din ve Kimlik Algıları Üzerine Etkisi* isimli bir alan araştırması yapmaya sevk etti. Bu konu hakkında şu ana kadar böyle bir çalışma yapılmadığından dolayı ayrı bir öneme sahiptir.

Araştırmamız giriş ve üç ana bölümden oluşup, alan araştırması olarak tasarlanmıştır. Giriş bölümü, araştırmanın konusu, araştırmanın amacı, önemi, hipotezleri, varsayımları, sınırlıkları ve konu ile ilgili önceki çalışmaları içermektedir. Birinci bölümde Kosova ile ilgili temel bilgiler verilmiş ve araştırmada kullanılan kavramlar (din ve dindarlık, gençlik ve din, kimlik, kültürel kimlik, milli kimlik, kültür vb.) açıklanmıştır. İkinci bölümde metot, araştırmada model, evren, örneklem, işlem ve analiz ile ilgili bilgiler kapsamaktadır. Son bölümde de bulgular ve yorumlar yer almaktadır. Anketten elde edilen bulguların yanında deneklerin sözlü ifadeleri de değerlendirilmiştir.

Bu araştırmada, yardımlarından dolayı ve olaylara sürekli farklı ve derin bir bakış açılarından yaklaşmamı sağlayan tez danışmanı olan hocam, Prof. Dr. Hayati Hökelekli'ye, bulgularla ilgili çalışma esnasında emeği geçen Doç. Dr. Vejdi Bilgin ve Dr. İbrahim Gürses'e ve anketleri ciddiyle cevaplandıran deneklere teşekkür ederim.

Muharem ÇUFTA

Bursa/2010

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR.....	xiii

GİRİŞ	1
1.Araştırmanın Konusu	1
2.Araştırmanın Önemi.....	1
3.Araştırmanın Amacı	2
4.Araştırmanın Hipotezleri.....	3
5.Araştırmanın Varsayımları.....	4
6.Araştırmanın Sınırlılıkları	6

BİRİNCİ BÖLÜM TEORİK ÇERÇEVE

A. KOSOVA HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	8
1. KOSOVA.....	8
2. KOSOVA'NIN KİMLİK BİLGİLERİ.....	10
3. KOSOVA'NIN COĞRAFİ DURUMU	11
4. KOSOVA'DA YAŞAYAN MÜSLÜMAN TOPLULUKLAR	12
a) Arnavutlar	12
b) Türkler	14
c) Gorahlılar (Boşnaklar)	15
B. TEMEL KAVRAM VE TANIMLAR	17
1. Din ve Dindarlık.....	17
2. Gençlik.....	23
3. Gençlik ve Din	25
4. Kimlik	28
5. Kültürel Kimlik	31

6. Millî Kimlik	33
7. Kültür ve Kültürün Etkisi.....	34
C. YABANCI ÜLKE TECRÜBESİ	36
1. Göç ve Göç Psikolojisi.....	36
2. Asimilasyon	38
3. Entegrasyon-(Bütünleşme).....	40
a) Uyum Problemi	43
b) Dil Problemi.....	44
c) İş ve Meslek Problemi.....	44
d) Konut Problemi.....	45
e) Eğitim Problemi	46
4. Avrupa’da Müslümanlar	46
5. İtalya’da Müslümanlar	49

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ - BULGULAR VE YORUMLAR

A. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ.....	52
1. Metot.....	52
2. Araştırmanın Modeli	52
3. Evren ve Örneklem	53
4. Araştırmaya Katılan Denekler Ve Nitelikleri.....	53
5. Ölçme Aracı: Anket	58
6. Anketin Hazırlanması	59
7. Anketin Uygulanması	60
8. Verilerin Toplanması	61
9. Kullanılan İstatistik Analizler	61
B. BULGULAR VE YORUMLAR.....	63
1. Dinî İnançla İle İlgili Bulgular.....	62
2. Dini Pratikler Hakkında Bulgular	65
3. Kültürel Kimlik Hakkında Bulgular.....	79
4. Gurbet ve Yabancı Kültür Hakkında Bulgular.....	82

5. Ahlakla İlgili Bulgular	87
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	104
BİBLİYOGRAFYA	111
EKLER	119

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Araştırmaya Katılanların Yaş Durumlarına Göre Dağılımı.....	54
Tablo 2: Araştırmaya Katılanların Cinsiyete Göre Dağılımı	54
Tablo 3: Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumlarına göre Dağılımı	55
Tablo 4: Araştırmaya Katılanların Medeni Duruma Göre Dağılımı	55
Tablo 5: Araştırmaya Katılanların Yaşadıkları Yerin Niteliğine Göre Dağılım	56
Tablo 6: Araştırmaya Katılanların Gurbette Kalma Süresine Göre Dağılımı	56
Tablo 7: Araştırmaya Katılanların Aile Ekonomik Durumlarına Göre Dağılımı	57
Tablo 8: Araştırmaya Katılan Deneklerin Dindarlık Derecesi ile ilgili Dağılım	57
Tablo 9: Araştırmaya Katılan Deneklerin Ailelerinin Dindarlık Dağılımı	58
Tablo 10: Her Şeyi Yaratan, Bilen ve Her Şeye Gücü Yeten Allah'ın Varlığına Ve Birliğine İnanıyorum	62
Tablo 11: Melek Cin Gibi Görünmeyen Varlıklar Vardır?.....	63
Tablo 12: Ahiret Gününe ve o Günde Her şeyin Karşılığını Göreceğime İnanıyorum.....	63
Tablo 13: Hz. Muhammed (a.s) Allah'ın Kulu ve Resulüdür	63
Tablo 14: Kur'an-ı Kerim Allah'ın Kelamıdır ve Günümüze Kadar Değişmeden Ulaşmıştır	64
Tablo 15: Araştırmaya Katılanların İtalya'ya Gelmeden Önce Namaz Kılma Dağılımı	65
Tablo 16: İtalya'ya Gelmeden Önce ile İtalya'ya Geldikten Sonra Namaz Kılma Sıklığı Durumu	66
Tablo 17: Şimdiki Dindarlık Durumu ile İtalya'ya Gelmeden Önce Dindarlık Durumu Arasındaki İlişki.....	67
Tablo: 18 Yurt Dışında Bulunma Süresi ile Namaz Kılma Sıklığı İlişkisi	68
Tablo 19: Eğitim Durumu ile Namaz Kılma İlişkisi	69
Tablo 20: Medeni Durum ile Namaz Kılma Sıklığı İlişkisi	72
Tablo 21: İtalya'ya Gelmeden Önce Cuma ve Bayram Namazı Kılma Sıklığı Dağılımı	73
Tablo 22: İtalya'ya Geldikten Sonra Cuma ve Bayram Namazı Kılma Sıklığı Dağılımı	73
Tablo 23: Araştırmaya Katılan Deneklerin İtalya'ya Gelmeden Önce Oruç Tutma Sıklığı Dağılımı	75
Tablo 24: İtalya'ya Geldikten Sonra Oruç Tutma Sıklığı	76
Tablo 25: Araştırmaya Katılanların Dua İle İlgili Tutumları	77

Tablo 26: Dua Tutumu ile Namaz Kılma Sıklığı İlişkisi	78
Tablo 27: “Ben Kimim?” Sorusuna Öncellikle Hangi Cevabı Verirsiniz.....	81
Tablo 28: İtalya’daki Dinî Adet ve Gelenekler Bizim Dinî Adet ve Geleneklerimizden Daha Güzeldir.....	82
Tablo 29: Avrupa’daki İnsanlar Bizim İnsanlardan Daha Samimi ve Daha Güvenlidir.....	82
Tablo 30: Avrupalılar Bizden Daha Huzurlu ve Daha Mutlu Bir Hayat Yaşıyorlar.....	84
Tablo 31: Gurbetteki Hayat Dinî Tutumunuzu Ne Yönde Etkiledi	85
Tablo 32: Kim Olduğumu ve Nasıl Yaşamam Gerektiğini Bana En İyi Şekilde Dinim Öğretmiştir	87
Tablo 33: İtalya’ya Gelmeden Önce Cinsel İlişki Hakkında Tutumunuz Nasıldı?.....	87
Tablo 34: Evlilik Öncesi Cinsel İlişki Hakkında Tutumunuz Nedir	88
Tablo 35: Hayatın anlamını anlamam ve kavramam için dinim yardımcımıdır	88
Tablo 36: İtalya’ya Gelmeden Önce Bar Disko Alışkanlığımız var mıydı?	89
Tablo 37: İtalya’ya Geldikten Sonra Bar Disko Alışkanlıkları.....	89
Tablo 38: İtalya’ya Geldikten Sonra Bar Disko Alışkanlıkları ile Dindarlık Derecesi Arasında İlişki.....	90
Tablo 39: Aile Arası İlişkileriniz Önce / Sonra Nasıldı?	91
Tablo 40: Domuz Eti ve Benzeri İslam Dininin Haram Kıldığı Yiyeceklerle İlgili Tutumunuzda Bir Değişiklik Oldu mu?	92
Tablo 41: Çağdaş Yaşam İnsanı Mutlu Etmeye Yeter; Dine Gerek Yoktur	92
Tablo 42: Daha Önceleri Madde ve Alkol Kullanımı Alışkanlığınız Var mıydı (sigara-alkol-uyuşturucu)?.....	93
Tablo 43: Alkol	93
Tablo 44: Uyuşturucu.....	94
Tablo 45: Şimdiki Durumda Madde ve Alkol Alışkanlıklarınız Var mıdır (sigara-alkol-uyuşturucu)?.....	94
Tablo 46: Alkol	95
Tablo 47: Uyuşturucu.....	95
Tablo 48: İtalya’ya Geldikten Sonra, Giyim Tarzı, Kılık ve Kıyafetlerinizde Herhangi Bir Değişiklik Oldu mu?	96
Tablo 49: Karşı Cinsle Sosyal İlişkilerde Önemli Bir Değişim Yaşadınız mı?	97
Tablo 50: İtalya’daki Statünüz Nedir?	98
Tablo 51: İtalya’daki Pozisyonunuz Nedir?.....	99

Tablo 52: Yurtdışında Ailenizle mi Kalıyorsunuz?	99
Tablo 53: Yurtdışında Ailenizle mi Kalıyorsunuz ile Oruç İbadeti İle İlgili Tutumu İlişkisi.....	100
Tablo 54: Yurtdışında Ailenizle mi Kalıyorsunuz ile Bar Disko Alışkanlıkları Arasında İlişki.....	100
Tablo 55: Bir gün Memleketinize Dönmek İster misiniz?.....	101
Tablo 56: İtalya'ya Gelmeden Önce Herhangi Bir Cemaate Bağlı mıydınız?.....	103
Tablo 57: Bulduğunuz Çevrede Herhangi Bir Cemaate Bağlı mısınız?	103

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.s.	: Adı geçen sempozyum
a.g.t.	: Adı geçen tez
a.g.md.	: Adı geçen madde
ANOVA	: Analyses Of Variance
Arn.	: Arnavutça
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
Krş.	: Karşılaştırınız
No:	: Numara
Ort.	: Ortalama
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı

- sa.** : Sayı
- vb.** : Ve benzeri
- v.d.** : Ve diğerleri
- Yay.** : Yayınları, yayınevi, yayıncılık

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Din psikolojisi üzerine yapılan ve bir alan araştırması olan bu yüksek lisans tezinde sosyo-psikolojik metot ve tekniklerden faydalanarak, Avrupa kültürünün Boşnak gençlerin din ve kimlik algıları üzerine etkisini incelenmektedir. İtalya'ya gidip oraya yerleşen Boşnak gençlerin "kimlik" ve "dinî hayat" ile ilgili algıları ve değişimleri bu çalışmanın asıl konusunu oluşturmaktadır. Kendi doğdukları ve büyüdükları farklı bir ülke ve kültürde yaşayan Müslüman gençler için dinî ve etnik kimliğin ne ifade ettiği, kimliklerin oluşumunda dinin önemi ve konumu araştırmamızın temel sorusudur.

Bu çerçevede öncelikle gençlerin din konusundaki tutum ve davranışlarını tespit etmek hedeflenmiştir. Ayrıca gençlerin dinî eğilimleri ile demografik özellikleri (yaşadıkları yerler, ırk, cinsiyet, medeni durum, gelir durum ve dindarlık) arasındaki ilişkilerin tespit ve tahlili bu araştırmanın çerçevesi içerisinde yer almaktadır. Bunların yanında, bu belirtilen özelliklerin gençlerin dinî eğilimleri üzerinde önemli bir etkide bulunup bulunmadıkları sorusuna cevap aranacaktır.

Bunu gerçekleştirebilmek için değişik yazılı kaynaklardan (dokümantasyon) yararlandık. Çalışmamızda mümkün olduğu kadar farklı yazarlardan ve düşünürlerden bilgi aktarılmış ve beş farklı dilden kaynak kullanılmıştır. Aynı zamanda yukarıda dile getirilen konular etrafında geçerli bilgileri ortaya çıkarmak için bir anket geliştirdik ve bir örneklem grubu (Avrupa'da yaşayan Kosovalı Boşnak gençlerin) üzerinde uyguladık.

2. Araştırmanın Önemi

Günümüzde Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde yaşayan ve çeşitli ülkelere gelen Müslümanlar vardır. Bunlar farklı etnik, kültür ve coğrafyadan geldiği için, oldukça

karmaşık sorunları vardır. Özellikler Balkanlar'da yaşayan Müslümanların dinî sosyal hayatındaki karmaşık şartları ve sosyal kimlik özelliklerini eklersek o zaman bu tür araştırmanın önemi ve ele alınacak konuların ne kadar güç bir çalışma olduğu anlaşılacaktır.

Geleceği kuran ve yaşayan gençlerdir. Dolayısıyla her topluluk için gençler ayrı bir öneme sahiptir. Toplumun şimdiki ve gelecekteki durumları gençlerin yaşantılarına, durumlarına bağlıdır. Bu nedenle gençler üzerinde ve özellikle gençlerin dinî hayatları üzerinde yapılan araştırmalar büyük bir öneme sahiptir. Buna göre, bir toplum için iyi bir gelecek tasavvuru her şeyden önce gençlerin yetişme şartlarını dikkate alan bir bakış açısını gerekli kılmaktadır. Çünkü gençlik çağı güç, enerji, idealizm ve değişimin imkânlarını en fazla içinde barındıran bir zaman dilimi olup, bu dönemde şekillenen düşünce ve zihniyet, toplumun geleceğinin inşasında çok önemli bir rol oynamaktadır.

Bu anlamda bu alan araştırması gençleri dini hayatları hakkında bilgi sunacak ve gençlerin dinî yaşantılarıyla kimlikleri arasındaki ilişkiyi de görme imkânı verecektir. Özellikle dini sosyalleşme, kimlik kazanımı, dini gelişme ve eğitim gibi konularda ilgililerin gençleri anlama, tanıma, eksiklik ve ihtiyaçlarını, sorunlarını bilmede yardımcı olacaktır.

Bu çalışmanın bir diğer önemi de, ileride bu ve buna benzer konularda araştırma yapacak olan araştırmacılara ön ayak oluşturmalarıdır. Aynı zamanda bu çalışmanın hem psikolojik hem sosyolojik hem de din eğitimi konusunda atılacak adımlara katkıda bulunacağını da ümit ediyoruz. Daha da önemlisi Kosova ile ilgili yeni bir literatürün kazandırılması yanı sıra önemli bir kaynak kitap da olacaktır.

3. Araştırmanın Amacı

Araştırmamızın en önemli amaçlarından biri Kosova'da yaşayan Boşnak gençlerin Avrupa'ya gitmeden önceki dinî tutum ve davranışları ile Avrupa'ya gittikten sonraki dinî tutum ve davranışları arasında farkın olup olmadığını tespit etmek ve fark

varsa farkların sebeplerini tespit ve tahlil etmektir. Ayrıca amacımız, dinî tutum ve davranışların onların kimliklerine olan etkisini araştırmanın sınırları çerçevesinde belirlemektir.

Bunun yanı sıra Kosovalı Boşnak gençlerin dinî tutum ve davranışlarının, demografik değişkenlerle arasındaki ilişki ve etkileşimleri incelemektir. Kısacası deneklerin dinî hayat ve dindarlıklarının bir portresini çıkarmaktır. Bunlara ilaveten Müslümanların azınlıkta oldukları yerde bir durum değerlendirmesi yapmak amaçlanmıştır. Yani aynı etnik kimliğe sahip olup farklı sosyo-politik ve kültürel çevrelerde yaşayan Müslümanların din ve kimlik algılamalarında ve tutumlarında farklı bir görünüm bulunup bulunmadığını tespit etmek.

4. Araştırmanın Hipotezleri

Hipotez, araştırmanın amacını ve iddiasını oluşturmaktadır. Henüz deney sonuçlarında doğrulanmamış olsa bile doğru çıkacağı düşünülür. En yaygın anlamıyla hipotez, “yapılan bütün gözlem ve deney sonuçları tarafından yeterince doğrulanmamış, geçerliliğin kontrolü için teste tabi tutulabilen, fakat henüz test edilmemiş muhtemel çözümlenmeleri içeren önermelerdir”. Hipotez araştırmacıyı araştırmanın amacına ulaştıran kılavuz rolü oynar, yani bir nevi araştırmacının pusulasıdır.¹ Bu araştırmada Avrupa kültürünün Boşnak gençlerin din ve kimlik algıları üzerinde etkisi, gençlerin dinî eğilimleri ve bu eğilimlerin demografik özelliklere (yaşanan yer, ırk, cinsiyet medeni durum, gelir durum) göre farklılık gösterip göstermediği araştırılıp değişkenler arasındaki hipotezler test edilecektir.

Buna göre araştırmanın hipotezleri şunlardır:

- 1- Gençler yurt dışına gittikten sonra dinî ve sosyal kimliklerini algılamada daha bilinçli hâle gelmiştir.

---

¹ Arslantürk, Zeki, *Sosyal Bilimler İçin Araştırma Metot ve Teknikleri*, 5. Basım, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2005, s. 43.

2- Dinî hayatın ibadet ve sosyal ilişkiler boyutunda cinsiyet bağımsız değişkeni açısından büyük farklılık vardır.

3- Dinî inançlara bağlılık boyutu açısından farklı bir ülke tecrübesi ve farklı sosyokültürel şartlarda yaşamalarına rağmen yurt dışına gittikten sonra da önceki durumuyla benzerlikler vardır.

4- Gençler yurtdışına gittikten sonra oruç ibadetini yerine getirme konusunda büyük ilgisizlik göstermiştir.

5- Gençlerde dinî kimlik, duygu ve tutumları etnik ve milli kimlik tutumlarından daha güçlüdür.

6- İkamet edilen yer, namaz kılma sıklığında tutumunda önemli bir farklılaşmaya yol açacaktır.

7- Eğitim durumu, namaz kılma sıklığı tutumunda önemli bir farklılaşmaya yol açmayacaktır.

8- Gelir durumu, namaz kılma sıklığı tutumu konusunda anlamlı bir farklılaşmaya yol açmayacaktır.

9- Medeni durum, namaz kılma tutumu konusunda anlamlı farklılığa yol açacaktır.

10- Demografik değişkenlerden yaş, namaz kılma sıklığı konusunda anlamlı bir farklılaşmaya yol açacaktır.

5. Araştırmanın Varsayımları

“Varsayım, bazı mantıkî sonuçlara varabilmek veya olayları açıklayabilmek için doğru olduğu farz edilen fikirdir”.²

---

² Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, İkinci Baskı, Birlik Yayınları, Ankara 1982, s. 1020.

Başka bir deyişle, hipotezlere kaynak olan, araştırmaya ışık tutan genel ilkelerdir. Bir başka deyişle, “deneyle kanıtlanmamış olmakla birlikte kanıtlanabileceği umulan kuramsal düşünüyü”³dür. Varsayımlar bir yandan gözlemlere, bir yandan da daha önce yapılmış araştırmaların bulgularına dayanır. Fakat Kosova’da yaşayan Boşnak gençlerle ilgili pek fazla ampirik araştırmaların bulunmayışı, bize bu konuda varsayımlar geliştirmeyi güçleştirmektedir. Buna rağmen de araştırmamızın genel varsayımlarını şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Araştırmaya katılan 150 deneğin verdiği cevapların samimi nitelikte cevaplar olduğu kabul edilmiştir.
- 2- Araştırmada kullanılan ölçme araçları, araştırma problemleri ile ilgili doğru ve geçerli bilgiler toplayacaktır.
- 3- Araştırmanın amaçları ve hipotezleri doğrultusunda kullanılan analiz teknikleri, konulara uygun ve yeterlidir.
- 4- Bağımsız bir değişken olarak göç, başlı başına bir değişmeye sebep olmakta ve dini alana da yansımaktadır.
- 5- Dinî kural ve inanç sistemleri yabancı bir kültür ortamı içinde her türlü asimilasyona karşı koyarak, bir bakıma değişmeyi önler.
- 6- Boşnak (Goralı) gençlerin hâkim ve yabancı kültür tarafından dışlanmış olmaları, onları kendi aralarında bütünleşmeye sevk etmektedir.
- 7- Gerek bireysel, gerekse kolektif olarak hâkim kültüre uyum sağlayamamak ve dini tecrübelerdeki çeşitlilik, işçileri kendi aralarında dinî gruplaşmalara sevk etmektedir. Bu durum aynı zamanda bir tepki unsuru olarak dinî ilgisizliği de beraberinde getirmektedir.
- 8- Farklı kültür ve yaşam şartları içinde yaşayan Boşnak gençler için İslam Dini, bir kimlik ve referans çerçevesi oluşturmaktadır.

---

³ Karasar, Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, 7. Basım, Sim Matbaası Yayınları, Ankara 1995, s. 72.

6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmada psiko-sosyal ve dinî kimlik gibi geniş ve kapsamlı konular ele alınırken bazı sınırlıklar konulmuştur. Aynı zamanda araştırma alanının sınırlandırılması ve konunun sınırlar çerçevesinde derinliğine işlenmesi yöntem açısından bir gereklilik arz etmektedir.

1- Araştırmaya katılanlar, “Araştırmaya Katılanların Nitelikleri” başlığı altında ayrıntılı olarak verilen 150 katılımcının oluşturduğu bir örneklem grubu ile sınırlıdır.

2- Araştırmaya katılanlar Kosova’da yaşayan Boşnakların İtalya’ya gurbete giden gençlerle sınırlıdır.

3- Araştırmaya katılanlar, 18–30 yaş aralığıyla sınırlıdır.

4- Araştırma, araştırmaya katılanların, sorulara verdikleri cevaplar ve ayrı olarak belirttikleri düşünceleriyle sınırlıdır.

5- Araştırma yapıldığı zamanla sınırlıdır.

6- Aynı zamanda araştırma, farklı bir kültürde yaşama, kendini arama ve kendini ispat etme süresince oluşan dinî kimlik problemini tespit etmek, böylece işçilerin dinî cemaati oluşturması, asimile olma gibi sosyal psikolojik problemler karşısında kendilerini koruyabilme ve içinde buldukları topluma uyum sağlama imkânlarını ne derece gerçekleştirebildiğini ortaya koymaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM
TEORİK ÇERÇEVE

A. KOSOVA HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1. KOSOVA

Kosova kelimesi, Slav eski Bulgar ve Çek dillerinde “karatavuk” anlamındaki kotsan geldiği ileri sürülmektedir.⁴ Osmanlı kaynaklarında ise “kef” harfiyle “Kösova” şeklinde de yazıldığını görülmektedir. Ayrıca kelimenin aslı Kosa, Köse-ova, ve buna benzer diğer kelimelerden geldiğine dair rivayetler de bulunmaktadır. “Balkan yarımadasında meşhur bir ovanın adı olan Kosova XIX. yüzyılın sonralarına doğru başşehri Üsküp olan, Osmanlı Devletinin bir vilâyeti olarak görülmektedir.”⁵

Kosova bugüne kadar birçok kavimlerin saldırısına uğramış bir yerleşim bölgesidir. 395 yılında Roma İmparatorluğun ikiye ayrılması sonucunda, Kosova Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde kaldı. Ve bu tarihi süreç içerisinde Kuzeyden gelen ve Batı Avrupa’ya doğru giden Hunlar, Vizigotlar ve Alanlar hep Kosova üzerinden geçtiler.⁶

Daha VII. yüzyılın başında Kosova bölgesinde Slavlar yerleşti ve Bizans’ın X. yüzyılın ilk yarısındaki baskısı sonucunda Bulgar saldırısı yüzünden Kosova bölgesi, Sırlar, Bulgarlar ve Bizanslılar arasında el değıştirdi. Bunu fırsat olarak gören batıdaki Arnavutlar Kosova’ya doğru sızdılar. Daha sonra ise Kosova bölgesi Sırp hâkimiyeti altına girdi. 1268 yılında Bizanslılara karşı büyük bir zafer kazanması sonucunda Sırp devleti gelişti ve bu bölgeye Kosova adı verildi. Bu hâkimiyet de 1355 yılında Stefan Duşan’ın ölümüne kadar sürdü. Duşan’dan sonra ise Sırp krallığı parçalandı. Ve 1389 yılında gerçekleşen Birinci Kosova Savaşı da Osmanlıların Kosova’ya yerleşmesini sağladı.⁷

---

⁴ Baymak, Osman, *Tarih Boyunca Avrupa Kavşığı Kosova*, Bay Yayınları, Prizren 2008, s. 9.

⁵ Aruçi, Muhammed, “Kosova”Mad., *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, C. 26, s. 216; Ayrıca bkz. Muhammed Aruçi, “Eski Yugoslavya II”, *Günümüz Dünyasında Müslüman Azınlıklar*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, (İSAM), İstanbul 1998, s. 172.

⁶ Baymak, *a.g.e.*, s. 9.

⁷ Baymak, *a.g.e.*, s. 9–10.

Birinci Kosova Savaşında yenilgiye uğrayan Sırlar, savaşı kazanmış gibi davranmakla birlikte 28 Haziran'ı kutsal günleri arasında sayıp "Vidovdan" adını vermişlerdir. Sırlar bu savaşta yenilgiyi hiçbir zaman sindiremediği için, yüzyıllarca bunun intikamını Balkanlardaki Müslümanlardan almaktadır.⁸

Hep farklı etniklerin bulunduğu ülkelerde olduğu gibi, Kosova bölgesinde de her millet kendi tarafına çıktığı için değişik tezlerle karşı karşıyayız. Bu tezler de sadece değişik kalmamakla birlikte, aynı zamanda bir birine zıt olarak gelişmiş ve ötekisini yok edecek kadar inkârcı olmuştur. Bu gibi konularda da günümüze kadar gelen bitmek tükenmek bilmeyen tartışmalar ve çatışmalar yaşanmıştır.

Günümüzde de hala Kosova sorunun temelinde Sırp – Arnavut çatışması yatmaktadır. Bu çatışma bölgede kimin üstünlük kazanacağı çatışmasıydı. Bu yüzden de Arnavut – Sırp ilişkilerinde sürekli soğukkanlılık, önyargı, şüphe ve nefret yer almaktadır. Nefretin dozu ise politikacılar tarafından sistematik bir şekilde yükseltilmiştir. Bunun için Kosova düne kadar ve neredeyse hala baskınlar, şiddet, isyanlar ve göçlerin sahnesi olmaktadır. Kosova sorunlarından göze çarpan bir diğer husus da, Kosova'nın en eski sakinlerinin kim olduğu üzerine sürdürülen tartışmalardır. Arnavutlar da Sırlar gibi kendilerini bölgeye ilk göç edenler olarak göstermektedir. Arnavutlar, atalarının (İlirler) daha antik dönemde Kosova'da yaşadıklarını, Sırların ise bu bölgeyi sonradan işgal ettiklerini savunmaktadırlar. Bunu bir gerekçe olarak göstererek Kosova'yı kendilerinin tarihi hakkı olarak görmektedirler. Sırlar ise Kosova'yı kendi kutsal toprağı olarak görmektedir. Çünkü onlara göre, Sırların kimliğini şekillendiren en büyük kilise ve manastırlar Kosova'da inşa edilmiştir. Bu yüzden de Sırlar kendilerini Kosova'nın tarihi mirasçıları ve toprak sahipleri olarak görmektedirler.⁹

Böylece Kosova'da yaşayan Arnavutlar, Sırlar açısından hep devletin azınlıklarından biri olmuştur. Günümüzde de Sırbistan Kosova'yı kendi sınırları

---

⁸ Karatay, Osman – Bilgehan A. Gökdağ, *Balkanlar el Kitabı*, Cilt II: Çağdaş Balkanlar, Vadi Yayınları, Ankara 2007, s. 81.

⁹ Yılmaz, Murat, *Kosova Bağımsızlık Yolunda*, İHH Yayınları, İstanbul 2005, s. 79 – 80.

içerisinde tutmaya çalışmaktadır.¹⁰ Bunu başarabilmek için de elinden geleni yapmaktadır.

Arnavutları bağımsızlık isteğine sevk eden sebeplerden birisi Sırp hükümetinin kendilerine karşı olan baskıları ve insan haklarının gözetilmemesidir. Arnavutlar Sırp'lardan birçok defa kurtulmak istemişse de başarıya ulaşamamıştır. Fakat 1999 yılında Kosova'da yaşayan Arnavut halkın isyanı ve Nato Müttefik güçlerin Sırbistan'ı bombalamaya başlaması¹¹ ile birlikte bunu gerçekleştirebildiler. Daha sonra Birleşmiş Milletlerin özel temsilcisi Martti Ahtisaari'nin planı Sırp'lar tarafından kabul edilmemesi ve ardından yapılan üçlü görüşmelerden bir sonuç alınamaması üzerine Kosova tek taraflı bağımsızlık ilan etme kararı aldı.

1999 NATO operasyonunun ardından Birleşmiş Milletler denetiminde olan Kosova, bağımsızlığını ilan etti. Böylece 17 Şubat 2008 tarihinde Kosova başbakanı Haşim Taçi olmak üzere, Kosova Avrupa'daki 49. ülke oldu.¹²

2. KOSOVA'NIN KİMLİK BİLGİLERİ¹³

Başkent	Priştina (500.000)
Nüfus	2.300.000
Yüzölçümü	10.861 km
Komşuları	Sırbistan, Karadağ, (Sancak Bölgesi), Arnavutluk ve Makedonya
Konumu	Sırbistan ile Karadağ arasında yer almaktadır
Şehirleri	Prizren, Cakova, Ferizay, İpek, Gilan ve Mitrovica
Din	İslam, Hıristiyanlık (Katolik, Ortodoks)
Dil	Arnavutça, Sırpça, Türkçe, Boşnakça

¹⁰ Yılmaz, a.g.e., s. 79.

¹¹ Musa, Musa, *Balkan Müslümanlarında Din – Kimlik Bütünleşmesi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2004), s. 41.

¹² “Kosova Artık Bağımsız”, 18 Şubat, Pazartesi, 2008, www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=653416

¹³ Yılmaz, a.g.e., s. 11.

Etnik Durum	Arnavutlar (%90), Sırp-Karadağlı (%4) ve Boşnak, Türk, Çingene, Mısırlı (%6)
Para Birimi	Euro
Dağları	Sharri (Şar), Bjeshket, Nemuna ve Kopaonik
Nehirleri	İbar, Beyaz Drina, Lepenci, Stinitza ve Binca Morava
Göller	Gazivode, Batllava ve Badovc

3. KOSOVA'NIN COĞRAFİ DURUMU

Balkan yarımadasında bulunan Kosova, Balkanlarda en eski yerleşim yeri olarak kabul edilmektedir. 10.861 metre karelik yüz ölçümüne ve 2,3 milyon nüfusa sahiptir. Kosova Balkanlarda önemli bir konuma sahip olup, Avrupa kıtasının güneyinde bulunan Balkan yarımadasının kuzey batısında yer alır ve Türkiye ile Batı Avrupa ülkeleri arasında köprü vazifesi görür. Sınır komşuları kuzeydoğuda ve doğuda Sırbistan, kuzeybatıda Sancak,¹⁴ batıda Karadağ ve Arnavutluk, güneyde ise Makedonya'dır.¹⁵

Kosova'nın başşehri Priştine'dir (Prishtine). 2.500.000'e nüfusa yakın olan Kosova halkının çoğunluğunu Arnavutlar oluşturur ve nüfusun %95'i Müslümanlardan oluşur. Kosova'da Arnavutlardan sonra nüfus yoğunluğu bakımından Sırp ve Türkler gelir; ayrıca Boşnak, Hırvat ve Rom (Çingene) milletleri de vardır.¹⁶

¹⁴ "Kosova, Sancak bölgesi ile de komşudur, fakat 1878 Berlin antlaşmasına göre özerk bir birim olarak Sancak, 1913 tarihli Belgrat antlaşması ile hukuksuz bir şekilde Sırbistan ve Karadağ arasında paylaşılmıştır ve bölge halen Sırbistan sınırları içerisinde. Soğuk Savaş dönemi sonrasında güçlü SDA rüzgarıyla hızlanan sancaklı Müslümanların statü arayışları henüz bir sonuca kavuşmuş değildir. Sırbistan devletinin AB'ye girme çabaları çerçevesinde 2003 Eylülünde bölgedeki Boşnak Müslümanların azınlık statüleri tanınmıştır. Yarım milyonu aşkın Sancak nüfusunun %67'sini Müslüman Boşnaklar oluşturmaktadır". Yılmaz, *a.g.e.*, s. 13.

¹⁵ Toçi, Fatmir, *Kosova ne Veshtrim Enciklopedik*, Akademia e Shkenca e Shqiperise Qendra e Enciklopedise Sqiptare, Botimet Toena, Tirane, 1999. s. 5 – 7. ayrıca bkz. Yılmaz, *a.g.e.*, s. 13.

¹⁶ Aruçi, Muhammed, "Kosova"Mad., *DİA*, C. 26, Ankara 2002, s. 221.

* Tito, İkinci Dünya Savaşının bitmesiye birlikte altı cumhuriyetten ve iki özerk bölgeden kurulan Federal Yugoslavya'nın ilk başkanı olmuştur. 1892 yılında Hırvatistan'da doğmuş, 1980 yılında ise vefat etmiştir. O zamanki Yugoslavya'nın başkenti Belgrat'ta gömülmüştür.

Avrupa’da zengin maden yataklarıyla kendini gösteren ve meşhur olan Kosova, Tito* Yugoslavyası döneminde ülke linyit kömürünün %58’ini kendisi rezervlerinden temin ediyordu. Ayrıca ülke, çinko, nikel, gümüş, kurşun, altın yatakları yanında galium, germanium, talium, demir, bakır ve mangan gibi madenler bakımından zengindir. En zengin maden ocakları da, Trepça, Tregu i Vjeter, Novo Brdo ve Ayvali’dir.¹⁷

Kosova coğrafi mevki bakımından orta ve yeni zamanlarda ticaret yollarının birleştiği önemli bir merkezdi.¹⁸ Kosova’nın %35’ini havza araziler kaplamaktadır. Bu havzaları Lab, Kriva Reka, İbar ve Üst Morava’nın nehir vadileri kuşatmaktadır. Dağlık araziler ise yüzeyin %37’sini oluşturur. Batı tarafına uzanan Bjeshket ve Nemuna Dağları (the peak Gjeravica 2.656m), güneybatısında Sharri (Bistra, 2.640m), kuzeye doğru ise Kopaonik dağları uzanır (2.000m), ve Kosova’nın güney tarafında Karadağ (1.651m), dağları bulunmaktadır.¹⁹ Kosova’nın iç kesimlerinde deniz seviyesinden yükseklik ortalama 500 – 600 m civarındır.²⁰

4. KOSOVA’DA YAŞAYAN MÜSLÜMAN TOPLULUKLAR

a) Arnavutlar

Kosova’nın %90 nüfusunu oluşturan “Arnavutlar²¹, kendileri için kullandıkları isim “Shqiptare”dir. Bu kelime ise “kartal manasına gelen “Shqiponje” kelimesinden türemiştir”.²²

Arnavut halkının menşei, Hint-Avrupa asıllı olan İlliryyalılara dayanmaktadır. Latince kaynaklarında Albaneses, Slav Kaynaklarında Albanci olarak geçmektedir.

---

¹⁷ Aruçi, “Kosova”, Mad. A.g.e., s. 221. ayrıca bkz. Musa Gashi, *Some Facts About Kosovo*, Logos-A, Skopje 1997, s. 9.

¹⁸ Aktepe, “Kosova”, Mad. a.g.e., s. 216.

¹⁹ Gashi, Musa, *Some Facts About Kosovo*, Logos-A, Skopje 1997, s. 8.

²⁰ Toçi, a.g.e., s. 10.

²¹ Gashi, Musa, a.g.e., s. 18.

²² Gashi, Fehim, *Kosova Bölgesindeki Arnavut, Boşnak ve Türk Gençlerinin Dini Yönelimleri*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2008), s. 18.

İllirya kabileleri M.Ö. VII. yüzyılda sahillere yerleşen Yunan kültürüyle karşılaşmışlar fakat bunlardan fazla etkilenmeden kendi dillerini ve etnik kimliklerini koruyabilmişlerdir.²³ Arnavutlar bugün kendilerini İllirlerin torunları olarak görmektedirler. Buna da Sırp lar hariç kimse itiraz etmemektedir.²⁴

“Yaklaşık 8–10 milyon nüfusa sahip Arnavutlar bu gün 5–6 ayrı devlete bölüştürülmüş, parçalara ayrılarak dağıtılmış durumdadırlar. Birleşik bir havzada yaşamalarına rağmen, Arnavutlar parçalanmışlar ve birbirinden kopartılmışlar, irtibatsız adacıklar haline getirilmişlerdir. Sanki balkanların en etkili ve güçlü Müslüman milleti pasifize edilmiş, parçalara ayrılmış, etkin olmaktan çıkarılmıştır. AB’nin ve ABD’nin verdiği destekler ise kendilerine misyonerlik faaliyetleri, Hıristiyanlaştırma ve kayıtsız bir batı hayranlığı şeklinde dönmektedir.”²⁵

Bugün Arnavutlar en çok Arnavutluk, Kosova, Makedonya, Karadağ, Yunanistan, Sırbistan ülkelerinde bulunmaktadır. Bunun yanında göçle gittikleri İtalya, Almanya, İsviçre, ABD, Türkiye gibi, dünyanın dört bir tarafında pek çok ülkede bulunmaktadır.

Arnavutlar hakkında söylenmesi gereken bir diğer husus da, Arnavutların tek bir etnik toplum olmasıdır. Bunun en önemli nedenlerinden biri, kullanmış oldukları ortak dilidir. Bu sebeple Arnavutça Arnavutların milli dili olarak kabul edilmektedir. Ayrıca göze çarpan ve dikkat çekici bir şey daha var ki o da, Arnavutların farklı din ve mezheplere mensup olmasına rağmen kendileri arasında dini içerikli bir kavga ve çatışmanın meydana gelmemesidir.²⁶

---

²³ Eyice, Semavi, “Arnavutluk”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 3, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul 1991, s. 384.

²⁴ Karatay, Osman, *Kosova Kanlı Ova*, İz Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 29.

²⁵ Karaköseli, Mahmut, *Kosova’nın Bağımsızlığı veya Etkisizleştirilen Arnavutlar*, (2009), <http://www.stratejikboyut.com/yazi/kosovanin-bagimsizligi-veya-etkisizlestirilen-arnavutlar-588.html>

²⁶ Yılmaz, a.g.e., s. 22 – 25.

b) Türkler

Kosova’da yeni bir devlet ve cumhuriyet olarak Arnavutların dışında Müslüman halk olarak, Türkler, Torbeşler, Goralılar ve Boşnaklar yaşamlarını bu bölgede sürdürmektedir. Kosova’daki Türk nüfusu daha çok şehir merkezlerinde yaşamaktadırlar. Köylerde yaşayanlar neredeyse hiç yoktur.

Kosova’da Türklerin tarihi, çok uzun zaman dilimine kadar gitmektedir. Türkler Kosova’da önceden herhangi bir hükümlanlık kurmamış olsalar da Balkanlarla ilk tanışmaları M.S. 4 – 5 yüzyıllarda olmuştur. 6. yüzyılda Avarlar, 7. yüzyılda Bulgar Türkleri ve 10 – 13 yüzyıllarda Kumanlar ve Peçenekler bölgeye gelip kendi devletlerini kurmuşlar ancak bunu bölgede uzun süre yaşatamamışlardır. Dolayısıyla onlar ya burayı terk etmiştir ya da oradaki halk içerisinde erimişler, asimile olmuşlar.²⁷

Günümüzde ise Kosova’daki Türklerin var olduğu konusunda hiç şüphe yoktur ve tartışılmazdır. Fakat onların nüfusu hakkında net ve kesin bir şey bilinmemektedir. Bazı kaynaklarda Kosova’da resmi açıklamalara göre, yaklaşık 2 milyon Arnavut, 80 bin Sırp ve 10 bin Türkün bulunduğu gösterilmektedir. 2000 yılında yapılan sayımlara göre ise Kosova’da 15 ile 20 bin Türkün bulunduğu görülmektedir. Fakat Türk yetkilere göre bu sayı 10 bin değil de 50 – 60 bin civarındadır. Bölgede Sırp nüfusu ise önceden daha fazlaydı. Fakat bölgede yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle çok sayıda Sırp bölgeyi terk etmiştir. Türk nüfusu konusuna gelince onlar da son 15 yıl içerisinde yaşanan karışıklıklar ve baskılar nedeniyle binlerce Kosovalı Türk Türkiye’ye göç etmiştir.²⁸

1969 da çıkarılan Kosova Anayasasında “Arnavut, Sırp, Hırvat, ve Türk Dilinin ve bu dillerin yazılarının hak eşitliği sağlanmıştır.”²⁹ 1999 yılında BMGS Özel Temsilcisi Fransız Bernard Kouchner Kosova ile ilgili çıkarılan kararda, İngilizce, Arnavutça ve Sırpça olduğunu belirtmiş ve Türklerin uzun süre içerisinde zorluklarla

---

²⁷ Karatay, Osman, – Bilgehan A. Gökdağ, *Balkanlar El Kitabı*, Bilgehan A. Gökdağ, “Kosova Türkleri”, Cilt II: Çağdaş Balkanlar, Vadi Yayınları, Ankara 2007, s. 103. Ayrıca bkz. Baymak, *a.g.e.*, s. 18.

²⁸ Karatay, Gökdağ, *a.g.e.*, s. 106 – 107.

²⁹ Baymak, *a.g.e.*, s. 21.

elde ettikleri resmi dili ortadan kalkmıştı.³⁰ Bugün ise Kosova’da Prizren, Mamuşa gibi şehirlerde Arnavutçanın yanında Türkçe de resmi dil olarak kullanılmaktadır.

c) Goralılar (Boşnaklar)

“Balkanlarda geniş coğrafyaya yayılmış olan ve yoğunlukla Kosova-Gora bölgesinde yaşayan Goralıların menşei tartışmalı bir konu olma özelliğini devam ettirmektedir. Bu çerçevede Goralıların Türk olmadığı doğru mudur veya Goralıların iddia edildiği gibi Osmanlılarca zorla Müslümanlaştırılmış Sırlar olduğu mu doğrudur? Ya da Goralıların zamanla Müslümanlaştırılmış Makedonlar mıdır?”³¹ vs. bunların hangisi doğru olduğu konusunda çeşitli görüş ve iddialar ortaya atılmıştır.

Gora denilen, Kosova’nın kuzeybatı kısmında bulunan bir bölgede çoğunluğu Slav ırkından olan Müslümanlar yaşamaktadırlar. Bunlar daha çok Dragaş beldesi etrafında yerleşmiş insanlardır. Gora denilen bölge 19 köyden oluşmaktadır. Gora bölgesinin en büyük köyü Reteslica’dır. Restelica, sadece Gora bölgesinin değil eski Yugoslavya zamanında da Yugoslavya’nın en büyük köyüydü. Araştırmamızın konusu olan, Avrupa Kültürünün “Boşnak” Gençlerin Din ve Kimlik Algıları Üzerine Etkisi” derken, bu Gora bölgesindeki yaşayan, kimliği kesin ve net olmayan, gençleri kastediyoruz.

Kendi aralarında bile belli olmayan kimlik konusunda, bitmek tükenmek bilmeyen tartışmalar yapılmaktadır. Kimileri “Boşnak” kimileri, “Goran”(Goralı) kimileri de Torbeş’iz der. Tarihi kaynaklara da baktığımızda bu halk kesimi için gerçekten belli bir kimlik iddiası yoktur. Bu durum da onları psikolojik olarak rahatsız etmektedir. Ve bazı kimseler kendilerine ancak Türk kimliğini yakıştırabileceğini söylüyor.

---

³⁰ Baymak, *a.g.e.*, s. 21.

³¹ Sofuoğlu, Ebubekir ve Diğerleri, *Gora Abidesi*, Uluslar Arası Kalkınma İşbirliği Derneği (UKİD), Kültür Yayınları, İstanbul 2006, s. 6.

Yeryüzünde kimliği en çok tartışılan topluluk Boşnaklardır. Bunlar genelde Slav (Sırp – Hırvat) dilini konuşan Müslümanlardır. Kısacası onlara güney Yugoslavya'daki Slav Müslümanlar derler.³² Onlar daha çok Sırpçayı anadil olarak kullanmaktadırlar.

Goralılara atfedilen bir başka kimlik de Torbeştir.* Torbeşler batı Makedonya'da Debre (Debar) civarında ve güneyindeki bölgelerde bulunmaktadırlar.³³ Gora bölgesi de Debre'den fazla uzak sayılmamaktadır.

Goralıların, genellikle köylerde ve toplumun diğer kesimlerine fazla entegre olmadan yaşadıkları gözlemleniyor. Çoğu zaman sorunlarını kendi içlerinde hallederler.

Gora köylerinin çoğunluğu Kosova'da olmakla birlikte Kosova'ya yakın Arnavutluk ve Makedonya sınırları içerisinde de Goran topluluklar yaşamaktadır.³⁴

Gora bölgesinin Kosova tarafında kalan kısmında yaklaşık 15.000 Goran yaşadığı tahmin edilmektedir. Bunun yanında başta Prizren olmak üzere ve Kosova'nın diğer bölgelerde yaklaşık 5.000 Goralı yaşamaktadır. Bundan başka Voyvodina, Sancak, Belgrat vs. Sırbistan'nın birçok bölgesinde bulunmaktadırlar.³⁵

Boşnak tarihçi Mustafa İmamović'e göre, Boşnaklar dört ayrı toplulukta bulunmaktadırlar. Birinci topluluk Kosova'nın güneyindeki yerleşmiş olan Goralılardır. Bu bölge Prizrene bağlı Dragaş beldesinin etrafında bulunmaktadır. Onlar her ne kadar Bosna Hersek sınırlarından uzak kalmış olsa da Boşnaklara her taraftan benzemektedirler.³⁶

Goralılar, genelde gurbetçidir ve eski Yugoslavya'da en meşhur tatlıcılar, leblebiciler ve kebabçılar olarak bilinmektedir. Onların geçim kaynağı genelde gurbete

---

³² Gürbüz Bahadır, *Batıdan Doğuya Uzanan Çizgide Balkanlar ve Türkler*, Çizgi Kitabevi, Konya 2002, s. 111.

* Torbeş, Maakedonya'da yaşayan ve Makedonca konuşan Müslümanlara denir.

³³ Bahadır, *a.g.e.*, s. 103. Ayrıca bkz. Mustafa İmamović, *Historija Bošnjaka*, Zajednica Kulture Preporod, Sarajevo 1996, s.10.

³⁴ Sofuoğlu, *a.g.e.*, s. 12.

³⁵ Sofuoğlu, *a.g.e.*, 29.

³⁶ İmamović, Mustafa, *Historija Bošnjaka*, Zajednica Kulture Preporod, Sarajevo 1996, s.10.

çalışmak ve çiftçiliktir. Gurbete gidenler, genelde Yugoslavya'nın çeşitli büyük şehirlerine gidiyordu.³⁷

Kısacası Goralıların kimler olduğuna, ırk ya da etnik kökenlerine dair birçok tartışma yürütülmekle beraber, çeşitli tezler ortaya atılmıştır. Bilim adamları, tarihçiler, dilciler ve sosyologların Goralılar hakkında yapmış oldukları araştırmaların çoğu objektiflikten uzak, yüzeysel ya da siyasî yönlendirmelerin etkisi altındadır. Buraya kadar açıkladıklarımızdan anlaşılacağı gibi, Balkan Müslümanlarının ortak dinî kimlikleri dışında dil, ırk, ülke gibi çok değişik farklı kimlik unsurlarının bulunması, günümüzdeki durumu inceleyen araştırmacıları zor bir görev beklemektedir.

B. TEMEL KAVRAM VE TANIMLAR

1. Din ve Dindarlık

Dinin tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir. Din insanın temel ilgi alanı olarak her zaman var olagelmıştır. Dinin, insanla birlikte başladığı ve onun yaşamını derinden etkilediği ve etkilemeye devam ettiği tarihi ve sosyal bir gerçektir. Sekülerizmin egemen olduğu günümüzde bile insanlar arası ilişkileri, fert ve toplum hayatını etkileyen ve belirleyen en önemli kurum şüphesiz dindir.

Din kelimesi Arapça “deyn” kökünden, mastar veya isim şeklinde gelmektedir. Ödünç almak, borç almak, şükran borcu olmak, itaat etmek, boyun eğmek, yargılamak, ceza vs. manasına gelmektedir.³⁸ “Kur'an-ı Kerimde din hem ulûhiyeti hem ububiyeti ifade etmektedir. Buna göre halik ve mabud olan Allah'a nispetle “hâkim olma, itaat altına alma, hesaba çekme, ceza-mükâfat verme”; mahlûk ve abid olan kula nispetle “boyun eğme, aczini anlama, teslim olma, ibadet etme”dir. Nihayet din bu iki taraf arasındaki münasebeti düzenleyen kanun, nizam ve yoldur.”³⁹

---

³⁷ İmamović, *a.g.e.*, s.10.

³⁸ Günay, Tümer, “Din” *Mad. DİA, c., 9.* İstanbul 1994, s. 312.

³⁹ Musa, *a.g.e.*, s. 44.

İslamî kaynaklarında din kelimesinin anlamı, a) ceza, mükâfat, hüküm, hesap; b) üstün gelme, hâkimiyet, zelil kılma, zorlama, c) itaat, teslimiyet, hizmet, ibadet, d) adet, yol, kanun, şeriat, millet, mezhep anlamlarına gelmektedir.⁴⁰

Din teriminin batı dillerindeki tam karşılığı ise, “religion” kelimesidir. Bu kelime de Latince “religio” kelimesinden gelmektedir. Bu kelimenin de Latince “religare” ve “religere” kökünden geldiğini savunan iki görüş vardır. Birinci görüşe göre “religio” kelimesinin, “toplamak ve bağlamak” anlamına gelen “religare”den; ikincisine göre ise “saygıyla kendisini toplamak” anlamına gelen “religere” kökünden geldiği ileri sürülmektedir.⁴¹

Dindarlık ise, dini inanç, ilke ve değerlerin insanlar tarafından yaşanması, hayata geçirilmesidir. Dindarlık, *belli bir dinin inanç ve öğretilerinin belli bir zaman ve şartlarda belli bir kişi, grup ya da toplum tarafından yaşanmasını* ifade etmektedir. “Dinî hayatın uzandığı alanlar ve geliştiği aşamalar, kişiler açısından farklı seviyelerde olabilir”.⁴² Aynı zamanda, “bazı zaman ve mekânlarda diğer zaman ve mekânlara göre, daha fazla dinî katılım ve dinî inanç olabilir”.⁴³ Aynı dine mensup olan kimseler dinlerini aynı düzeyde yaşayamayabilirler; bu da bize kişiden kişiye değişen farklı dindarlık derecelendirmeleri mevcut olduğunu göstermektedir.⁴⁴

Din ve dindarlığın kavramlarının birbirinden farklı anlamları var olduğu gibi farklı tanımları da vardır. Dinin tanımı konusunda ortaya çıkan problemler dindarlığın tanımı için de geçerlidir. Sosyal bilimciler sosyal konuları incelerken dindarlığa çok büyük önem atfetmişlerdir. Fakat ne tür hadisenin din olarak adlandırılabilirliği konusunda henüz anlaşmaya varılmış olmadığı için dindarlık kavramının nasıl tanımlanıp kullanılacağı hakkında belli net ve kesin bir görüşe varmış değiller. Daha da

⁴⁰ Abdurrahman Küçük, Günay Tümer, *Dinler Tarihi*, 4. Baskı, Ocak Yayınları, Ankara 2002. s. 2 – 3.

⁴¹ Adıvar, Adnan, *Bilim ve Din*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1980, s. 13-14. bkz. Veysel Uysal, *Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 17.

⁴² Günay, Ünver, Celaleddin Çelik, *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*, Karahan Kitabevi, Adana 2006. s. 178.

⁴³ Rodney Stark, “Toprağın Bol Olsun Sekülerleşme”, Ali Köse, (Edt), *Sekülerizm Sorgulanıyor*, Ufuk Kitapları Yayıncılık, İstanbul 2002. s. 62.

⁴⁴ Hökeklil, *Din Psikolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1998, s. 76.

önemlisi çeşitli dinler, farklı değer ve davranışlara verdikleri öneme göre büyük ölçüde değişmektedir.⁴⁵

Din olgusu çok farklı şekillerde ortaya çıktığından dolayı, din hakkında yapılan hiçbir tanım, dinin tam ne olduğunu tasvir edebilecek durumda değildir. Zira Hinduizm gibi kurucusu olmayan, Budizm gibi belli tanrı inancına sahip olmayan, politeist ve monoteist dinlerin belli bir inanç açısından bir birinden tamamen farklı olması ve aynı zamanda araştırmacıların kendi ilgi alanlarına göre farklı tanımlar ve kavramlar ortaya koymaları, tarif edenin kişiliği, tarif yapıldığı dönemin umumi havası, veya o zamanda hâkim olan temayüller sebebiyle, dinin tanımlanması konusunda pek çok sıkıntıyı beraberinde getirmektedir.⁴⁶

Antoine Vergote'a göre din, "tabiatüstü bir varlık ya (da varlıklar) ile ilişkili olan bir takım işaretlerin, davranışların, duyguların ve dilin bütünüdür".⁴⁷ Bergere göre ise din, "Kutsal bir kosmos'un kendisi ile kurulduğu beşeri teşebbüstür." Glock ve Starck' a göre ise dini "toplumların kutsal olduğuna inandıkları şey, nihayi anlam (ultimate meaning) ile ilgili problemler üzerine yoğunlaşan semboller, inançlar, değerler ve uygulamaların kurumlaşmış bir sistemdir,"⁴⁸ Jung'a göre din "insana özgü iç-güdüsel bir tutumdur ve bunun kendini gösterme biçimlerini tüm insanlık tarihi boyunca izlemek mümkündür. Dinin belirgin amacı ruhsal dengeyi muhafaza etmektir."⁴⁹ "Din, bireylerin ve toplumun ruh sağlığını koruyucu ve geliştirici en güçlü psikolojik etkidir."⁵⁰

Clark çok farklı şekillerde ifade edilen bütün bu din tanımlarını üç grupta toplamıştır: "Dini psişik hayatın diğer yönlerinden ayırmayı kabul etmeyen tanımlar;

---

⁴⁵ Mehmedoğlu, Ali Ulvi, *Kişilik ve Din*, Dem Yayınları, İstanbul 2004, s. 30 bkz. Veysel Uysal, *Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*, s. 118.

⁴⁶ Yapıcı, Asım, *Ruh Sağlığı ve Din*, Karahan Kitabevi, Adana 2007. s. 7.

⁴⁷ Vergote, Antoine, *Din İnanç ve İnançsızlık*, çev. Veysel Uysal, İFAV Yay., İstanbul 1999, s. 15.

⁴⁸ Mehmedoğlu, a.g.e., s. 23.

⁴⁹ C.G. Jung, *Keşfedilmemiş Benlik*, İlhan Yayınları, İstanbul 1999, s. 62.

⁵⁰ Hökelekli, Hayati, "Gençlik ve Din", *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, Hayati Hökelekli Edt. Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002, s. 27.

dinin sosyal tezahürünü öne çıkaran ve dini insanlar arası ilişkiden doğan bir şey olarak gören tanımlar, ferdi ve onun tecrübelerini vurgulayan tanımlar.”⁵¹

Bir bütün olarak dini ele aldığımızda dinin, bir “ilahî” bir de “insanî” olmak üzere iki farklı boyutu olduğu görülmektedir. Din insan bilgi ve tecrübesini aşan, “aşkın” bir tabiat ve mahiyet taşımakla birlikte din, her şeyden önce kendisini tabiatüstü, insan ötesi, kutsal bir kaynağa ait olarak takdim etmektedir.⁵² Sosyal kültürel dünyada yaşayan bir gerçeklik olarak dinin iki yönü vardır; bunlar “objektif” ve “sübjektif” yönlerdir. Objektif yön insanın dışında ve ondan bağımsız bir varlığa sahip olup dışa akseden yönüdür. Sübjektif yön ise insanın iç dünyasındaki duygusal yönüdür.⁵³

Bu anlamda “din; insanın tutum ve davranışlarını, insanlar arası ilişkilerini, fert ve toplum hayatını etkileyen ve belirleyen temel kurumlardan biridir”.⁵⁴

Psikologların ve sosyologların yapmış oldukları din tanımları, tek bakış açısını aldıklarından dolayı tatmin edici olmamıştır. Buna rağmen biz burada yeni bir tanım oluşturmanın yerine, maksada uygun bir tanım yapacağız.

Din:“*insaniüstü veya ilahi bir güce yönelik inançların, dinî ibadetlerin ve diğer ayinlerin oluşturduğu bir sistem*” dir.⁵⁵

Dindarlık kavramı da din kavramı gibi çok boyutlu bir olgudur. Bu sebepten dindarlık konusundaki çalışmalarıyla ünlü Glock ve Stark gibi bilim adamlarının belirttiği gibi, dindarlık konusunda herkes aynı şey söyleyemez. Tek bir dini gelenekte de çeşitli dindarlıklar bulunabilirken, dindarlığın tam ne olduğu konusunda herkes aynı şey söyleyemez.⁵⁶

Fakat yine de unutulmamalıdır ki yapılan her tanım, getirilen her kavram, ister istemez meselenin belli bir yönünü alırken belli bir yönünü mutlaka kapatmaktadır.

---

⁵¹ Hökelekli, *a.g.m.*, s. 23.

⁵² Hökelekli, *Din Psikolojisi*, TDV Yayınları, Ankara 1993, s. 64.

⁵³ Hökelekli, *a.g.e.*, s. 64. Ayrıca bkz. Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2003, s. 30 – 31. bkz. Veysel Uysal, *Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*, İstanbul 1996, s. 17 – 18.

⁵⁴ Uysal, *a.g.e.*, s.10.

⁵⁵ Yapıcı, *a.g.e.* s. 9.

⁵⁶ Günay, Ünver, Çelik, *C. a.g.e.*, s. 289.

Yani meselenin bir başka yönünü ihmal etmektedir. Dindarlığın kavramsallaştırılmasında aynı dinin tanımlanmasında olduğu gibi bir nevi sınırlandırma getirilmektedir. Bunun için araştırmacılar bireylerin farklı dinî tezahürlerini ve benzerliklerini gösterebilmek için bir takım tipler geliştirmeye çalışmışlardır. Bireylerin çeşitli ve benzer biçimde yaşadıkları dini hayatı, belirli bir kavram altında toplamaya hizmet eden dindarlık tiyolojileri, genel olarak özsel ve nitelendirici anlayışlarla yapılmaktadır. Himmelfarb'a dayanarak dindarlık: “ bir kişinin mensup olduğu dine ait ilgiler, inançlar ve faaliyetlerle meşgul olma düzeyi” şeklinde tarif edilebilir.⁵⁷ Yani “**Dindarlık**, insanın iman-amel temelinde ortaya koyduğu dinî tutum, deneyim ve davranış biçimini, yani dinî yaşantıyı veya dindarca hayatı; inanılan dinin emir ve yasakları doğrultusunda yaşamayı ifade eden ve inanç, bilgi, tecrübe/duygu, ibadet, etki, organizasyon gibi boyutları olan bir olgu olarak anlaşılabilir”.⁵⁸

Vergot'e göre ise dindarlığın tanımı şöyledir; “Allah'ı varoluşun kaynağı ve iyiliksever bir kudret olarak kabul etmektir”.⁵⁹

W. James'e göre dindar (mistik) insan yalnızken derin tecrübeler yaşar. Dindarlık büyük ve üstün bir varlığın, hareket ve fiillerimizi gözetlediği yolundaki duygudan kaynaklanır. Bu duygu derecesi de kişinin dindarlık göstergesidir. Duyguları en kuvvetli olan kimseler en çok dindar olan kimselerdir.⁶⁰

Glock ve Stark, dindarlığı beş boyutta ele almış ve her boyutu açıklamıştır. Dini inancın boyutları ölçeği, dinin veya dini hayatın şu boyutları kapsamaktadır.

- 1) *İnanç Boyutu*: İnsanların neye inandıklarını ve bu inançların işlev ve anlamının ne olduğunu ortaya koyar.
- 2) *İbadet Boyutu*: Bir dine inanan insanların yerine getirdikleri bütün pratikleri ifade eder. İbadetlerin fert için ne ifade ettiğini daha iyi anlaşılmasını sağlar.

---

⁵⁷ Yapıcı, *a.g.e.*, s. 20–23.

⁵⁸ Okumuş, Ejder, *Gösterişçi Dindarlık*, Ark Kitapları Yayınları, İstanbul 2002, s. 21.

⁵⁹ Vergote, *a.g.e.*, s. 88.

⁶⁰ Mehmedoğlu, *a.g.e.*, s. 32.

- 3) *Tecrübe (duygu) Boyutu*: Dini inanç ve ibadetle bağlantılı olarak, hassas ve daha az açık olan yaşantı şekillerinin bulunduğu düşüncesine dayanır.
- 4) *Bilgi Boyutu*: İnsanların inançlar hakkında ne kadar bilgi sahibi oldukları, dinî bilgiye verilen önem ve kutsal kitapların, dinî literatürün okunması.
- 5) *Etki Boyutu*: Bireyin yaşadığı dinsel bilgi, tecrübe, uygulama ve inançların etkilerini ifade eder.⁶¹

Zamanla “bireyler ve tanrı arasındaki ilişkileri yalnız tanrı bilir” tezi zayıflamış ve pozitif araştırmaların konusu olmuştur. Dindarlık ilk defa Batı’da teorik ve ampirik düzeydeki kapsamlı projelere konu edilmiştir. Bu yüzden dindarlık ölçme çalışmaları Batıya aittir. Dindarlık ölçme, özel yöntem ve teknikler kullanarak, bireyin dine olan ilgisini ve duyarlılıklarının bir dökümünü yapmak ve sonuçta elde edilen bulguları rakamsal değerlere dönüştürmekten ibarettir.⁶²

Dindarlığın daha iyi anlaşılabilmesi açısından iç ve dış güdümlü dindarlardan kısaca iki örnek verebiliriz. “Farklı dindarlık eğilimleri ya da farklı dindarlık tipleri diyebileceğimiz, “dış güdümlü dindarlık” (*extrinsic religioses*) ve “iç güdümlü dindarlık” (*intrinsic religioses*) kavramları Gordon W. Allport tarafından kullanılmıştır”.⁶³

Dış güdümlü dindarlar adından anlaşıacağı üzere, dini kendi kişisel amaçları için kullanma eğilimindedirler. Yani dini davranışları başka maksatlar için bir vasıta durumundadırlar. Bu duruma yol açan şey de dinin onların arzu ve ihtiyaçlarına hizmet etme görevinin var olmasındandır. Bu tip dindarlar dinden yararlanırlar. Dini bir amaç olarak değil bir araç olarak kullanmaktadırlar.⁶⁴

İç güdümlü dindarlar, kendi en başta gelen motivasyonlarını dinde bulurlar. Her zaman diğer ihtiyaçlarını din ihtiyaçlarından sonraya koyarlar. Onlara göre ilk planda gelen din ihtiyaçlarıdır ve güçleri yettiği kadarıyla ihtiyaçlarını dini inanç ve talimatlara

---

⁶¹ Mehmedoğlu, *a.g.e.*, s. 28 – 29.

⁶² Subaşı, Necdet, *Gündelik Hayat ve Dinsellik*, İz Yayıncılık, İstanbul 2004. s. 99.

⁶³ Gürses, İbrahim, *Kölelik ve Özgürlük Arasında Din*, Arasta Yayınları, Bursa 2001. s. 82.

⁶⁴ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s. 76.

uygun hale koymaya çalışırlar. Öncekileri dinden faydalanırken bunlar dinlerini içtenlikle yaşarlar. İç güdümlü dindarlar aynı zamanda yardımsever olup samimi kişilerdir.⁶⁵

Dindarlığın tam ne olduğu konusunda bir fikir birliğine varılmış değildir. Çünkü dindarlığı yüzde yüz ölçecek bir metot mevcut değildir.

2.Gençlik

Gençliğin problemlerini incelemeden önce, gencin tarifini yapmak ve onu çeşitli yönleriyle tanımak daha faydalı olacaktır. Çünkü bir konunun tanınması onunla ilgili yanlış kanaatlerin ve önyargıların, ortadan kalkmasına yardımcı olmaktadır.

Psiko-sosyal açıdan gençlik, buluşla başlayan ve 25 yaşına kadar devam eden bir süreç olarak tarif edilmektedir. Bu sürecin başlaması ise, kız çocuklarında âdetlerin görülmesi erkek çocuklarda ise seminal boşalmaların görülmesi ile birlikte kabul edilir. Gençlerle ilgili incelemeler yapan eğitimciler ve hekimler, gençlik döneminin başlaması ile ilgili hemfikir oldular. Fakat bu sürenin ne zamana kadar devam ettiği konusunda kararsızdılar.⁶⁶

Ergen sözcüğü (adolescence); Latincedeki karşılığı büyüme, olgunlaşmaktır. Yani günümüzde bu kelime ile bireyde gözlenebilen sürekli ve hızlı bir gelişim devresi olarak tanımlanabilmektedir.⁶⁷ Ergenlik dönemin en belirgin özelliklerinden birisi, cinselliğin fonksiyonellik kazanması ile birlikte cinsel dürtüleri kontrol altına tutma zorunluluğu gelir.⁶⁸

Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığınca gençliğin tanımı ise şöyle yapılmıştır: “Gençlik; buluşa erme sebebiyle, biyolojik ve psikolojik bakımından

---

⁶⁵ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s. 77.

⁶⁶ Tavukçuoğlu, Mustafa, “Avrupalı Türk Gençlerin Kültürel Kimlik Problemleri”, *Gençlik Dönemi ve Eğitimi*, İsmail Kurt – Seyid Ali Tüz, edt. Ensar Neşriyat Yayınları, İstanbul 2000, s. 207.

⁶⁷ Kula, “*Gençlik Döneminde Din ve Kimlik*” Hayati Hökelekli Edt. *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002, s. 31 – 32.

⁶⁸ Hökelekli, *a.g.m.*, s. 24.

çocukluğun sonu ile toplum hayatında sorumluluk alma dönemi olan 12–24 arasında kalan yaş grubudur”⁶⁹.

Ergenlik, çocukluk evresi gibi belli bir zaman dilimi kapsadığından dolayı bir birinden farklı nitelikler göz önünde bulundurarak farklı dönemlere ayrılmıştır:

- 1- Ergenlik öncesi dönem (preadolescence stage) 9 – 11, 12
- 2- Ergenliğin ilk dönemi (early adolescence stage) 12-17 kızlarda, 13-17 erkeklerde
- 3- Ergenliğin son dönemi (post “late” adolescence stage) 17 – 21, 22⁷⁰

Ergenlik döneminin süre başlangıcı başta söylediğimiz gibi, gençlerde biyolojik değişmelerin meydana gelmesiyle birlikte başlar. Vücut yalnız uzamakla kalmıyor aynı zamanda başkalaşiyor. Bitiş yaşları konusunda araştırmacıların kararsız olmasına rağmen yine de gençlerin sosyal statülerine ve sosyal hayattaki başarılarına göre belirlenmektedir.⁷¹

Gençlerde bedensel olgunluğun yanında; zihni olgunluk, heyecansal olgunluk, kendi kendini idare etme ve meslek veya iş tutma sorumluluğuna doğru ilerleme vardır.⁷²

Gençlik dönemi birçok psikologa göre, bir bunalım sürecidir. Bu dönemde sıkıntı karmaşa, bunalım, dengesizlik, zihinsel gelişiminin hızlı oluşu yanında duygu ve heyecanların artması, ruhsal dengesizlikler ve psikolojik çöküntüler gibi özellikler en belirgin niteliklerin başında gelir. Genç bu süreci, toplumda yerini bulma, kendini tanıma, olanlarla yetinmeyip yeni şeyler arama, yaşamın anlamını araştırma, istikrarsızlıklar, farklı sorulara cevaplar bulma problemleri ile geçirir.

---

⁶⁹ Şener, Sami, *Türkiye’de Gençlik Olayı*, Timaş Yayınları, İstanbul 1991, s. 13.

⁷⁰ Armaner, Neda, *Din Psikolojisine Giriş*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1980, s. 92.

⁷¹ Tavukçuoğlu, a.g.e., s. 207. ayrıca bkz. Ziya Dalat, *Çocuk ve Genç Ruh*, İkinci Baskı, Yeni Matbaa, Ankara 1955, s. 219 – 220.

⁷² Arthur T. Jersild, *Gençlik Psikolojisi*, Çev. İbrahim N. Özgür, 3. Baskı, Takıloğlu Matbaacılık, İstanbul 1978, s. 11 – 12.

Aynı zamanda gençlerde bu dönemde; fiziksel görünüş ve sağlık, evde ve dışarıda toplumsal ilişkiler, karşı cinsle ilişkiler, din ile ilgili dinsel törenler ve parasal durumla ilgili gibi birçok problemleri vardır.⁷³

Gençlik döneminde giren kişinin, kendisinde bir farklılık hisseder, tavır ve kimlik kazanma çabasına girer. Bu tür değişiklikler gençte çeşitli davranışların ortaya çıkmasına sebep olur. Bu geçiş sürecinde olan genç, bir önceki döneme benzemeyen ruh halleri, davranış ve tutum değişiklikleri ortaya çıkarmaktadır. Aynı zamanda tedirginlik, zor beğenme, çabuk tepki gösterme, kararlarında çabuk fikir değiştirme, çabuk sevinme ve üzülme, kararsızlık, yasaklara ve otoriteye tepki gösterme vb. davranışlar görülmektedir.⁷⁴

Bildiğimiz gibi gençlerin yaşadıkları sorunlar sadece gelişim ülkeleriyle ilgili bir durum olmayıp, dünyanın dört bir tarafında, çeşitli kültürde ve zamanlarda benzer sorunların mevcut olduğu görülmektedir. Ve neredeyse evrensel bir olgu haline gelmiştir. 1985 yılında **Unesco** tarafından “**Dünya Gençlik Yılı**” ilan edildi ve geniş katılım organizasyonlarla birçok ülkede gençlerin sorunları tartışıldı.⁷⁵

Gençlik problemlerinden sürekli karşımıza çıkan birisi de kimlik bunalımıdır. Kimlik bunalımı bir problemdir, fakat sürekliliği yoktur. Belli bir süre sonra ortadan kalkar. Kimlik bulma sorununu çözemeyen gençler, kendilerini çeşitli maceralara atmakta, sürekli iş değiştirmekte, evinden okulundan soğumakta, yurt dışına gidip yeni bir kimlik kazanmak için gerekirse uyruğunu değiştirmekte, az da olsa cinsel sapıklıklara düşmekte, uyuşturucu ve alkol bağımlılığına alışmaktadır.⁷⁶

3. Gençlik ve Din

Buluğ dönemindeki gençler, “artık büyüdükleri ve yetişkin adam oldukları” duygusuna kapılırlar ve her türlü davranışları büyükler gibi sergilemeye başlarlar.

---

⁷³ Armaner, *a.g.e.*, s. 96.

⁷⁴ Şener, *a.g.e.*, s. 17.

⁷⁵ Hökelekli, *a.g.m.*, s. 11.

⁷⁶ İnan, Ali Mithat, *Toplum İdeoloji Gençlik*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1989, s. 182.

“Büyükler gibi olmak” özentisi içerisinde girerler ve sigara içme vb. yetişkinler tarafından yapılan davranışları yapmaya başlarlar. Davranışların çoğu disiplinsizedir. Fakat kendileri bunu bilerek yapmazlar. Hatta davranışlarının çoğu suç sayılıp sayılmayacağını akıllarına bile getiremeyebilirler.⁷⁷

Buluğ sonrası dönemde gençler, zihni yönden artık yeterince gelişmiş ve soyut kavramları rahatlıkla kavrayabilmektedirler. Artık olayları mantıklı ve objektif bir şekilde sebep sonuç ilişkisi içerisinde değerlendirebilirler. Olaylar karşısında duygu ve düşünceleri daha tutarlı ve mantıklı olmuştur. Aynı zamanda onlar yeterince sosyalleşmiştir ve toplumun problemlerine kendileri çözüm aramaya başlarlar.⁷⁸

Birçok problem arasında bunalıp bocalanan gençlerin en önemli ve kendilerini en çok meşgul eden problemlerinden birisi dinsel konulardır. Bu dönemde gençler, derin bir din görüşüne sahip olması veya kendilerini tamamen dinsel eylemlere adanmaları söz konusu değildir. Bu çağda genç, anne babasından veya çevresinden duyup öğrendiği şeyleri gözden geçirmektedir. Onları yeniden düşünür. Bu durum da gençlerde, sağlıklı bir zihinsel gelişimin başladığının belirtisidir. Aynı zamanda çocukluk çağında dinsel kuşkunun olamadığı çocuklarda, ergenlik döneminde dinî tutumlarına karşı kuşku ile yaklaşabilmektedirler. Aslında ergen sadece dinden değil her türlü otoriteye karşı aynı tavrı sergilemektedir. Bu anlamda, ergenlik çağı dinden yana, “uyanış ya da bireysel düşünme” dönemidir.⁷⁹

Gençlik döneminde inanç, daha belirgin bir anlam ve açıklık kazanır. Her ne kadar genç inancını objektif bir şekilde kanıtlayamaz ise de inandığı hususları açık bir biçimde kabullenmesi inancın bir karakteristiğidir. Bu dönemde gittikçe şüpheden sıyrılarak dinî inançlarda kararlılık görülmeye başlar. Fakat bazı gençler çocuklukta dinî inançları ile yeni öğrendikleri bilgileriyle bağdaştıramayınca, dini tamamen reddeder veya bazı noktalarını reddedip bazı noktalarını kabul ederler. Gençlerin büyük

---

⁷⁷ Öcal, Mustafa, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1999, s. 110.

⁷⁸ Öcal, *a.g.e.*, s. 113.

⁷⁹ Armaner, *a.g.e.*, s. 96 – 98. bnz. Gordon W. Allport, *Birey ve Dini*, çev. Bilal Sambur, Elis Yayınları, Ankara 2004, s. 51-54.

bir çoğunluğu ise, dine ihtiyacı duyar ve bazı şeyleri küçük bir değişikliğe uğratarak olduğu gibi kabul ederler.⁸⁰

Gençlerin dinî yaşantı ve davranışlarını bilimsel yöntemlerle anlamaya yönelik çalışmalar, geçen yüzyıla kadar bir geçmişe sahiptir. İlk defa ABD’li bilim adamları sistematik bir şekilde anket aracılığı ile soru sorarak gençlerin dinî tecrübelerin tasvirini ortaya koymaya çalıştılar. Bu araştırmacılar gençlerde şu davranış eğilimlerin mevcut olduğunu fark etmişlerdir. Yüksek bir dinî potansiyelle birlikte dinî kararsızlık, şüphe, arayış, bilinçlenme, geleneksel değerlere karşı tepki, tenkit, geçici ya da uzun süreli dine ilgisizlik veya tamamen bir cemaat grubuna bütünüyle katılma vs. eğilimler mevcuttur.⁸¹

Hızla değişen genç, içinde yaşadığı çevre ve kültürün hızla değişmesi ile birlikte kendisi de değişmektedir. Bu değişme de iki farklı yönde kendisini etkiler. Genç ya hiçbir değere inanmayan, ideal ve amaçtan yoksun, günübürlük hayatını yaşar ve zevklerin peşine takılır, kendine ve çevresine yabancılaşmış bir tip haline gelir ya da dinî ideolojik gruplara katılır.⁸²

Uyuşturucu madde alkol ve sigara kullanımı günümüzde nereyse artık gençliğin vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Öte yandan intihar olayların önemli bir bölümü gençler oluşturmaktadır. Özellikle 15 – 25 yaşlara arasındaki intiharlar yüksek bir orana ulaşmıştır. İntihar olaylar hem gelişmiş ülkelerdeki gençlerde hem de gelişmekte olan ülkelerdeki gençlerde giderek hızla artmaktadır. Bunun temel sebebi, gençlerin kendilerini “varoluşsal bir boşluk” içerisinde bulmaları ve onlara “yaşamın anlamsız gözükmесidir”.⁸³

Son gençlik dönemi aynı zamanda en az dindar olunan safhası olarak tanımlanmıştır. Batıda yapılan birçok araştırma 18 – 30 yaşlar arasındaki gençlerde, dinî faaliyetler konusunda kesin bir düşüş fark edilmiştir. 30 yaşından sonra ise sürekli bir

---

⁸⁰ Peker, *a.g.e.*, s. 174. bkzn. Armaner, *a.g.e.*, s. 97.

⁸¹ Hökelekli, *a.g.m.*, s. 13.

⁸² Hökelekli, *a.g.m.*, s. 13 – 14.

⁸³ Hökelekli, *a.g.m.*, s. 25 – 26.

artışın olduğu fark edilmiştir.⁸⁴ Fakat 20 – 22 yaşlar arasında kişinin din konusunda belirli bir karara varmış olması beklenmekle birlikte, dönemin başlarında ibadete karşı gösterilen ilgisizlik, genç evlenip aile kurunca, gösterilen ilgisizlik yavaş yavaş kaybolur ve kişi zamanla dini görevleri yerine getirmeye gayret eder.⁸⁵ Bunun sebebi, çocuklara örnek olmak ve onları iyi yetiştirebilmek arzusu olabilir. Fakat yine de dine olan ilgiler ve artışlar sadece bununla açıklanamaz. İnsan psikolojik varlığı sürekli “genişleme” dürtüsünün etkisi altında olduğu için artan yaşla birlikte yaşanan ve kazanılan tecrübeler, kişiyi daha fazla kendisiyle birlikte karşı karşıya getirmektedir ve hayatın genel muhasebesini yapmaktadır. Bu bakımdan kişi dinî gerçeği derinden kavramaya başlar ve onları kendine mal etmeye yönelmektedir.⁸⁶

4. Kimlik

Kimlik, “identity” sosyal bilimlerde çok geniş bir kavramdır; hala kimlik konusunda da kişilik, dindarlık, din vs. kavramlar gibi fikir birliğine varılmış değildir. Kimliğin birden çok çeşitli manaları vardır. Fakat psikolojide, kimlik “durum ya da sürekliliğine ve mevcudiyetin değişik evreleri aracılığı ile aynı kişideki kalıcı olgulara göndermede bulunur”.⁸⁷

Kimlik, (identity) benliğimiz konusunda kim olduğumuzu gösteren öznel bir bütünlük, tutarlılık ve süreklilik duygusu; “ben kimim”? Sorusuna diğerlerden farklı olarak verdiğimiz cevaptır. Bu cevap değer yargılarımızla, beden imajımızla, anılarımızla, bedensel duyularımızla ve yaşadıklarımızla olduğu kadar ait olduğumuz cinsiyet, etnik, yaş, statü vb. gibi toplumsal konumumuzla başkalarının bize ne gözle baktığına ilişkin inançlarımızla da şekillenir.⁸⁸

---

⁸⁴ Hökelekli, *a.g.e.*, s. 282.

⁸⁵ Peker, *a.g.e.*, s. 175.

⁸⁶ Hökelekli, *a.g.e.*, s. 283.

⁸⁷ Kaplan, Hasan, *Relationship Between Religion And Identity Development: A Study Of Second Generation American Muslim Adolescents*, (Doktora Tezi) New York 2005, s. 10 – 11.

⁸⁸ Budak, Selçuk, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat yayınları, Ankara 2000, s. 451.

Bilindiği gibi dünyaya gelen her insanın hür iradesiyle seçebileceği bazı şeyler vardır. İşini, mesleğini, davranışlarını bir ölçüde tayin edebilir, hatta yaşayacağı ülkesini de seçebilir. Fakat bireyin kendisinin tayin edemeyeceği bir şey var ki o da hangi kimlikle dünyaya geleceğidir. Kimlik bir ülkedir ve her anlamda bireyin sınıfı olup hayatını tespit eder.⁸⁹

İnsanların toplum halinde yaşadıkları her yerde, onların belli kimlikleri olmuştur. Ama bunu kavramlaştırmadıkları için bugün gibi çekişmeler yaşanmamıştır.⁹⁰

Oysa günümüzde tartışılan kimlik tanımları kültürün bir unsuru olarak ele alınmaktadır. Kimlik kaynağı olan kültür, milletlerin birbirinden “biz ve onlar” şeklinde ayrılmasını sağlamaktadır. Böylece “kültür, zamanla ve genellikle saldırgan biçimde, ulusla ya da devletle birlikte anılmaya başlar; bu durum hemen, her zaman bir miktar yabancı düşmanlığı içererek, “biz”i “onlar”dan farklılaştırır. Bu anlamda kültür bir kimlik kaynağıdır.⁹¹

Buna Sırp milliyetçiliğinin etnik kimlikleri ayırıştırma yolunu tercih etmesi sonucunda, Yugoslavya krallığının parçalanmasını ve bunu takiben yapılan Bosna savaşı gibi birçok örnek bulmak mümkündür. Balkan zihniyeti hala bu anlayış ve düşünceden kurtulmuş değildir. Bu yüzden Balkan topraklarında her an istenmeyen olaylar çıkabilir.

Kimlik tartışmaları özellikle 1980 yıllarından sonra gündeme gelen bir konudur. Toplumsal hareketlilik, şehre göç olaylarının yaygınlaşması, sosyal gelişmenin çok boyutlu bir yol izlemesi, bunun yanında iletişim teknolojisinin gelişmesi bireyin yalnızlaşmasını doğurmuştur. Bu arada kimlik konusu da toplumsal bir problem olarak ele alınmaya başlanmıştır.⁹² Kimlik arayışı birey ve toplum için her ne kadar derin ve

---

⁸⁹ Ortaylı, İlber, *Avrupa ve Biz*, 2. Baskı, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2007, s. 69 – 70.

⁹⁰ Kösoğlu, Nevzat, *Türk Kimliği ve Türk Dünyası*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1996, s. 85.

⁹¹ Said, Edward, *Kültür ve Emperyalizm*, çev. N. Alpay, Hil Yayınları, Ankara 2000. s. 14.

⁹² Yıldız, Ethem, -Muammer Ak, *Doğu Karadenizde Kültürel Kimlik*, Çatı Kitapları Yayınları, İstanbul 2002, s. 28.

köklü bir ihtiyaç görünse de bu ihtiyaç belirli şartlar, durum ve çevrelerde ortaya çıkmaktadır.⁹³

Kimliğini oluşturma gayreti içerisinde genç, kendisinin toplumdaki rolünü, yerini, idealini, dinini, ırkını, amacını aramaya koyulur, yani “ben neyim ve kimim”? Sorusunu sorar. Ve bu soruya bulduğu cevapla birlikte kendi kimliği oluşacak ve şu özellikleri kazandıracaktır: Bağımsızlık arzusu, hayat felsefesinin bir takım inanç ve değerlerin olması, sosyal statü, mesleki rol ve cinsel kimlik.⁹⁴

Bu açıklamalardan sonra, “kimlik kişinin yahut sosyal grubunun çeşitli mensubiyetlerini açıklayan, onun tanınmasını sağlayan ve dış gözlemlerle kavranabilen özellikleridir”⁹⁵ şeklinde tanımlanabilir. Yani özneyi diğerlerinden ayıran farklılık olarak da ifade edebiliriz. Siyasî, dini, milli, ailevi, meslekî, sosyal mensubiyetlerini diğerlerinden ayırmakla birlikte bireyin sosyal rol statülerini yansıtır. Bu yüzden kimlik, “başkaları için bir deniz feneri, kendisi için pusula işlevine sahiptir.”⁹⁶

Kimlik “öteki” ile ve “öteki”ye karşı ile şekillenen sosyal bir olgu olup dinamik bir süreçtir. Birey psikolojik ve fiziksel güvenliğini sağlayabilmesi ve toplum tarafından kabul edilebilmesi için her şeyden önce, yaşadığı toplumun davranış modellerini, değer ve normlarını kendisine mal etmesi ve pratiğe yansıtma durumundadır.⁹⁷

Kimlik varlığın ve aidiyetin tanımı ve tasviridir. Tanımlanan ve tanımlayan olmak üzere iki unsurdan oluşur. Kimlik ötekine göre tanımlanır, yorumlanır ve anlam kazanır. Çünkü herkes aynı kimlik kategorisine olsaydı o zaman kimlik arayışına girmek gereksiz bir iş olurdu. Bu bağlamda ötekini tek boyutlu ve kalıplaşmış bir gerçeklik boyutuna indirger.⁹⁸

---

⁹³ Bilgin, Nuri, *Sosyal Bilimler Kavşağında Kimlik Sorunu*, Ege Yayıncılık, İzmir 1994, s. 66.

⁹⁴ Anthony D. Smith, *Millî Kimlik*, çev. Bahadır Sina Şener, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 155. Ayrıca bkz. M. Naci Kula, *Kimlik ve Din (Ergenler Üzerinde Bir Araştırma)*, Ayışığı Kitapları Kitabevi, İstanbul 2001, s. 45 – 47.

⁹⁵ Kösoğlu, a.g.e., s. 91.

⁹⁶ Kösoğlu, a.g.e., s. 91.

⁹⁷ İnanç, Husamettin, *AB’ye Entegrasyon sürecinde Türkiye’nin Kimlik Problemleri*, Adres Yayınları, Ankara 2005, s. 15.

⁹⁸ İnanç, a.g.e., s. 15 – 17.

Aynı zamanda kimlik, zaman ve mekânın özgü şartlarına bağlı olarak şekillenen bir kavramdır. Örnek olarak verecek olursak, modern öncesi Avrupa’da dinî kimlik daha belirleyici ve etkili iken, modernleşme dönemiyle birlikte ulusal kimlik büyük bir önem kazanmış ve tüm toplumların tanınmasını sağlayan evrensel bir boyut olmuştur.⁹⁹

Psikoloji, sosyoloji ve antropolojinin temel konularından birisinin kimlik olduğunu biliyoruz. Olaya psikolojik olarak baktığımızda; ben, ego, kendi ya da kişilik kavramlarıyla özdeş kullanıldığını görüyoruz.¹⁰⁰

Smith kimliği şahsî manada dört kategoriye ayırmıştır: cinsiyet kimliği, ülke (yerel ve bölgesel) kimlik, sosyo-ekonomi (sınıf) kimlik ve son dördüncü etnik dinî kimliktir.¹⁰¹

Connolly’ye göre kimlik, hayatın tüm evresinde önemini sürdürmektedir. “kimliksiz bir hayat biçimi olsa bile bu pek de arzu edilmeyecek bir şeydir. Böyle bir durumda ne ben herhangi bir şey olur, yapar ya da başarırdım ne de biz. Bu anlamda başarısızlıkla eleştirecek bir ben ya da biz bile olmazdı ortada. Öyleyse kimlik şu ya da bu biçimde insan hayatının vazgeçilmez bir parçasıdır.”¹⁰²

5. Kültürel Kimlik

“Kültürel kimlik daha ziyade doğuştan sonra elde edilenler ve kazanılanlarla ilgilidir. Ortak değerlerden, ahlak anlayışından, örf ve adetlerden, edebiyat ve musikiden, o topluma has geleneksel sanatlardan, anadilden, milli sembollerden (Bayrak ve Bozkurt gibi...) belirli simgeleri olan mimariden, dinden, mutfaktan, milli ve dinî gün ve aylardan pay ve zevk alabilmeye bağlıdır. Katılma ve mensubiyet şuuru burada önemlidir. Kültürel kimliği sadece din, milli veya mahalli dil belirleyemez”.¹⁰³

---

⁹⁹ İnanç, *a.g.e.*, s. 20.

¹⁰⁰ İnanç, *a.g.e.*, s. 22. Bakınız, Kaplan, *a.g.e.*, s. 11.

¹⁰¹ İnanç, *a.g.e.*, s. 24.

¹⁰² William E. Connolly, *Kimlik ve Farklılık*, çev. Fermâ Lekesizalın, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1995, s. 204.

¹⁰³ Erkal, Mustafa, *İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri*, (Genişletilmiş 5. Baskı), Der-Yayınları, İstanbul 2000, s. 150 – 151.

Kültürel kimlik birçok unsurdan oluşmaktadır. Bu unsurlardan sadece birini alarak kültürel kimliği tanımlamak yanlış bir şeydir. Kültürel kimlik, kültürün bütün unsurlarını kapsayan bir bütünlük içerisinde değerlendirilmelidir.¹⁰⁴

Günümüzde tartışılan kimlik tanımları kültürün bir unsuru olarak ele alınmaktadır. Kimlik kaynağı olan kültür, milletlerin birbirinden “biz ve onlar” şeklinde ayrılmasını sağlamaktadır. Böylece “kültür, zamanla ve genellikle saldırgan biçimde, ulusla ya da devletle birlikte anılmaya başlar; bu durum hemen, her zaman bir miktar yabancı düşmanlığı içererek, “biz”i “onlar” dan farklılaştırır. Bu anlamda kültür bir kimlik kaynağıdır.¹⁰⁵

Kültürel kimliğin kazanılmasında başta aile olmak üzere, arkadaş çevresi, okul ve iş hayatı önemli birer rol oynamaktadır.¹⁰⁶ Her birey, düşünce ve davranışlarında kendi kültürünün etkilerini taşımaktadır. Birey kültürü beğenmeyebilir, hatta kabul etmeyebilir; fakat bir kültüre girmek veya çıkmak kolay olmadığı için bu kişinin isteğine bağlı değildir. Kazanmış olduğu kültürün etkilerini de üzerinden tamamen atamaz.¹⁰⁷

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de herkes kendi kimliğinin peşindedir ve kendi kimliğini savunmaktadır. Özellikle azınlık gruplar kendi kültürel kimliklerinin tanınmasını isterler. Gelir, fırsat, güç, kariyer vb. şeylere erişimi ve aynı zamanda kültürel kimliklerinin ifade edilmesini ve devamlılığını güvence altına almak istiyorlar.¹⁰⁸ Kimliğimizin tanınmasına yönelik talepler özsaygımızla, kendimize verdiğimiz değer ya da haysiyetimizle yakından ilgilidir. Bundan dolayı kimliğimizin tanınması çok büyük bir önem taşır.¹⁰⁹

---

¹⁰⁴ Yıldız, Ak, *a.g.e.*, s. 29.

¹⁰⁵ Said, *a.g.e.*, s. 14.

¹⁰⁶ Yıldız, Ak, *a.g.e.*, s.32 – 33.

¹⁰⁷ Yıldız, Ak, *a.g.e.*, s. 32 – 33.

¹⁰⁸ Tok, *a.g.e.*, s. 73.

¹⁰⁹ Tok, *a.g.e.*, s. 134.

6. Millî Kimlik

Millî kimlik bir mensubiyet özellikleridir; kişiyi başka kültür ve kimliklerden ayıran, onu farklılaştıran kültürel özelliklerdir; dil, din, müzik, vb. Bireyde bunlardan her hangi birisini gördüğümüzde hemen o bireyin milletini/kimliğini anlarız ve ona göre davranırız. Çünkü millî kimlik kültürle örtüşür. Bu anlamda bir milletin millî kültürü o milletin milli kimliğini oluşturur.¹¹⁰

Millî kimlik hakkında sosyal psikologlar tarafından değişik tarif ve tanımlamalar yapılmıştır. Bunlardan en önemlilerinden birisi de Athony D. Smith'in yapmış olduğu tanımlamalarıdır. Onun millî kimlikle kastettiği şey siyasî topluluktur. “Siyasî bir topluluk da toplumun bütün fertleri için belli ve ortak kurumların hak ve görevlere dair tek bir yasanın varlığını ima eder. Yine topluluk mensuplarının kendilerini özdeşleyecekleri, aidiyet hissi duyacakları belli bir toplumsal mekân, az çok hatları kesin ve sınırlanmış bir toprak parçasını da akla getirmektedir”.¹¹¹ Bu mantığa göre de milletin iyi tanımlanmış topraklara sahip olması lazım yani, “tarihi bir toprak”, “yurt”, halkın “beşiği” olması gerekir.¹¹²

Ortak varsayımların mevcudiyeti millî kimliğin temel özelliklerine dair aşağıdaki listeyi yapmayı mümkün kılmaktadır;

1. Tarihî bir toprak/ülke ya da yurt
2. Ortak mitler ve tarihî bellek
3. Ortak bir kitlesel kamu kültürü
5. Topluluğun bütün fertleri için geçerli ortak yasal hak ve görevler
6. Topluluk fertlerinin ülke üzerinde serbest hareket imkânına sahip oldukları ortak ekonomi

---

¹¹⁰ Kösoğlu, Nevzat, *Türk Olmak ya da Olmamak*,(Millî Kültür, Mozaik Kültür ve Etnisite), Ötüken Neşriyat, İstanbul 2005, s. 83.

¹¹¹ Smith, *a.g.e.*, s. 24.

¹¹² Musa, *a.g.e.*, s. 59.

Demek ki bir millet, “tarihi bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihi belleğı kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunun adı” olarak tanımlanabilir.¹¹³

7. Kültür ve Kültürün Etkisi

Din ve dindarlık gibi kavramlar konusunda nasıl fikir birliğine varılmamışsa kültür kavramı konusunda da fikir birliğine varılmış değildir. Kültürün neyi ifade ettiğı hususunda mevcut görüşler birbirinden pek çok farklılıklar gösterir. Bu nedenle farklı kültür kavramları bulmak mümkündür.

Antropologlar kültürü çok uzun zaman inceliyorlar ve yaklaşık olarak 164 tane farklı tanım olduğı biliniyor. Farklı tanımların ortaya çıkmasının sebebi, kültürün nasıl tanımlanacağı ve bu tanımın içinde hangi özellikler vurgulanması gerektiğı konusundan dolayı çok farklı görüşlerin ortaya konmasıdır.¹¹⁴

“Kültür, insanın tabiî çevre ile ilişkisi ve kendi zihni varlığına dayalı olarak yarattığı (onu ve teknikler dahil) insan tarafından icat edilmiş ve nesilden nesile aktarılmış; geliştirilmiş duygu, düşünce ve davranış tarzlarının bütünüdür”.¹¹⁵ Psikologların yaygın olarak kabul ettikleri tanım ise, Herskovits’in (1948) hem fiziksel hem de öznel kültürü (insan tarafından yapılmış olana verilen tepkiler) içeren “çevrenin insan yapısı olan bölümü” tanımıdır.¹¹⁶

Her nesil kültürü geçmiş nesillerden devralır. Bu da kültürün öğrenildiğini göstermektedir. Bir kültürü öğrenmek için de sadece biyolojik akrabalık değil, maddi ve manevi hareketlilik ve beraberlik olması lazımdır. İnsan kültürün hem yaratıcısı hem de alıcısıdır. Kültür maddi manevi olarak vücuda getirilmiş her şeydir. Bu özelliğinden dolayı da “sosyal miras” olarak ifade edilir. İnsanın geliştirdiğı araçlar, silahlar, mesken,

---

¹¹³ Smith, *a.g.e.*, s. 32.

¹¹⁴ Kağıtçıbaşı, Çiğdem, *Kültürel Psikoloji, Kültürel Bağlamında Aile ve İnsan*, YKY Yayınları, İstanbul 1998, s. 36.

¹¹⁵ Aslantürk, Zeki, Tayfun, Amman, *Sosyoloji, Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler*, İFAV Yayınları, İstanbul 1999, s. 196.

¹¹⁶ Kağıtçıbaşı, *a.g.e.*, s. 37.

üretim tekniklerinin geliştirilmesinden, düşünce ve inanç sistemlerine, ahlak, sanat, devlet, hukuk, ilim dahil, felsefe ve sosyal organizasyon kurumlara kadar ne varsa her şeyi kapsar.¹¹⁷

Her kültürün kendine has özgü nitelikleri vardır. Birey bunları kendisinden sonra gelen nesillere aktarmalıdır. Aksi halde kültürde çözülme ortaya çıkar ve toplum hayatiyetini kaybeder.¹¹⁸ Çocukların kültürel katılması o kadar erken ve mükemmel olur ki, kültürel vesaret sanki doğuştanmış gibi kabul edilir. Bundan dolayı sosyo-kültürel davranışların değiştirilmesi çok zordur. Onun için yurtdışına giden ailelerin orda doğan ve yetişen çocukları (ikinci nesil) kendi memleketlerine döndükleri vakit çevreye uyum sağlamada zorluk çekerler.

Belli şeylerin öğrenilmesi evvela başka şeylerin öğrenilmesini dışta bırakır. Bu yüzden yetişkin insan başka kültürel çevreye girdiğinde davranış zorluğu çeker.¹¹⁹ İnsanlar, başkalarını dinlerken veya izlerken, yeni yaşam biçimlerini denerler; bunlardan bir kısmını reddederken bir kısmını benimserler. İnsanlar genelde başkalarından öğrenirler ve öğrendikleri bu şeyler temelinde değişirler.¹²⁰

Kültür etkilemeler ve değişmeler daha çok bir kültürün başka bir kültürle teması durumunda gerçekleşir. Etkileme karşılıklı olsa bile genellikle hâkim kültürden zayıf veya başka bir deyişle yenik kültüre doğru etkileme gerçekleşir.¹²¹

Tarihin eski zamanlarına baktığımızda İslam hem ekonomi hem de siyasî anlamda güçlü olduğu zamanda Batı'dan âlimler gelip İslam kültüründen hep bir şeyler almaya çalışmışlardır. Yani bu süreç içerisinde Batı büyük ölçüde İslam'dan etkilenmiştir. Günümüzde ise tam terstir. Ters olmasının sebebi ise Avrupalıların ekonomisi, teknolojisi, ilmi ve sosyal anlamda Müslümanlardan daha ileri olmasıdır. Aslında sosyal olayları tek sebebe bağlamak mümkün değildir. Sosyal olayların birçok sebebi vardır. Bu yüzden kültürel değişmeleri ve etkilenmeleri tek sebeple (monist)

---

¹¹⁷ Aslantürk, Amman, s. 196 – 197.

¹¹⁸ Aslantürk, Amman, *a.g.e.*, s. 198.

¹¹⁹ Aslantürk, Amman, *a.g.e.*, s. 200.

¹²⁰ Fay, Brian, *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi, (Çok Kültürlü Bir Yaklaşım)*, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2001, s. 90.

¹²¹ Aslantürk, *a.g.e.*, s. 2001.

açıklama hatasına düşmemek gerekir. Bizim yukarıda açıkladıklarımız kültürün değişmesine ve etkilenmesine sebep olan temel nedenlerden yalnız bir kaçıdır. Ayrıca kültürün değişmesi ve etkilenmesi medya, (televizyon, radyo, internet, kitap, reklam vs.) ile mümkündür.

C. YABANCI ÜLKE TECRÜBESİ

1. Göç ve Göç Psikolojisi

Göç hareketleri insanlık tarihi kadar eskidir. İlk çağlardan itibaren çeşitli nedenlerle başlayan göçler, günümüzde de varlığını devam ettirmektedir.

En yoğun göç dalgaları 1945 İkinci Dünya Savaşının sonundan, 1947'deki ekonomik krizin başlangıcına kadar zaman süreci içinde gerçekleşti.¹²²

Göç hareketleri amaçlarına göre değişmektedir. Bazen siyasî, bazen ekonomik, bazen de askeri amaçları vardır. Fakat hangi göç olursa olsun, göç hareketlerinin hepsinde sosyo-ekonomik bir boyut vardır. Bununla birlikte her toplumun tarihinde, yeni yaşam alanları bulmak, yeni topraklar ve kazanç imkânları elde etmek söz konusu olmuştur. Göç olgusu, bireysel, toplumsal, kültürel, siyasî, ekonomik boyutları ile sosyal bilimciler için daima önemli bir araştırma konusu olmuştur. Ve bütün sosyal olay ve olgularda olduğu gibi, göç olgusunun da çok boyutlu olması, göçün bütün bilim dalları tarafından genel kabul gören bir tanımının yapılmasını zorlaştırmaktadır. Bu yüzden birden çok göç tanımları bulmak mümkündür.¹²³

Bir tanımlamada “göç insanların belirli bir zaman boyutu içinde bir yerleşim alanından başka bir alana geçiş” olarak ifade edilir. Başka bir tanım da “insanların belirli zorunluluklar sonucu bir yerden başka bir yere gitmesi” şeklinde

---

¹²² Garaudy, Roger, *Entegrizm Kültürel İntihar*, 4. Baskı, çev. Kâmil Bilgin Çileçöp, Pınar Yayınları, İstanbul 2000, s. 131. Bkz. Talip Küçükcan, *Politics of Ethnicity, Identity and Religion, (Turkish Muslims In Britain)*, England 1999, s. 1 – 3.

¹²³ Güllü, İsmail, “Gençlik Dindarlığı: Almanya'daki III. Kuşak Türk Gençleri Örneği”, *Dindarlığın Sosyopsikolojisi Karahan Yayınları*, Ünver Günay- Celaleddin Çelik, (Edt.), Adana 2006, s. 349-351.

tanımlanmaktadır. Abadan-Unat ise “isteğe bağlı yer değiştirme” olarak tanımlarken, Ali Gitmez “fert veya toplulukların oturdukları yerden başka bir yere yerleşmeleridir” şeklinde tanımlamaktadır.¹²⁴

Göç, insanların sadece bir yerden başka bir yere hareket etmelerini anlatan demografik bir yer değiştirme olmayıp, ekonomik, siyasi, hukuki, sosyal, psikolojik vs. yönleri de vardır.¹²⁵ Sosyal-psikoloji göç sürecini, doğuşu, gerçekleşmesi ve etkileri açısından grup ve toplum boyutunda ele alır. Biz ise konumuzla alakalı olması açısından, kısaca göçün etkilerinden bahsedeceğiz.

Doğal olarak göç, insan psikolojisi üzerinde birçok olumsuz etkileri olan bir süreçtir. Göçmenler üzerinde birtakım ruhsal sorunlara yol açmakta olduğu bilinen bir gerçektir. Göç olayına genel olarak baktığımızda, ister “zorunlu travmatik göç” ister “yaşam tarzı olarak göç” her şeyden önce psikodinamik olarak çok yönlü bir değişimdir. İnsan hayatında psikolojik olarak kayıplar manzumesidir.¹²⁶

İnsan yaşadığı çevreye zaman içerisinde öyle alışır ki artık o çevre ile içselleşir. Çevre psikologlarının dediği “kendileme” (appropriation) kendi kendimizle başlayan duygusal enerji yatırma, sahiplenme süreci, kendi çevremizden başlayarak, insanlara doğru genişleyip devam ederek, kademe kademe evimize, bahçemize, mahallemize, şehrimize ve içinde yaşadığımız topluma doğru yayılır. Adeta oralar da bizim bedenimiz haline gelir. Psikolojide “kayıp” dendiğinde duygusal enerji yatırdığımız herhangi bir nesnenin ortadan kalkması, kaybolması anlaşılır. Bu nesne sevdiğimiz bir insan olabileceği gibi, bir ev bir mahalle, memleket vs. da olabiliyor. Bu durumda insan psikolojisinde önceden kestirilemeyecek olumsuzluklara ve tahmin edilemeyecek sonuçlara yol açabilir. Acılar, hayal kırıklıklar, özlemler vs.¹²⁷

Günümüzde insanların çoğu ekonomik, toplumsal ve siyasi nedenlerle bir başka coğrafyaya gidip oralara tutunmaya, yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır. Göç

---

¹²⁴ Güllü, *a.g.e.*, s. 350.

¹²⁵ Güllü, *a.g.e.*, s. 351.

¹²⁶ Göka, Erol, *Türklerin Psikolojisi, (Tarihin Rumuzda Bıraktığı İzler)*, Timaş Yayınları, İstanbul 2008, s. 99-101.

¹²⁷ Göka, *a.g.e.*, s. 101-102.

edilecek ülkeler coğrafi açıdan yakın olmak zorunda değildir. Çünkü fizikî yakınlıktan çok siyasi ve ekonomik işler ön plandadır. Aynı zamanda yakınlık bu göç hareketlerini artırmadığı gibi uzaklık mesafesi de onlara engel olmamaktadır.¹²⁸ Göç esnasında insanlar bir yandan maddi manevi kayıplara uğrarken, diğer yandan da ruhsal dengesizlikler ve psikolojik rahatsızlıklar içerisine girerler. Avrupa ülkelerine bir kazanç elde etmek için yola çıkan gençler, meşru yoldan gidemeyince, gayri meşru (kaçak) olarak gitmeyi tercih ederler.

Araştırmamızda katılan örneklem grubun yarısından fazlası kaçak olarak yurt dışına gitmiştir. Yolculuk esnasında açlık, hastalık gibi dertlerle baş etmek zorunda kalmışlar, hatta saldırıya da uğrama tehdidi ve korkusu altında kalmışlardır... Gençlerin bir ülkeden başka bir ülkeye kaçak olarak giderken, olumsuz hava koşulları, sınırları günlerce yürüyerek geçmeleri, belirsizlik, korku ve yukarıda saydığımız açlık, hastalık, saldırıya uğrama korkusu ve tehlikesi gibi bir takım kaygı ve duygusal yük, onları önemli ölçüde etkilemiştir.

İnsan psikolojisi ne kadar hoş görünürse de görünsün, daima yabancı olanı düşman olarak kaydetmeye daha yatkındır. Göçmenlere genel olarak gittikleri toplumda hep ön yargı ile yaklaşılır. Göç eden insanlar da karşılaştıkları yeni topluluk karşısında, ön yargı ile yaklaşırken, onların iyi olabileme ihtimalini kötü olabileme ihtimalinin gerisinde tutar.¹²⁹

2. Asimilasyon

Asimilasyon kelime anlamı itibariyle “kendine benzetme, özümseme, benzeşme, benzeyiş” anlamına gelmektedir.¹³⁰

Asimilasyon “bireyin veya etnik grubun, kendi düşünce yapısından, kültüründen, değer yargılarından vazgeçerek, başka bir toplumsal, dini veya ulusal grubun kültürünü, değer yargılarını ve düşünce yapısını benimsemesidir”.¹³¹

¹²⁸ Abadan-Unat, Nermin, *Bitmeyen Göç, (Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa)*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2002, s. 22.

¹²⁹ Abadan-Unat, *a.g.e.*, s. 103–104.

¹³⁰ Dinçoğlu, Onur, *Türkçe’de Yabancı Terimler Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi, Ankara 2003, s. 39.

Başka bir deyişle asimilasyon, azınlıkların birkaç kuşak sonra tek yanlı olarak hâkim kültüre uyum sürecidir. Asimilasyon politikasının zorunlu ve gönüllü olmak üzere iki yöntem biçimi vardır. İlkinde hükümet, azınlıkları kısa vadede zorla hâkim kültüre uymaya zorlarken, ikincisinde bunun tam tersine uzun vadede ve belli bir plan çerçevesinde uyuma yönlendirir. Asimilasyon politikası felsefi temeli etnosantrizimdir. Bu anlayışa göre egemen kültür uyulması gereken yüksek bir kültürdür. Egemen kültüre her türlü sapma ve uymama affedilmez bir suç olarak kabul edilmektedir.¹³²

Bugün Avrupa ülkelerinde asimilasyon politikası istisna olmaktan ziyade bir kuraldır. Mesela Almanya, İsviçre, İngiltere ve Fransa açık bir asimilasyon politikasını izleyen ülkelerdir. Almanya başından beri yabancıları kendi ülkesinde kalıcı olarak görmediği için yabancılar politikasında üç ilke benimsemiştir.

- 1) Göçü sınırlamak
- 2) Geri dönüşü teşvik etmek
- 3) Kalıcı göçmenleri entegre etmek.

Fransa'nın göçmenler politikası ise iki temel ilke üzerine temellendirilmiştir:

- 1) Göçmen sayısının mümkün olduğu kadar sınırlandırılması
- 2) Mevcut göçmenlerin asimilasyonu

Yani kısacası Avrupa kökenli olmayan göçmenlerin egemen kültüre tek yanlı uyum sağlamalarını istemektedirler.¹³³

Bugün Avrupa'daki azınlıklar, hakim toplumdan iki açıdan ayrılmaktadır: azınlıklar, etnik kültürel ve dinsel bakımından hakim kültürden farklıdırlar ve toplumdaki konumları oldukça marjinal ve geri bir durumdadır. Göçmenlerin bir yandan kültürel açıdan "farklı bir kimlik" bir yandan da toplumsal açıdan "alt" bir konumda olmaları, hükümetler tarafından, toplumsal istikrarı bozabilecek bir tehlike olarak

---

¹³¹ Budak, Selçuk, *Psikoloji Sözlüğü*, Ankara, 2000, s. 92.

¹³² Canatan, Kadir, *Avrupa'da Müslüman Azınlıklar*, İnsan Yayınları, İstanbul 1995, s. 159 – 160.

¹³³ Canatan, a.g.e., s. 160 – 161.

görülmektedir. İşte bu yüzden göçmenler politikasının amacı, göçmenlerin konumunu iyileştirmeye yönelik olmaktan çok toplumsal istikrarı sağlamaya yöneliktir.¹³⁴

Azınlık üyeleri kültür, eğitim, politik hayat, vatandaşlık ve etnik kimliklerin temsil edilmesi gibi oldukça önemli zorluklarla ve sorunlarla karşı karşıyadır. Bütün dünyada etnik, kültürel ve dini azınlıklar baskı altındadır. İçinde buldukları ülkelerde, egemen değer ve normlara uymadıkları için aşağılanmakta ve ayrımcılığa uğramaktadırlar.

Bugün İngiltere’de “Müslümanların İngiltere toplumuna mecburi uymaları gerektiği” nden açık bir şekilde söz edilmektedir. İkinci ve üçüncü kuşak kendi kültürel ve manevi kimliğinin Müslüman olduğunu ifade etmektedir. Kendilerini de sürekli Müslüman olarak tanımlamaktadırlar.¹³⁵

Günümüzde Batı Avrupa’da kimlik veya Müslüman göçmenler topluluğunun Avrupa toplumu içerisinde entegrasyonu çok geniş bir konudur. Avrupa’nın değişik ülkeleri zaman içerisinde değişik göçmen toplumlarıyla karşılaştığı için her ülkenin kendi göçmenleriyle farklı ilişkileri olmuştur. Dolayısıyla azınlıkların asimilasyonu veya entegrasyonu ülkeden ülkeye değişmektedir.¹³⁶

3. Entegrasyon-(Bütünleşme)

İnsanın en belirgin özelliğinden birisi insanın “sosyal bir varlık” olmasıdır. İnsan içinde yaşadığı toplumdan etkilenir ve onu etkiler. İnsanın davranışların büyük bir kısmı soysaldır. Her bireyin tutum ya da davranışı bir başkasının tutum ve davranışıyla etkilenmektedir.¹³⁷

---

¹³⁴ Canatan, *a.g.e.*, s. 158 – 159.

¹³⁵ İbreljić, İzet, *Evropski Muslimani na Pocetku 21. Stoljeca*, 2.Baskı, Harfo-graf Yayınları, Tuzla 2008, s.159.

¹³⁶ İbreljić, *a.g.e.*, s. 160.

¹³⁷ Kağıtçıbaşı, Çiğdem, *Yeni İnsan ve İnsanlar, (Sosyal Psikolojiye Giriş)* 10. Basım, Evrim Yayınları, İstanbul 1999, s. 67.

Bütünleşme çok karmaşık, çok boyutlu ve çok düzeyli bir süreçtir. İnsanlar bir araya gelip de “gelin bütünleşme yapalım” demekle olmaz. Bütünleşme beş temel direk üzerine oturur. Bunlar eşit muamele; ayrımcılıkla mücadele; sosyal ve eğitsel politikaları yürürlüğe koyma, seçme ve seçilme hakkını elde etme, bireyin yaşadığı ülkede kendi statüsünü belirlenmiş olması şeklinde sıralanabilir.¹³⁸

Bütünleşmeden maksat bir bütüne katılmadır. Çoğunlukla asimilasyon ve bütünleşme kavramları karıştırılıyor. Asimilasyon bir bütünde erimeyi, kaybolmayı ifade ederken, bütünleşme ise bir bütünün parçası haline gelmeyi ifade etmektedir.¹³⁹

“Bütünleşme mekanizmalarının işlemediği dünyada çeşitlilik, eğretiliğe ve bir kültür şokuna yol açabilmektedir.”¹⁴⁰ Buna benzer bir olay Eski Yugoslavya’da yaşandı. Yugoslavya topraklarında çeşitli etnik grupların tek bir kimlik etrafında birleştirilmesi amaçlanıyordu. Bu amaç belli bir süre içinde gerçekleştirilmiş ise de bu uygulama ve hareket Eski Yugoslavya’da sosyal bütünleşmenin yerine parçalanmaya yol açmıştır. Aynı şekilde başka bir örnek de Sovyetler Birliğinde gerçekleşti.

Entegrasyon, farklı etnik kimliklere sahip olan bireyleri veya grupları birbirlerini eritmeden, ama birbirlerini etkileyerek ortak bir algılama sentezine doğru götürmeyi amaçlamaktadır.¹⁴¹

Entegrasyon Türkçede uyum kelimesi ile karşılanmaktadır. Sosyolojik anlamda bu kelime şöyle tarif edilebilir: “Tek tek fertlerden veya gruplardan oluşan bir çoğunluğun bir toplumsal birimine bağlanmasıdır.”¹⁴² İtalya’daki yabancılar söz konusu olduğunda uyumun farklı şekillerde algılandığını görüyoruz.

Patrik Von Zut Mühlen’e göre entegrasyon “yabancı bir grubun, farklı özellikleri belirli sosyal sahalarda eşitliğe engel olmayacak şekilde toplumla kaynaşmasıdır.” Ona

---

¹³⁸ Bilgin, *a.g.e.*, s. 76.

¹³⁹ Bilgin, *a.g.e.*, s. 75.

¹⁴⁰ Bilgin, *a.g.e.*, s. 66.

¹⁴¹ Canatan, *a.g.e.*, s. 164.

¹⁴² Tosun, Cemal, *Din ve Kimlik*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, s. 5.

göre toplumla kaynaşmayı engelleyen faktörler: din, dil, kültür ve etnik farklılıklardır.¹⁴³

Entegrasyonun bir “uyum süreci” olduğunda ihtilaf yoktur. Ancak, kimin kime, ne ölçüde, hangi konular ve hangi şartlarda uyum sağlayacağı konusunda tartışmalar vardır.

Grup davranışlarında genellikle uyma, bireyin kendi *düşünce* ve davranışlarını çeşitli nedenlerle terk etmesi, farklı gördüğü grup normu doğrultusunda hareket etmesi, davranmasıdır. Yani birey burada hem düşünce hem de davranışını değiştirmek eğilimindedir.¹⁴⁴

Uyum konusunda geliştirilen ve uyum konusunda çalışan bütün araştırmacıların durdukları ve hemfikir oldukları üç nokta vardır. Bunlar:

1- *Tek taraflı uyum*: Burada azınlığın bütün yönleri ile çoğunluğa uyma söz konusudur. Zaman içerisinde asimilasyona varır.

2- *Çoğulcu uyum*: Her iki tarafın kendi özelliklerini koruması, fakat çoğunluğun azınlığı bütün özellikleri ile olduğu gibi kabul etmesidir. Onlara hoşgörü ile bakmasıdır.

3- *Karşılıklı uyum*: Burada her iki taraf üstünlük duygularından fedakârlık etmek zorundadır. Sadece hoşgörü değil sürekli etkileşim söz konusudur.¹⁴⁵

Bu durumda yabancı işçiler söz konusu olunca “*çoğulcu uyum*” kendileri için en uygun model olarak görünmektedir. Fakat bunun böyle olması zor görünmektedir.

Patrik Von Zur Mühlen’e göre, yabancıların kendi millî ve kültürel özelliklerini koruyarak uyum sağlamaları anlamsızdır. Yabancılar ya millî ve kültürel özelliklerini

---

¹⁴³ Tosun, *a.g.e.*, s. 5.

¹⁴⁴ Hortaçsu, Nuran, *Grup İçi ve Gruplar Arası Süreçler*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 1998, s. 109. Ayrıca bnz. Zeki Arslantürk, “Dindarlığın Bağımsız Değişkenleri”, *Dindarlık Olgusu*, Edt. Hayati Hökelekli, Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri, Kurav Yayınları, İstanbul 2004, s. 242 – 243.

¹⁴⁵ Tosun, *a.g.e.*, s. 6.

korur entegrasyonu önler, ya da entegre edilir. Ki bunun sonucu da asimilasyondur. Bu ikisinin arasında çözüm yoktur.¹⁴⁶

Daha önceden geçici olarak çalışmak amacı ile kısa sürede para biriktirip dönmek üzere, İtalya'ya giden Boşnak (Goralı) gençler, ikamenin uzaması söz konusu olduğunda bir takım problemler ortaya çıktı. Esasen daha önceden var olan bu problemler, geçici oldukları düşünülerek, üzerine gitmek yerine anlık çözümler aranmıştır. Günümüzde ise bu problemler her iki tarafı da meşgul etmektedir. Sosyal hayatın her safhasında görülen bu problemleri şu şekilde sıralayabiliriz:

a) Uyum Problemi

İtalya'da yaşayan yabancılardan en çok uyum sürecinde, kültürel bağlamda en fazla zorlanan ve en fazla direnen grup Müslümanlardır. Muhafazakâr ve dindar olan Müslümanların domuz eti yememesi, giyim kuşam farklılıkları, ayrı bir ırka ve kültüre mensup olma sonucu ortaya çıkan farklı davranışlar ve buna benzer farklı özellikler büyük ölçüde etkilidir. Bu durumda İtalyanların Müslümanlar karşısındaki olan toleranssızlıkları uyum sürecini olumsuz yönde etkilemektedir. Çünkü toleranssızlıklar karşı tepkiyi doğurmaktadır.

Karşı tarafın yeterli anlayış göstermemesi durumunda Müslüman Boşnaklar (Goralılar) kültürel benliklerini korumaya daha çok önem vermeye yönelmiştir. Kültürel kimliği koruma çabalarını yürütmek üzere dernek kurmuşlardır. Bu dernekte ideolojik amaçların yanında dinî, millî, sosyal ve sportif faaliyetler de yürütülmektedir. Müslümanların uyum sürecinde en çok zorlanmasının sebebi dinî, millî ve kültürel özelliklerin çok farklı oluşu görünmektedir.

---

¹⁴⁶ Tosun, *a.g.e.*, s. 9.

b) Dil Problemi

Kişinin sosyalleşmesinde önemli faktörlerden birisi de dil bilmesidir. İçinde yaşanan toplumu tanıyıp, anlayabilmek için mutlaka dil gereklidir. Sosyal hayatta dilin çok büyük önemi vardır. Fakat İtalya’da yaşayan Boşnak (Goralı) gençleri dikkate aldığımızda onların dil konusunda az da olsa problemi olduğunun farkına varılmaktadır. Gençler İtalya’ya gelmeden önce İtalyanca ile direkt olarak hayatlarında hiç karşılaşmamışlardır. Bu durumda onlar hem dili öğrenmekte hem de toplumu anlamada güçlük çekmektedirler. Dili zayıf olan gençler İtalyan toplumuyla az ilişki halinde olmuş ve kendilerine kapalı bir yaşam tarzı benimsemişlerdir.

Olaya başka bir taraftan baktığımızda, İtalya’ya gelen yeni nesil, okul çağına kadar hem İtalyancadan mahrum kalır hem de kendi ana dilini yeterince öğrenememektedir.

Kendi ana dilini sadece günlük ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadarla sınırlı kalan çocuk yetersiz kültürlenmekte ve yakında karşılaşacağı topluma yabancı kalabilmektedir.¹⁴⁷

Bunun tabii bir sonucu olarak çocuk yetersiz kültürlenmekte ve “iki kültür arasında sıkışmış kurbanlar” haline gelmektedir.

c) İş ve Meslek Problemi

Ailelerin gençlerden bir an önce para kazanmalarını istemeleri ve gençlerin de kendi başına hareket etme arzusundan dolayı, gençler ortaokulu bitirir bitirmez okula devam etmeden, (gelenek halinde) para kazanmak için yurt dışına, gurbete çıkmaktadır. Tabi ki bu kadar erken yaşlarda gencin ne bilgisi ne de bir meslek ve zanaatı olması mümkündür. Bu durum gençlerimizin iyi birer meslek sahibi olmalarını da engellemiştir.

---

¹⁴⁷ Tosun, *a.g.e.*, s. 4.

¹⁴⁷ Şemin, Refia, *Gençlerimizin Psiko-Pedagojik Problemleri*, İkinci Baskı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1973, s. 111.

Köylerimizde ve şehirlerimizde ekonomik durumu iyi olmayan aileler, çocuklarını çok erken yaşta işe göndermektedirler. Çocukların ve gençlerin yaşıyla uygun olmayan işlerde çalıştırılması, çocukların her bakımdan gelişmesine mani olmaktadır. Tahsilden mahrum bırakıldıkları için bu hal fizyolojik ve psikolojik bakımdan yıkıcı olmaktadır.

Aynı zamanda gence aileye yük olduğunu hissettirmek ve ondan eve bir an önce para getirmesini beklemek, onu sıkıntılı durumda bırakır ve kötü duygulara sahip olmaya hatta kötü fiiller yapmaya sevk etmektedir.¹⁴⁸

Bu konuda vatandaşlarımız bilinçlendirilmesi gerekir, aksi halde hem gençlerimizin hem de toplumumuzun büyük kayıplara uğramasına sebep olur.

d) Konut Problemi

İşçilerin sıhî ve kanunların öngördüğü standartlara uygun ev bulunamamasıdır. Bulmak bir tarafta, zaten onlar kendileri de ev kiralalarının fiyatları yüksek olduğundan dolayı böyle bir evi aramamaktadırlar. Ancak kendi aileleriyle birlikte oturanlar uygun evde oturabilmektedirler.

Gençlerin çoğu bir evde on ile on beş kişi arasında kalıyor. Mülakatta “neden bu kadar çok kişi bir evde kalıyorsunuz” sorusuna verdikleri cevap şu olmuştur: “Bunun birçok sebebi var; bunlardan birincisi İtalya’ya ilk geldiğimizde kendi arkadaşlarımıza gidip orda yerleşiyoruz. Zaten başka gidebileceğimiz kimse yok. Ondan sonra oturma izni alıncaya kadar ve belli bir işi buluncaya kadar beraber oturuyoruz. Bunun bir avantajı da kiranın ucuz olmasıdır.”

---

¹⁴⁸ Şemin, *a.g.e.*, s. 108.

e) Eğitim Problemi

“Eğitim önceden belirlenmiş amaçlar doğrultusunda insanların düşüncelerinde, tutum ve davranışlarında ve yaşamlarında belirli iyileştirme ve geliştirmeler sağlamaya yarayan sistematik bir süreçtir.”¹⁴⁹

Eğitimin bireyin doğumdan ölümüne kadar bütün çağlarını ilgilendiren bir süreçtir. Eğitim konusundaki problemler; aile içi eğitimi, okul öncesi eğitimi, meslek eğitimi, dil eğitimi, din eğitimi vs. bunlar hepsi başlı başına araştırma yapılacak kadar birer problem teşkil eder.¹⁵⁰

Burada eğitim problemlerinden önce zikredilmesi gereken şey, ailelerin gençleri ve çocukları okumaya (eğitime) sevk etmemesidir. Bazı aileler bu konuda çocuklarını teşvik edecek yerde onlara “okuyup da ne yapacaksın” diyerek, önlerini kesmektedirler.

Gençlerin İtalya’da almış oldukları eğitim, her ne kadar yeterli olsa da oradaki eğitiminden almış oldukları bazı bilgiler kendi dini inanç ve değerlerine ters düşmektedir. Bazı yetişkin gençler bunun farkındadır. Fakat ikinci ve üçüncü neslin dinî bilgileri zayıf olduğu için bunun doğru olup olmadığını bilmemektedir. Kendi memleketlerindeki akranlarına nazaran, onlar bu fırsattan mahrum kalmaktadır. Çünkü kendi memleketindeki akranları cami görevlisinden Din Eğitimi (Temel Dinî Bilgileri) öğrenmektedirler.

4. Avrupa’da Müslümanlar

Müslümanların Avrupa’ya gelmesi daha çok 1945 yılındaki iş göçü ile gerçekleşti. Bu arada Avrupa’da işçi göçü ile birlikte çeşitli etnik Müslüman azınlıklar yerleşti.¹⁵¹

---

¹⁴⁹ Barutçugil, İsmet, *Eğitim Becerilerinin Geliştirilmesi Eğiticinin Eğitimi*, Kariyer Yayınları, İstanbul 2002, s. 18.

¹⁵⁰ Tosun, *a.g.e.*, s. 4.

¹⁵¹ Nielsen, Jorgen, *Muslims In Western Europe*, 2. Baskı, Edinburgh University Press, Edinburgh 1995. s. 152

Müslümanların Avrupa'daki varlığını sadece göçe bağlamak tabii ki yanlış bir şeydir. Güney doğu Avrupa'da 8 milyon kadar Avrupa yerlisi Müslüman vardır. Fakat günümüzde Fransa, İngiltere, Almanya gibi ülkelerde doğan ve orda yerleşen üçüncü ve dördüncü nesil, Avrupa onları yerli değil, göçmen olarak görmektedir. Onların vatandaşları olmasına rağmen, onları ülkenin bir parçası olarak görmemektedir.¹⁵² İngiltere Fransa ve Almanya gibi ülkelerde Müslümanların etkileri ve asimilasyonları tartışılmaya başlanmıştır. Zaman içerisinde Müslüman topluluklar çok fazla nüfus artışı gösterdi ve yeni göç dalgalarıyla bu nüfus gittikçe artmaya başladı. Önemli sayıdaki Müslüman azınlık nüfusu Avrupa'da İslam ikinci büyük din haline geldi. Buna binaen Batı Avrupa'da "anti Arap/Müslüman" hissi ve Müslüman (İslam) korkusu giderek yaygınlaşmaya başladı.¹⁵³

Batı Avrupa'da 12,5 milyon Müslüman'ın bulunduğu tahmin edilmektedir. Avrupa'nın dört bir tarafında ise 23 milyon Müslüman'ın yaşadığını tahmin edilmektedir.¹⁵⁴

Bugün uluslar arası göçler aracılığı ile kendi ülkelerinden ve memleketlerinden yaklaşık olarak 175 milyon insan yaşamaktadır.¹⁵⁵

Bu nüfus baştan söylediğimiz gibi 1950'lerin sonundan itibaren Endüstrileşmiş Batı Avrupa'nın iş gücü gereğini karşılamak üzere onların talebiyle başlayan uluslar arası göç talebi ile olmuştur. Avrupa'da daha önceki tarihlerde Müslümanlara rastlamak mümkündür. Fakat önceki tarihte günümüzdeki durumla kıyaslanmayacak kadar azdır. Günümüzde neredeyse her Avrupa'nın kentinde camiler, İslamî örgütler, dernekler vs. kurulmuştur.¹⁵⁶

---

¹⁵² N. Alsayyad - M. Castels, *Müslüman Avrupa ya da Avro-İslam*, çev. Zehra Savan, Everest Yayınları, İstanbul 2004, s. 51.

¹⁵³ Esposito, John L. *İslam Tehdidi Efsanesi*, çev. Ömer Baldık – Ali Köse, Talip Küçükcan, Ufuk Kitapları, İstanbul 2002, s. 374 – 375.

¹⁵⁴ Kucukcan, Talip, "*Turks in Britain: Religion and Identity*", *Turks in Europe, Culture, Identity, Integration*, Edited by Talip Kucukcan and Veyis Gungor, Turkevi Reseach Centre, Amsterdam 2009, s. 81.

¹⁵⁵ Küçükcan, *Turks in Britain: Religion and Identity*, *Turks in Europe, Culture, Identity, Integration*, s. 79.

¹⁵⁶ Atacan, Fulya, *Kutsal Göç (Radikal İslam'ın Bir Grubun Anatomisi)*, Bağlam Yayınları, İstanbul 2004, s. 9.

Başlangıçta “misafir işçi” olarak kabul edilen işçiler zaman içerisinde süre dolunca kendi ülkelerine dönmemişlerdir. Onların misafirliği kalıcılığa dönüşmüştür. İslam’ın kurumsal temelini bulmadığı bu toplumlarda, yabancı işçiler ibadetlerini kaldıkları pansiyonların küçük odalarında gidermeye çalıştılar. Daha sonra aile birleşiminden ve göç edilen ülke kalıcı bir memleket durumuna gelince çeşitli dinî ve sosyal faaliyetlerini gidermek amacı ile camiler kurmaya başladılar. Bu da Avrupa’da İslam’ın görünür hale gelmesine sebep oldu.¹⁵⁷

Avrupa’nın değişik yerlerinde yaşayan Müslümanlardan etkilenen Avrupalı yerli halk yaklaşık 100.000 kişi İslam’ı kabul etmiştir. Avrupa’daki Müslümanlar beş coğrafik bölge ve değişik kültürlerden gelmiştir. Bunlar: Magrib ve diğer Arap ülkeleri, Türkiye, Hindistan yarımadası, Afrika ve Balkanlar. Almanya, Avusturya ve İsviçre’de daha çok Türk ve Balkan yerliler bulunurken, İspanya ve Fransa’da çoğunlukla Magrib yerlileri bulunmaktadır. Aynı zamanda Fransa’da batı Afrika’nın halkı da bulunmaktadır. Bu ülkeler, Senegal, Mali ve Fil Dişi Sahilidir. Belçika ve Hollanda’da en çok Türkler ve Magrib’liler bulunmaktadır. İskandinavya ülkelerinde ise en çok Türkler mevcuttur. Finlandiya ülkesinde ise Müslümanlar hakkında herhangi bir rakam yoktur. Burada ancak 19.yüzyılda gelen tüccar Tatarlar vardır. Onlar Volga ve Petersbug yolu ile gelmişlerdir. Sonuç olarak İtalya’da Müslümanlar çeşitli yerlerden bulunmaktadır. Onlar Mağrib, Batı Afrika, Etiyopya, Mısır ve Somali ülkelerinden gelmiştir. Avrupa’nın % 4 nüfusunu Müslüman yerliler oluşturmaktadır. Mesela Hollanda, İngiltere ve Fransa’nın % 4 nüfusunu Müslüman gençler oluşturmaktadır.¹⁵⁸

“Müslümanların bu ülkelerde varlıkları şu üç sürece bağlı olarak gerçekleşmiştir: 1. iki dünya savaşında çok sayıda insanın ölmesiyle bu ülkelerde iş gücüne ihtiyaç duyulması. 2. Sömürge sürecinin sona ermesi. 3. küresel kapitalist ekonominin ortaya çıkması.¹⁵⁹

---

¹⁵⁷ Atacan, *a.g.e.*, s. 9–10.

¹⁵⁸ Dasetto, Felice, “*The Muslim Populations of Europe*,” Socio-historical developments and trends, Dasetto, F. J. Neislen, B. Marechal, S. Allievi, *Muslims in Enlarged Europa, Religion and Society*, Leiden, Brill, 2003, s. xxii.

¹⁵⁹ Köse, Ali, *Avrupa ve İslam*, İz Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 26.

Bugün Avrupa’da Müslümanlar farklı etnik, kültürel kökenlerden ve farklı coğrafya’dan geldiği için her bir Avrupa ülkesi farklı tecrübeler, farklı sosyo-kültürel ve farklı sosyo-ekonomik sorunlara sahiptir. Bu sorunları ortadan kaldırmak için çeşitli çalışmalar başlatılmıştır. Denebilir ki, Avrupa’da Müslümanlara her zaman negatif bir gözle bakılmıştır.

Prens Charles, İslam ile batı arasında köprü kurulması çağrısında ve bir konferans yapınca Daily Telegraph gazetesi “Prens Charles Yanılıyor – İslam Batı’yı Pekâlâ Tehdit Ediyor”, başlığı ile kendisine cevap verdi. Hatta İslamophobia: All Challeng for us all (İslam korkusu: Hepimiz için bir tehdit) başlıklı geniş çaplı araştırmalar yapılmaya başlandı. Batı’da Müslümanlar anti modern ve saldırgan, savaşı, fethe susamış ve kâfirlerden nefret eden bir din olarak tanımlanıyordu. Bir araştırmaya göre ise Fransa’da halkın dörtte üçü İslam’ı en iyi tanımlayan kavram olarak “fanatik” kelimesini tercih etmiştir.¹⁶⁰

5. İtalya’da Müslümanlar

Bugün Avrupa’da İslam gerek sosyokültürel gerekse de jeopolitik açıdan önemli bir fenomendir.

Fakat bugün İtalya’da İslam hakkında bahsetmeden önce, İslam’ın İtalya’da eski tarihlere baktığımızda yeni olmadığını görmekteyiz. Onlar Sicilya adasında (827 – 1072) yılında yerleştiğinde ada gerek ekonomik gerek siyasi gerek de kültürel açısından en gelişmiş bölgelerinden biriydi. Bugün İtalya’da iç işleri bakanlığının raporuna göre İtalya’nın Kuzey kısmına yerleşen göçmenlerin, %38,8’i, Müslüman topraklarından gelmiştir. Sicilya’da ise göçmenlerin %45’i İslam kültüründendir. İslam ülkelerinden gelen Müslüman göçmenlerin %70’i Arnavutluk’tan iken, Bosnalılar ve Kosovalılar ise azınlık olarak bulunmaktadır. İtalya’da Müslümanların %60’ı İtalya’nın Kuzey kısmında yaşıyorlar. Diğer % 40’ı da Güney kısmındaki adalarda bulunmaktadır. Dolayısıyla İtalyanlardan 10 bin kişinin İslam’a geçtiğini ve 40 bin de önceden

---

¹⁶⁰ Esposito, John L. *a.g.e.*, s. 376 – 377.

Müslüman olanları göz önünde bulundurduğumuzda İtalya’da göçmen Müslümanlarla birlikte yaklaşık olarak 700 ile 800 bin Müslüman bulunmaktadır.¹⁶¹

İtalya’ya gelen Müslüman göçmenlerin çoğu zayıf ve fakir ülkelerden gelmektedir. İtalya’da Müslüman ailelerden doğan çocuklar çoktur. İtalyan devlet okullarında ilkokuldan liseye kadar 50.000 yabancı Müslüman öğrenci vardır. (1998.) Müslüman göçmenler çocuklarının din eğitimi ve İslam kültürünü öğretebilmek için gayret etmektedirler. Müslümanlar orda küçük kurumlarda veya başka bir deyişle ibadet etmek için küçük salonlarda toplanmaktadırlar. İtalya’da açılan mescitlerin çoğu “**Centro Culturale İslamico**” (İslam Kültür Merkezi), adı altındadır. Bugün İtalya’da 100 ile 300 arası mescit ve 3 minareli cami bulunmaktadır. Bunlardan birisi Roma, birisi Milano ve diğeri Catania’dadır.¹⁶²

Yukarıda söylediğimiz gibi Müslümanlar İtalya’da 700 ilâ 800 bin arasındadır. Bunlar Fas’tan 160 bin, Arnavutluk’tan 99 bini Müslüman 142 bin, Tunus 45 bin, Cezayir 13 bin, Mısır 33 bin, Senegal 38 bin, Bangladeş 20 bin, Pakistan 18 bin, Bosna 12 bin vs. ülkelerden Müslüman bulunmaktadır.¹⁶³

---

¹⁶¹ Naso, Paolo Brunetto Salvarini, *La Rivincita del Dialogo, Cristiani e Musulmani in Italia Dopo l’11Settembre*, Editrice Misionaria (EMİ) Yay., Cita di Castello, 2002, s. 71 -76.

¹⁶² Naso, Paolo, Brunetto Salvarini, *a.g.e.*, s. 78 – 81.

¹⁶³ Dati della Caritas, Dossier Statistico 2001.

İKİNCİ BÖLÜM
ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE BULGULAR

1. Metot

Metot, bilinmeyen bir şeyi bulup meydana çıkarmak veya bilinen bir şeyi başkalarına gösterip ispat etmek için, düşünceleri iyi bir şekilde sıralamak ve kullanmak sanatıdır. Başka bir deyişle “metot” araştırma yolu ile bulunup ortaya konabilecek sebep sonuç ilişkilerini ve mümkün olduğu durumlarda bu ilişkilerin temelinde yer alan soyut ilmi kanunları tespit edebilmek için izlenmesi gereken yol anlamına gelir.¹⁶⁴

Genel olarak metot, (yöntem), bir işi en güvenli ve en kolay yürütülmesinin yolunu, kısa zamanda ve verimli bir şekilde bitirmemize imkân gösterir. Bilimsel bir araştırmanın gerçekleştirilebilmesi için belli bir takım yöntemlerin kullanılması mecburidir. Aksi halde bilimsel araştırma olmaz.

İyi bir araştırma, toplumda bir problemi aydınlığa kavuşturan, araştırmadır. İnsanlara ve gelecek nesillere ışık tutması ve bilgi birikimini yükseltecek nitelikte olması lazım.

2. Araştırmanın Modeli

Bütün ilim dallarında yapılan araştırmalar belli bir yolu takip etmesi gerekir. Model, bir sistemin temsilcisidir. Araştırmanın konusunun belirlemesinden sonuçların sunulmasına kadar geçen faaliyetleri kapsayan bir süreçtir.¹⁶⁵

Bu çalışmada mümkün olduğu kadar teorik kısmında, dokümantasyon metot ve tekniklerden faydalanarak objektif ve geçerli bilgiler vermeye çalışılmıştır. Çalışmamızda en uygun ve en kullanışlı yol olarak anket tekniğinden yararlanmış ve verilerin analizlerinde istatistik teknikler kullanılmıştır.

---

¹⁶⁴ Arslantürk, Zeki, *a.g.e.*, s. 63.

¹⁶⁵ Karasar, *a.g.e.*, s. 76.

3. Evren ve Örneklem

Evren; bir alan araştırması sırasında araştırma yapılacak problem alanının tamamıdır. Çalışmanın sonucunda elde edilen bilgiler evrenin tamamı için geçerlidir ve tamamını kapsar. Evrenin tanımlanması ve sınırlandırılması konusunda tamamıyla araştırmacının hedefine ve isteğine bağlıdır.

Örneklem ise, denemek veya bilgi alınmak üzere evrenin içinden seçilen örnek gruptur. Araştırmalar örneklem kümeler üzerinde yapılır ve alınan sonuçlar, yukarıda söylediğimiz gibi ilgili evrenlerine genellenir. Evrenin tamamını deneme veya evrenin tamamından bilgi alma imkânı olmadığı zaman, onun içinden bir grup örneklem olarak seçilir.¹⁶⁶

Avrupa kültürünün Boşnak gençlerin din ve kimlik algıları üzerine etkisini konu edinen bu araştırmanın evrenini, Kosova'da yaşayan Boşnak (Goralı) gençleri oluşturmaktadır.

Maliyet ve kontrol güçlüklerinin yanında bütün gençlere anket uygulamak zor ve mümkün olmadığı görüldüğü için bu geniş evrenden örnekleme teknikleri kullanarak 150 kişilik bir örneklem seçilmiştir.

4. Araştırmaya Katılan Denekler Ve Nitelikleri

Araştırmanın örneklemini oluşturan deneklerin demografik özellikleri ve bu değişkenlere göre dağılımları ve bunların yüzdelerini gösteren tablolar sırasıyla aşağıda verilmiştir.

---

¹⁶⁶ Karasar, *a.g.e.*, s. 110–111.

Tablo 1: Araştırmaya Katılanların Yaş Durumlarına Göre Dağılımı

Yaş Durumu	N	Yüzde
18-25	108	%72,0
25-30	42	%28,0
Toplam	150	%100,0

Araştırmaya katılan deneklerin %78, 18-25 yaş arası ve %28, 25-30 yaş arasındadır.

Tablo 2: Araştırmaya Katılanların Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	N	Yüzde
Erkek	141	%94,0
Kadın	9	%6,0
Toplam	150	%100,0

Araştırmaya katılan deneklerin toplamı 150 kişidir. Bu 150 gençten 141'i (%94,0) erkek, 9'u (%6,0) ise kadındır. Dolayısıyla araştırmaya katılanların çoğu erkekler olduğu için erkekler ile kadınlar arasında karşılaştırmalar yapılmayacaktır.

Yurtdışına Goralı gençlerden ilk defa erkekler gitmiştir. Kısa bir süre içerisinde para kazanıp geri dönme amacıyla giden bu gençler belli bir süre arkadaşlarıyla evlerde kalarak hayatlarını sürdürmüşlerdir. Nitekim dört beş yıl sonra gençlerin çoğu, yakın akrabalarını da yanına alarak ve daha sonra kendi ailelerine istek gönderme şekliyle göç sürecini çoğaltmışlardır.

Tablo 3: Araştırmaya Katılanların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Eğitim Durumu	N	Yüzde
Ortaokul	120	%80,0
Lise	27	%18,0
Üniversite	3	%2,0
Toplam	150	%100,0

Örneklem grubun eğitim durumlarına göre dağılımı şöyledir: Büyük çoğunluğu 120 kişi (%80,0) Ortaokul mezunudur. Lise mezunu olanların sayısı 27 (%18,0) olup, üniversite mezunu olanlar 3 kişi (%2,0) dir.

Gençlerin eğitim seviyesi oldukça düşüktür. Sebebi, yukarıda söylediğimiz gibi ailelerin gençlerden bir an önce para istemeleri ve gençlerin de kendi başına hareket etme arzusundan dolayı, ortaokulu bitirir bitirmez okula devam etmeden, (gelenek halinde) para kazanmak için yurt dışına gurbete çıkıyor olmalarıdır.

Tablo 4: Araştırmaya Katılanların Medeni Duruma Göre Dağılımı

Medeni Durum	N	Yüzde
Evli	96	%64,0
Bekar	53	%35,3
Boşanmış	1	%,7
Toplam	150	%100,0

Araştırmaya katılanların çoğunluğu evli grubunda (96 kişi, %64,0) yer almaktadır. Bekâr olanlar ise ikinci grubu (53 kişi, %35,3) oluşturmaktadır. Boşanan ise 1 kişi, (%7)' dir.

Tablo 5: Araştırmaya Katılanların Yaşadıkları Yerin Niteliğine Göre Dağılımı

Yaşanan Yer	N	Yüzde
Köy	88	%58,7
Şehir	62	%41,3
Toplam	150	%100,0

Araştırmaya katılan gençlerin yaşadıkları yere (sosyal çevre) göre dağılımı Tablo 4’te verilmiştir. Deneklerin 88’i (%58,7) köy ve 62’si (%41,3) şehir hayatlarını sürdürmektedir.

Tablo 6: Araştırmaya Katılanların Gurbette Kalma Süresine Göre Dağılımı

Gurbette Kalma Süresi	N	Yüzde
1-5 yıl arası	49	%32,7
5-10 yıl arası	81	%54,0
10-15 yıl arası	20	%13,3
Toplam	150	%100,0

Araştırmaya katılan gençlerin 49’u (%32,7) bir ile beş yıl arasında yurt dışındadır. Diğer çoğunluk oluşturan grup 81 (%54,0) beş ile on yıl arasındadır. On ile on beş yıl arasında yurt dışında kalanların toplamı da 20 kişidir (%13,3). Buradan anlaşılan gençlerin yarısından fazlası beş ile on yıl arasında yurt dışındadır. Bu da demek oluyor ki Kosova - Sırbistan savaşından önce ve sonra gençler hemen yurt dışına gitmiştir. Gençlerin gerek sığınmacı gerek kaçak olarak yurt dışına gitmelerinin en önemli sebeplerinden birisi savaş olmuştur.

Tablo 7: Araştırmaya Katılanların Aile Ekonomik Durumlarına Göre Dağılımı

Ekonomik Durum	N	Yüzde	Toplam Yüzde
Zengin	71	%47,3	%47,3
Orta	76	%50,7	%98,0
Fakir	2	%1,3	%99,3
Cevapsız	1	%,7	%100,0
Toplam	150	%100,0	

Tablo 6’da araştırmaya katılan deneklerin ailelerinin ekonomik durumu gösterilmektedir. En büyük grubu 76 kişi ile (%50,7) ailelerinin ekonomik durumunu orta seviyede görenler oluşturmaktadır. İkinci sırada ise ailelerinin ekonomik durumunu zengin olarak görenler 71 kişi (%47,3) ve son olarak ailelerin ekonomik durumunu fakir görenler 2 kişi(%1,3) dir. Soruyu cevapsız bırakan ise bir kişi vardır. Gençlerin farklı iş kollarında çalışmalarına rağmen araştırmaya katılanların %79,3 işçi kategorisinde yer almaktadır. Ayda ortalama 1200 ile 2000 € arasındapara kazanmaktadırlar. Araştırmaya katılan gençlerin büyük çoğunluğu aylık kirası ortalama 550 € olan evlerde oturmaktadır. Ekonomik nedenlerle yurt dışına giden bu gençlerin tek amaçları para biriktirmek ve kazandıkları paraları ile kendi memleketlerinde yatırım yapmaktır.

Tablo 8: Araştırmaya Katılan Deneklerin Dindarlık Derecesi ile ilgili Dağılımı

Dindarlık dereceniz	N	Yüzde
Çok dindarım	66	%44,0
Dindarım	74	%49,3
Biraz dindarım	10	%6,7
Toplam	150	%100,0

Yedinci tablo’da araştırmaya katılan gençlerin kendilerine göre (öznel) dindarlık algısını göstermektedir. Deneklerin 66’ sı (%44,0) çok dindar; 74 (%49,3)’ü dindar; 10

(%6,7)'u biraz dindar olduklarını belirtmişlerdir. Buna göre gençlerin büyük bir kısmı kendilerini dindar ve çok dindar olarak belirtmiştir.

Tablo 9: Araştırmaya Katılan Deneklerin Ailelerinin Dindarlık Dağılımı

Ailelerin Dindarlık İlişkisi	N	Yüzde
Çok dindar	80	%53,3
Dindar	62	%41,3
Az dindar	8	%5,3
Toplam	150	%100,0

Tabloda görüldüğü gibi, anketimize katılanların 80'i (%53,3) ailelerinin çok dindar, 62 (%41,3)'si dindar ve 8 (%5,3)'i az dindar olduğunu belirtmektedir. Yani deneklerin çoğunun, çok dindar ve dindar bir aileden geldiği görülmektedir. Böylece, katılımcılarla ailelerinin dindarlık durumları arasında paralel bir ilişki olduğu görülmektedir.

Ölçme Aracı: Anket

Tarama metodu ile yapılan araştırmalarda anket veya mülakat en fazla kullanılan tekniklerdir. Anket “belli bir konuda saptanmış hipotezlere ya da sorulara bağlı olarak, bir evren ya da örnekleme oluşturan kaynak kişilere sorular yönelmek suretiyle sistemli veri toplama tekniği” olarak tanımlanabilir.¹⁶⁷

Anket tekniğin avantajları, geniş gruptan çok kısa zaman içerisinde, çok miktarda kolayca ve ucuza bilgi toplama olanağı sağlar. Herkese aynı sorular verildiği için bir örnekleme sağlar ve deneklerden isim istenmediği için kendilerine güven duygusu oluşturmaktadır.

¹⁶⁷ Balcı, Ali, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem Teknik ve İlkeler*, 3. Baskı, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2001, s. 158.

Bu araştırmada kullanılan anket formu, sosyal psikolojide geliştirilmiş tutum ölçekleri örnek alınarak hazırlanmış bir anket türüdür.

Anket formu üç bölümden olup 1. bölümdeki sorular deneklerin şahsi özellikleri (demografik özellikler) hakkında bilgi toplamaktadır. Araştırmanın esas konusunu teşkil eden Boşnak (Goralı) gençlerin İtalya'ya gitmeden önce ve gittikten sonraki durumlar arasında ne gibi değişiklikler meydana geldiği ile ilgili bazı sorular bulunmaktadır. Anketin üçüncü ve son kısmında dinî inanışları ile ilgili sorular yer almaktadır.

Anket Avrupa Kültürünün Boşnak (Goralı) Gençlerin Din ve Kimlik Algıları Üzerine Etkisi hakkında bilgi toplamak amacı ile hazırlanmıştır. Kosovalı Boşnak gençlerin anadili Boşnakça olduğu için anket Boşnakça hazırlanmıştır.

6. Anketin Hazırlanması

Anket hazırlama esnasında 2004 yılında Musa Musa tarafından yapılan *Balkan Müslümanlarında Din Kimlik Bütünleşmesi* adlı doktora tezi, 2006 yılında Blerim Ciroka tarafından hazırlanan *İngiltere'de Yaşayan Arnavut Gençlerin Dinî Kimlikleri, İnanışları, Yönelişleri* adlı yüksek lisans tezi ve 2008 yılında Feim Gashi tarafından hazırlanan *Kosova Bölgesindeki Arnavut, Boşnak ve Türk Gençlerinin Dinî Yönelimleri* adlı yüksek lisans tezlerinde kullanılan anket soruları esas alınmıştır. Bunlar arasında bir takım ayıklamalar yapıldıktan sonra İlahiyat Fakültesinde bazı öğretim üyeleriyle tartışıldıktan sonra konuya uygun sorular geliştirildi. Bu çalışmaların ardından Doç. Dr. Vejdi Bilgin Dr. İbrahim Gürses, Öğrt.Grv. Akif Hayta ve danışmanım olan Prof. Dr. Hayati Hökelekli ile görüşülerek ankete son şekli verilmiştir.

Nihayet anket formu kararlaştırılan son şeklini aldıktan sonra Kosova'da ilk olarak 20 deneğe pilot uygulama yapılarak, küçük ifade değişiklikleriyle son uygulama için hazır hale getirilmiştir. Böylece ankette yer alan ölçekler, sosyal psikolojide kullanılan ölçekleri örnek alarak düzenlenmiş ve araştırma konusuna uygun bir anket geliştirilmeye çalışılmıştır.

Sonuç olarak anket anlaşılır kolay ve cevaplandırılabilir hale getirilmiş ve ilk defa bu çalışmada kullanılmıştır.

7. Anketin Uygulanması

Anketlerin çok büyük bir kısmı bizzat araştırmacı tarafından deneklere tek tek dağıtılmış ve katılımcılara anket ve araştırma hakkında güven ve iyi bir samimiyet sağlanıncaya kadar açıklama yapılmıştır. Bunu sağladıktan sonra anketler ellerine verilmiştir. Anket formları dağıtılırken tesadüfî örnekleme tekniği kullanılmıştır. Daha sonra ise az miktarda araştırmacının arkadaşı tarafından bazı insanlara dağıtılmıştır. Denekler anketleri istekli bir şekilde doldurup hemen araştırmacının eline teslim etmişlerdir. Katılımcıların büyük çoğunluk anketi çok olumlu karşılamış ve kendileri için çok faydalı olduğunu dile getirmişler; *“Aferin be Türk! Bizi bu sorularla uyandırdın, biz şu ana kadar nereden geldiğimizi ve nereye gittiğimizi dair ne düşündük ne de fark edebildik,”* diyerek teşekkür etmişlerdir. Hatta bazı denekler büyük bir sevinç içerisinde olup anketi doldurduktan sonra gidip kendi diğer arkadaşlarına da olayı anlatıp ankete davet etmiştir. Bazen de gençler araştırmacının kaldığı eve bizzat gelerek, gönüllü olarak anketi doldurmak istemiştir. Böylece ankete katılan katılımcıların araştırmacıya kolaylık sağladığı ve anket sorularına samimi cevaplar verdiği gözlemlenmiştir.

Fakat buna rağmen yine de uygulama esnasında bazı katılımcıların tereddütlerle yaklaştıklarını gördük. Onlara durumu izah ettikten sonra üç dört kişi hariç, anket formlarını kabul edip onları doldurmuştur. Ankete katılmayanlardan birisi bizim bölgemizde halk tarafından vehhâbi olarak tanınmaktadır. Fakat bu grupta yer alanlardan bir- iki kişi katılmamışsa da büyük çoğunluğu katılmıştır.

Bir uygulama 2009 yılında Temmuz – Ekim ayları arasında, bir diğeri de 2010 Ocak -Mart arasında yapılmıştır.

8. Verilerin Toplanması

Üç bölümden oluşan bu anket toplam 156 kişiye uygulanmıştır. Yukarıda anlatıldığı gibi bu uygulama iki farklı zaman aralığında gerçekleştirilmiştir. Anket rastgele çarşıda, (barlara) pazarda, iş yerlerinde dağıtılmış ve onlardan doldurulmaları istenmiştir. Bizzat kendileri anketi dolduramayanlara ise sorular sözlü olarak sorularak, verilen cevaplar araştırmacı tarafından anket kâğıdına geçirilmiştir.

Deneklere herhangi bir sorunun cevapsız bırakılmaması gerektiği söylenmiştir. Genelde denekler gönüllü olarak katılmıştır. Dağıtılan anketlerin çoğu cevaplandırılmıştır. Eksik veya yarım bırakılan anketler değerlendirmeye alınmamıştır. Bu yüzden dağıtılan 156 anketten 150 anket değerlendirmeye alınmıştır.

9. Kullanılan İstatistikî Analizler

Yukarıda belirtildiği gibi dağıtılan 156 anketten, genel kontrolünden sonra, eksik veya yarım bırakılmış birkaç anket hariç, geri kalan 150 anket değerlendirmeye alınmıştır. Bu değerlendirmeler bilgisayarda SPSS paket programın aracılığı ile yapılmıştır.

Araştırmaya katılanların sosyo-demografik özelliklerini tasvir eden N dağılımı çıkartılmıştır. Daha sonra ise sosyo-demografik özellikleri ile dinî yönelimlerin arasında ilişkilerin anlamlı olup olmadığını Chi-Square test analizi ile ölçülmüştür.

A. BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmada elde edilen bulgular, dini pratikler, dinî inanç, dinî ve kültürel kimlik, ahlakla ilgili tutumlar, gurbet ve yabancı kültür hakkında tutumlar olmak üzere beş ana başlık altında sunulmuştur.

Bu araştırmanın konusu çerçevesinde ve amaçları doğrultusunda değişkenler arası ilişkileri incelemek ve genel bir durum tespiti yapmak için değişik yöntem ve teknikler kullanılmıştır. Burada elde edilen bulgular belirli bir sıra içerisinde ve tablolar halinde sunulacaktır.

1. Dinî İnançla İle İlgili Tutumlar

Bu alt başlık altında dinin iman boyutuna giren İslam'ın iman esaslarına ilişkin bilgi veya inançlarla ilgili tutum ve davranışlar söz konusudur. Dinin ya da dindarlığın merkezinde Tanrı inancı vardır. Bu inanca bağlı olan diğer inançlar da dinin inanç boyutu olarak isimlendirilir.

Tablo 10: Her Şeyi Yaratan, Bilen ve Her şeye Gücü Yeten Allah'ın Varlığına Ve Birliğine İnanıyorum

Allah'ın Varlığı ve Birliğine İnanıyorum	N	Yüzde
Katılıyorum	148	%98,7
Katılmıyorum	2	%1,3
Toplam	150	%100,0

Tablo 10'da araştırmaya katılan deneklerin Allah'ın varlığına ve birliğine inanç tutumları gösterilmektedir. Buna göre araştırmaya katılan gençlerden %98,7'si Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor ve %1,3 Allah'ın varlığına ve birliğine inanmıyor.

Tablo 11: Melek Cin Gibi Görünmeyen Varlıklar Vardır?

Melek Cin Gibi Görünmeyen Varlıklar Vardır	N	Yüzde
Katılıyorum	139	%92,7
Katılmıyorum	2	%1,3
Kararsızım	9	%6,0
Toplam	150	%100,0

Bu tabloya göre, araştırmaya katılan gençlerden %92,7'si Melek Cin gibi görünmeyen varlıkların varlığına inanırken, %1,3 gibi küçük bir oranda grup ise inanmamaktadır.

Tablo 12: Ahiret Gününe ve o Günde Her şeyin Karşılığını Göreceğime İnanıyorum

Ahiret Gününe İnanıyorum	N	Yüzde
Katılıyorum	146	%97,3
Katılmıyorum	2	%1,3
Kararsızım	2	%1,3
Toplam	150	%100,0

Yukarıdaki Tablo verilerine göre, araştırmaya katılanların deneklerden %97,3'ü ahiret gününe ve o günde karşılık göreceklarine inanırken, buna inanmayanların oranı %1,3 tür. Örneklemimizin tamamına yakınının, ahirete inandıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 13: Hz. Muhammed (a.s) Allah'ın Kulu ve Resulüdür

Hz. Muhammed Allah'ın Resulüdür	N	Yüzde
Katılıyorum	148	%98,7
Katılmıyorum	2	%1,3
Toplam	150	%100,0

Tablo 13'e araştırmaya katılanların Hz. Muhammed (a.s) Allah'ın Kulu ve Resulü olduğuna inanıp inanmadıkları göstermektedir. Dolayısıyla araştırmaya katılan deneklerden %98,7'si Hz. Muhammed (a.s) Allah'ın Kulu ve Resulüdür diye cevap verirken, %1,3 ise, Hz. Muhammed'in (a.s) Allah'ın Kulu ve Resulü olmadığı yönünde cevap vermiştir.

Tablo 14: Kur'an-ı Kerim Allah'ın Kelamıdır ve Günümüze Kadar Değişmeden Ulaşmıştır

Kur'anı Kerim Allah'ın Kelamıdır	N	Yüzde
Katılıyorum	145	%96,7
Katılmıyorum	2	%1,3
Kararsızım	3	%2,0
Toplam	150	%100,0

Yukarıdaki tabloya baktığımızda araştırmaya katılan deneklerin %96,7'sinin Kur'an-ı Allah'ın kelamı ve günümüze kadar değişmeden ulaştığına inanıyor iken, %1,3'ü inanmadığı görülmektedir.

Bütün bunlardan yola çıkararak Boşnak (Goran) gençlerinin dinî inanç konularında yeterince duyarlı oldukları sonucuna ulaşabiliriz. Ayrıca deneklerin bu gruptaki tutumlarıyla dinî pratikler konusundaki tutumlarını karşılaştırdığımızda ise inanç konularında daha hassas olduklarını görüyoruz. Nitekim dinî inanç konularında ortaya çıkan yüksek ortalamalar bunun göstergesidir.¹⁶⁸

Dinî inançla ilgili yukarıdaki tablolara baktığımızda örneklemin dinî kimlik ve kişiliklerinde dinî inançların önemli bir yeri olduğunu göstermektedir. İnanç ve tutumların yoğunluğunu gösteren yüzdelere baktığımızda Allah'a ve Hz. Muhammed' e dair inançlar ilk sırada yer almıştır. Diğer inançlarla ilgili tutumlar neredeyse hepsi yine bunlara yakındır. Dolayısıyla, dinî inançlara bağlılık boyutu açısından farklı bir ülke tecrübesi ve farklı sosyokültürel şartlarda yaşamalarına rağmen yurt dışına gittikten

¹⁶⁸ Ciroka, *a.g.e.*, s. 49.

sonra da önceki durumuyla benzerlikler olacağı hipotezimizi büyük ölçüde doğrulanmaktadır.

2. Dini Pratikler Hakkında Bulgular

Bu başlık altında, araştırmaya katılan deneklerin dinî pratiklerine ilişkin bulgular topluca rapor edilecektir.

Tablo 15: Araştırmaya Katılanların İtalya'ya Gelmeden Önce Namaz Kılma Dağılımı

Beş Vakit Namaz	N	Yüzde
Beş vakti devamlı Kılıyordum	20	%13,3
Ara sıra kılıyordum	88	%58,7
Hiç kılmıyordum	42	%28,0
Toplam	150	%100,0

Yukarıdaki tabloya baktığımızda, araştırmaya katılan deneklerden İtalya'ya gelmeden önce beş vakti namazı devamlı olarak kılanların 20 kişi (%13,3), ara sıra kılanların 88 kişi (%58,7) hiç kılmadığını belirtenlerin ise 42 kişi (%28,0) olduğu görülmektedir. Böylece gençlerin önemli bir çoğunluğunun (% 72) ara sıra ya da devamlı bir şekilde namaz ibadeti tecrübesine sahip oldukları anlaşılmaktadır. İtalya'ya gelmeden önce hiç namaz kılmayanların oranı nispeten düşük sayılır. Gençlerin hem aile yapıları ve hem de kendileri bakımından dini değerlere bağlı ve saygılı, dini görevleri yerine getirmeye istekli bir görünüm arz ettikleri söylenebilir.

Tablo 16: İtalya'ya Gelmeden Önce ile İtalya'ya Geldikten Sonra Namaz Kılma Sıklığı Durumu

İtalya'ya Gelmeden önce Namazla ilgili Tutumunuz		İtalya'ya Geldikten Sonra Namazla Tutumunuz Nasıldır			Toplam
		Beş vakti devamlı kılıyorum	Ara sıra kılıyorum	Hiç kılmıyorum	
	Beş vakti devamlı kılıyordum	6 30,0%	10 50,0%	4 20,0%	20 100,0%
	Ara sıra kılıyordum	11 12,5%	34 38,6%	43 48,9%	88 100,0%
	Hiç kılmıyordum	7 16,7%	3 7,1%	32 76,2%	42 100,0%
Toplam		24 16,0%	47 31,3%	79 52,7%	150 100,0%

$$X^2 = 23,408 \quad SD = 4 \quad p < 0.05$$

Tablo on birden, İtalya'ya gelmeden önce ile İtalya'ya gittikten sonra namaz kılma durumu arasında anlamlı bir fark olduğu anlaşılmaktadır. Çoğu gençler daha küçük yaşta camide, cami imamı tarafından düzenlenen derslere katılarak, temel dini bilgilerini öğrenmiştir. Böylece erken yaşlarda namaz kılma alışkanlığı ve tecrübesi kazanmıştır. Bu yüzden küçük yaşta camide öğrendikleri temel dini bilgiler gençlerin dini kimlik kazanmaları ve dini sosyalleşmelerinde önemli bir kaynak oluşturmuştur. Temel dinî bilgilerle donanımlı olarak gittikleri için, yabancı kültür ortamında kaybolmamışlardır. Çünkü bu temel dinî bilgiler kendilerine bir yol pusulası ve güvenlik kılavuzu olmuştur. Bundan dolayı gençler imanını korumuş ve aynı potansiyelle dini pratiklerini yerine getirmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda dinî inançlara bağlılık boyutu açısından, farklı bir ülke tecrübesi ve farklı sosyokültürel şartlarda yaşamalarına rağmen yurt dışına gitmeden önceki durumuyla benzerlikler olacağı hipotezimizi doğrulamaktadır. Fakat yine de namaz ve diğer ibadetleri yerine getirme konusunda önceki duruma göre azalma durumu söz konusudur.

Çok az sayıda olmakla birlikte kimi deneklerde dine olan ilginin entelektüel düzeyde ortaya çıktığı görülmüştür. Fakat buldukları çevre, iş (meşguliyet) ve dine ilgisiz olan arkadaşlarından dolayı, onların dinî pratiklere olan ilgisinin olumsuz yönde etkilendiği gözlenmiştir.

Tablo 17: Şimdiki Dindarlık Durumu ile İtalya'ya Gelmeden Önce Dindarlık Durumu Arasındaki İlişki

Şimdiki Dindarlık Dereceniz	İtalya'ya Gelmeden Önce			Toplam
	Daha çok dindardım	Daha az dindardım	Dinle hiç ilgili değilim	
Çok dindarım	32 48,5%	22 33,3%	12 18,2%	66 100,0%
Dindarım	24 32,4%	32 42,2%	18 24,3%	74 100,0%
Biraz dindarım	4 40,0%	2 20,0%	4 40%	10 100,0%
Toplam	60 40,0%	56 37,3%	34 22,7%	150 100,0%

$$X^2 = 6,028 \quad SD = 4 \quad p > 0.05$$

Yukarıdaki tabloya baktığımızda, gençlerin şimdiki öznel dindarlık derecesi ile İtalya'ya gelmeden önceki öznel dindarlık derecesi arasında, Chi-Square sonuçlarına göre anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Dolayısıyla, gençlerin farklı bir ülke tecrübesi ve farklı sosyokültürel şartlarda yaşamalarına rağmen yurt dışına gitmeden önceki durumuyla benzerlikler olacağı hipotezimizi büyük oranda desteklemektedir. Elde edilen bulgulara bakıldığında örneklemin büyük çoğunluğunun dindar olduğu görülmektedir.

Ankete katılan birçok katılımcının öznel dindarlık sorusu konusunda, onların gerçek olarak ne kadar dindar olduklarını değil, bu tür sorularda genellikle olumlu bir cevap vermek gerektiğini hissettiklerini¹⁶⁹ burada belirtmek gerekir.

Örneklemin dindarlık dereceleri bakımından dağılımın bir ölçüde gençlerin dindarlık eğilimini de yansıtabileceği ve bu doğrultuda büyük çoğunluğun dindar olduğu söylenebilir. Bu durum dindarlığın toplumumuzda etkili bir değer ve norm olduğuna işaret etmektedir. Fakat gurbetçiler, her ne kadar farklı bir ülke tecrübesi ve farklı sosyokültürel şartlarda yaşamalarına rağmen, yurtdışına gitmeden önce ile yurt dışında gittikten sonra dindarlık seviyesi bakımından önceki ile şu anki durum arasında benzerlikler olsa bile yine de şimdiki durumun önceki duruma göre dindarlık derecelerinde az bir düşüşün olduğu görülür.

Tablo 18: Yurt Dışında Bulunma Süresi ile Namaz Kılma Sıklığı İlişkisi

Ne Kadar Süredir Yurtdışındasınız?	İtalyaya Geldikten Sonra Namazla Tutumunuz Nasıldır?			
	Beş Vakti Devamlı Kılıyorum	Arasıra Kılıyorum	Hiç Kılmıyorum	Toplam
1 – 5 Yıl Arası	6 12.2%	20 40.8%	23 46.9%	49 100.0%
5 - 10 Yıl Arası	15 18.5%	20 24.7%	46 56.8%	81 100.0%
10-15 Yıl Arası	3 15.0%	7 35.0%	10 50.0%	20 100.0%
Toplam	24 16.0%	47 31.3%	79 52.7%	150 100.0%

$$X^2 = 3,992 \quad SD=4 \quad p>0.05$$

Tabloya baktığımızda, araştırmamızda yer alan yurt dışında bulunma süresi ile namaz kılma sıklığı arasında önemli bir ilişki bulunmamıştır. Bu araştırmaya benzer,

¹⁶⁹ İbrelic, *a.g.e.*, s. 32.

Vehap Taştan tarafından “*Değişim Sürecinde Kimlik ve Din, Kayseri’den Yurtdışına İşçi Göçü Olayının Kültürel Boyutu*” yapılan bir araştırmada ise işçilerin yurtdışına bulunma süresi artıkça namaz kılma oranında bir artış olduğu görülmüştür. Burada yaşları artıkça dinle ilgilenmelerinin sebebini yaşlanma ve yaşanılan çevrenin farklı bir kültür çevresi oluşu ile açıklamıştır.¹⁷⁰ Bizim araştırma ise gençler üzerinde yapıldığı için yaşlanma söz konusu değildir. Bir de bizim deneklerimiz farklı bir kültür çevresinde bulunmaktadır. Ayrıca, araştırmamız Almanya gibi Müslümanların yeterince buldukları ülkede değil, İtalya’da gerçekleştirilmiştir.

Tablo 19: Eğitim Durumu ile Namaz Kılma İlişkisi

Eğitim Durumu	İtalya'ya Geldikten Sonra Namazla Tutumunuz Nasıldır			Toplam
	Beş vakti devamlı kılıyorum	Ara sıra kılıyorum	Hiç kılmıyorum	
Ortaokul	17 14,2%	41 34,2%	62 51,7%	120 100,0%
Lise	5 18,5%	5 18,5%	17 63,0%	27 100,0%
Üniversite	2 66,7%	1 33,3%	0 ,0%	3 100,0%
Toplam	24 16,0%	47 31,3%	79 52,7%	150 100,0%

$$X^2 = 9,045 \quad SD = 4 \quad p > 0.05$$

Yurt dışında işçi göçü olayının öğrenim bakımından anlamlı farklılıklara neden olduğu görülmektedir. Göçün ilk yıllarda en fazla ortaokul mezunu olmakla nitelendirilen işçilerin, bu kategoriye gerek Kosova’dayken, gerek İtalya’da eğitimin çeşitli kategorilerinden, orta öğretimden yüksek öğrenime kadar dalgalanan bir tablo ile karşı karşıyayız.

¹⁷⁰ Taştan, Vehap, *Değişim Sürecinde Kimlik ve Din, (Kayseri’den Yurt Dışına Çıkan İşçi Göçü Olayının Kültürel Boyutu)*, Kayseri Kültür Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri, 1996, s. 90.

Büyük bir kısmı birinci nesli temsil eden ve çoğunlukla ortaokul mezunu olan deneklerde namaz kılma oranı, diğer eğitim seviyelerine göre biraz yüksek görülmektedir. Bu da bize, öğrenim düzeyi ile dine ilgi arasındaki yakın ilişkinin ibadetler konusunda pek belirgin olarak ortaya çıkmadığını göstermektedir. Tablomuzda dikkati çeken bir başka husus da, yüksek okul mezunu olan üç kişiden ikisinin devamlı olarak beş vakit namaz kılması ve birinin ara sıra namaz kılmasıdır. Bu bağlamda eğitim durumu namaz kılma sıklığı boyutunda önemli farklılaşmaya yol açmayacağı hipotezimiz büyük oranda desteklenmiş olmaktadır.

Yaş ile Namaz Kılma Sıklığı İlişkisi

Bildiğimiz gibi bireylerin dini hayat ile ilgili tutum ve davranışlarının şekillenmesinde içinde buldukları yaş döneminin psikolojik etkilerinin önemli bir yeri vardır. Gençlerin içinde bulunduğu bu yaş dönemi, onların genelde sosyal çevre, yeni bir arkadaş grubu serbestlik ortamı ile beraber ailelerinden uzaklaşmaya başladığı ve önemli ölçüde kişiliklerin oluştuğu bir dönemdir.¹⁷¹ Hipotezimizde yer alan yaş ile namaz kılma sıklığı ilişkisi arasında ilişkinin olup olmadığı araştırılmak istenmiştir. Yapılan veri analizleri sonucunda ($p>0,05$) yaş ile namaz kılma sıklığı ilişkisi arasında önemli bir ilişkinin olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu da gençler arasında önemli bir yaş farklılığının olmamasından kaynaklanıyor olabilir.

İkamet Edilen Yer ile Namaz Kılma Sıklığı İlişkisi

Din, toplumsal coğrafi ve ekonomik yapılar ile karşılıklı ilişki ve etkileşim içerisindedir. Bu sebeple bir toplumun kültürel sosyal yapısı, yerleşim birimin büyüklüğüne göre ve türüne göre değişebilmektedir. Dinî hayatın görünümüleri de kırsal ya da kentsel çevrede birbirinden farklı olabilmektedir. Bugüne kadar yapılan birçok araştırma dinî hayatın görünümüleri, kırsal ya da kentsel çevrelere göre değiştiğini

---

¹⁷¹ Şahin, Adem, *Üniversite Öğrencilerinde Dinî Hayat*, Konya 2001, s. 154 – 155.

göstermiştir. Araştırmamızın bir parçası demografik değişkenlerden ikamet edilen yer ile namaz kılma sıklığı arasında önemli bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmaktaydı. Yapılan veri analizleri sonucuna göre ($p>0,05$) ikamet edilen yer ile namaz kılma sıklığı arasında önemli bir ilişki bulunmamıştır.

İkamet edilen yer özelliği ile namaz kılma sıklığı ilişkisi arasında bir ilişkinin olmamasının sebebi ise gençlerin hepsi aynı bölgeden (köylerden) geldiklerinden dolayı olabilir. Ankete katılanların ikamet edilen yer olarak şehir gösterenler, onların yurtdışında gittikten sonraki ikamet yeridir. Üniversite öğrencileri üzerine yapılan diğer araştırmalara baktığımızda, köy kökenlerin şehir merkezlerinde doğan ve hayatının büyük bölümünü burada geçirenlere oranla daha dindar oldukları görülmektedir.¹⁷²

Gelir Durumu ile Namaz Kılma Sıklığı İlişkisi

Birbirinden farklı sosyo-ekonomik durumlar ve bununla paralel olarak sürdürülen değişik yaşam tarzları, insanların düşüncelerin oluşmasında; olay ve olaylara bakış açılarında büyük ölçüde belirleyici bir güce sahiptir. Bu bağlamda, genelde farklı gruplarda yer alan kişiler çeşitli olayları birbirlerine göre farklı açılardan değerlendirirler.¹⁷³ Dolayısıyla ekonomik durum ile namaz kılma sıklığı arasında önemli bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmak istenmiştir. Yapılan veri analizleri sonucuna göre örneklem grubu oluşturanlarda bu iki değişken arasında önemli bir ilişki olmadığı sonucuna varılmıştır.

---

¹⁷² Taş, Kemalettin, *Üniversite Gençliğinin Dindarlık Kriterleri*, Alter Yayınları, Ankara 2005, s. 103. Bknz. Şahin, a.g.e., s. 88 -89. Bknz. Topuz, İlhan, *Üniversite Öğrencilerinde Dinî Tutum ve Davranışlar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 1999, s. 160. Ayrıca bknz. Payaziti, Ali, *Young People And Religion*, seer-South-East Europe review for labour and social Affairs, 2002, s.72.

¹⁷³ Taş, a.g.e., s. 108.

Tablo 20: Medeni Durum ile Namaz Kılma Sıklığı İlişkisi

Medeni Durum	İtalya'ya Geldikten Sonra Namazla ilgili Tutumunuz Nasıldır			Toplam
	Beş vakti devamlı kılıyorum	Ara sıra kılıyorum	Hiç kılmıyorum	
Evli	22 22,9%	32 33,3%	42 43,8%	96 100,0%
Bekâr	2 3,8%	14 26,4%	37 69,8%	53 100,0%
Boşanmış	0 ,0%	1 100,0%	0 ,0%	1 100,0%
Toplam	24 16,0%	47 31,3%	79 52,7%	150 100,0%

$$X^2 = 14,953 \quad SD = 4 \quad p < 0,05$$

Medeni durum kişilerin hayatlarında önemli değişikliklere yol açtığı, bunun yanında sorumluluk ve yükümlülükleri de beraberinde getirdiği düşünülmektedir. Diğer pek çok sosyo-kültürel faktör ile birlikte medeni durumun dinî hayat ve onun boyutları üzerinde etkili olduğu ve değişik bakış açılarına yol açtığı varsayılmaktadır. Medenî durum faktörünün yurtdışında yaşayan gençlere nasıl bir etkisi vardır? sorusunun cevabını yukarıdaki tablodan anlamak mümkündür.

Yukarıdaki tabloya baktığımızda medeni durum ile namaz kılma sıklığı ilişkisi arasında anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre grup ortalamalarına göre en yüksek olanı “evli” grubunun ortalamasıdır. Yani bu tabloya göre “evli” olanlar “bekâr” olanlara nazaran daha çok namaz kılmaktadır. Dolayısıyla evliler diğer gruplara göre daha olumlu ve daha güçlü bir dindarlık içinde olabilirler. 20 – 22 yaşlar arasında kişinin din konusunda belirli bir karara varmış olması beklenmekle birlikte, dönemin başlarında ibadete karşı gösterilen ilgisizlik, genç evlenip aile kurunca, yavaş yavaş kaybolur ve kişi zamanla dini görevleri yerine getirmeye gayret eder.¹⁷⁴ Daha önceden yapılan araştırmalara bakıldığında, benzer sonuçların ortaya çıktığını görmekteyiz. Mesela, Feim Gashi, tarafından yapılan araştırmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır.¹⁷⁵ Aynı

¹⁷⁴ Peker, *a.g.e.*, s. 175. Ayrıca bkz. Şahin, Adem, *Üniversite Öğrencilerinde Dinî Hayat*, s. 155.

¹⁷⁵ Gashi, *a.g.e.*, s. 61.

zamanda Musa Musa, tarafından başka bir araştırmada da aynı sonuçların çıktığını görmekteyiz.¹⁷⁶

Tablo 21: İtalya'ya Gelmeden Önce Cuma ve Bayram Namazı Kılma Sıklığı Dağılımı

Cuma ve Bayram Namazı	N	Yüzde	Toplam Yüzde
Devamlı kılıyordum	57	%38,0	%38,0
Ara sıra kılıyordum	68	%45,3	%83,3
Hiç kılmıyordum	25	%16,7	%100,0
Toplam	150	%100,0	

Beş vakit namazın dışında haftada bir kez kılınan Cuma ve senede iki defa kılınan Bayram namazını gençlerin %38'inin devamlı olarak yerine getirdiklerini görmekteyiz. %45'i ise Cuma ve bayram namazlarını ara sıra kılıyordu. Bunun yanında gençlerin %16,7 gibi az bir kısmının hiç kılmadığını görmekteyiz. Gençlerin Cuma ve Bayram namazlarını kılıp kılmama konusu, büyük ölçüde onların önceden dini eğitimi alıp almama durumuna bağlıdır. Çünkü dinî eğitim bazı inanç ve tutumlarda önemli derecede farklılara yol açmaktadır.

Tablo 22: İtalya'ya Geldikten Sonra Cuma ve Bayram Namazı Kılma Sıklığı Dağılımı

Cuma ve Bayram Namazı	N	Yüzde	Toplam Yüzde
Devamlı kılıyorum	35	%23,3	%23,3
Ara sıra kılıyorum	70	%46,7	%70,0
Hiç kılmıyorum	45	%30,0	%100,0
Toplam	150	%100,0	

¹⁷⁶ Musa, *a.g.e.*, s. 112.

Araştırmaya katılan deneklerin %23,3'ü İtalya'ya gittikten sonra Cuma ve Bayram namazını devamlı olarak kılmaya devam etmiştir. Deneklerin %46,7 ise ara sıra ve %30 hiç kılmayanlardır.

Gurbetçilerin Cuma ve Bayram namazını şartlar elverdiği ölçüde yerine getirmeye çalıştıkları görülmektedir. Cuma namazının da beş vakit namaz gibi farz oluşunun yanı sıra, eda edilmesi belli bir mekâna ve cemaate bağlı olduğundan, bu vesileyle işçilerin en azından haftada bir defa olsa da bir araya gelmeleri sağlanmış olmaktadır. Cuma namazını ara sıra kıldıkları görülen deneklerin bu tutumlarının bir alışkanlık olmadığı, bilakis çalışma koşullarının buna imkân vermediği durumlarda cumaya gidemediklerini ifade etmelerinin yanı sıra, gözlemlerimiz de bunu doğrulamaktadır. Çoğu denek Cuma vaktiyle iş saati çakışmadığı durumlarda Cuma namazını kılmayı tercih etmektedir. Bayram konusuna gelince, ülkemizde geleneksel olarak Bayramlarımıza ilgi yüksektir. Yılda iki defa kılınan Ramazan ve Kurban Bayramlarında erkekler tarafından kılınan bayram namazları, namaz sonrası bayramlaşma törenine de vesile olan, böylece insanlar arasında dargınlık ve kırgınlıkların giderilmesine, dolayısıyla birlik ve beraberliğin sağlanmasına vesile olan bir ibadettir.

Bu yüzden dinî bayramlara ilgi çok yüksektir. Özellikle gurbetteki işçilerin bir araya gelerek ortak bir sevinci paylaşması, kendi ailesinden akrabasından ve memleketinden uzaklık hasretinin giderilmesinde ve oradaki kendi gurbetçi vatandaşları ile bir araya gelmeleri, bu bayramlara ayrı bir önem kazandırmaktadır.

Tablo 23: Araştırmaya Katılan Deneklerin İtalya'ya Gelmeden Önce Oruç Tutma Sıklığı Dağılımı

Ramazan Orucu	N	Yüzde	Toplam Yüzde
Ramazan orucu bütünüyle tutardım	97	%64,7	%64,7
Ramazan orucunun bir kısmını tutardım	47	%31,3	%96,0
Ramazan orucunu hiç tutmazdım	6	%4,0	%100,0
Toplam	150	%100,0	

Senede bir defa, Ramazan ayı boyunca sabahtan akşama kadar, belli şartlara uyarak yerine getirilen oruç ibadeti, sırf dinî bir ibadet olmanın yanı sıra, kutsal bir zaman ortamına vesile olmakta, büyük ölçüde toplumsal hayatın dinsel bir atmosfere bürünmesine de sebep olmaktadır. Bu sebepten dolayı Ramazan orucu tutma eğilimi diğer farz olan ibadetlere nazaran daha fazla ve daha belirgin olarak görülmektedir.

Katılımcıların %64,7'i her yıl düzenli olarak Ramazan orucunu bütünüyle tutarken, %31,3'ü Ramazan orucunun bir kısmını tuttuğunu ve %4,0'ü hiç oruç tutmadığını belirtmişlerdir. Bunun yanında, yaş grubunda ve öğrenim düzeyinde oruç tutma dağılımının anlamlı bir farklılaşmaya neden olmadığı, ancak daha aşağı yaş düzeyinde olanların %33 'lük bir oranla diğerlerinden daha fazla olduğu görülmektedir. Daha önceki araştırmalarda bu sonuca paralel sonuçlara ulaşılmıştır. Mesela Veysel Uysal tarafından yapılan "Psikososyal Açından Oruç" araştırmasında, deneklerin yaşı küçüldükçe oruç tutma eğiliminde artış gösterilmiştir.¹⁷⁷

¹⁷⁷ Uysal, Veysel, *Psikososyal Açından Oruç*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1994, s. 204.

Tablo 24: İtalya'ya Geldikten Sonra Oruç Tutma Sıklığı

Oruç Tutam Sıklığı	N	Yüzde	Toplam Yüzde
Ramazan orucu bütünüyle tutarım	55	%36,7	%36,7
Ramazan orucunun bir kısmını tutarım	49	%32,7	%69,3
Ramazan orucunu hiç tutmam	46	%30,7	%100,0
Toplam	150	%100,0	

Tablo 24'e baktığımızda %36,7'si her yıl düzenli olarak Ramazan orucu bütünüyle tutarken, %32,7 düzeyinde Ramazan orucunun bir kısmını tuttuğunu ve %30,7 oranında hiç oruç tutmadığını söyleyen deneklere rastlanmıştır. İtalya'ya geldikten sonra deneklerin %36,7'si hariç, neredeyse yarısından fazla oruç ibadetini ara sıra veya hiç yerine getirmemektedir. Gençlerle yaptığımız mülakat ve röportaja göre, bu olayın iki sebebi olabilir: Birincisi ve en önemli olan, gençlerin çoğunun inşaatta çalışması ve dolayısıyla bütün gün boyunca aç ve susuz dayanamayacaklarını ifade etmeleridir. İkincisi, buldukları çevre ve kültürde oruç ibadetinden pek fazla manevi haz alamadıklarını tecrübe etmiş olduklarıdır. Dolayısıyla deneklerin çoğu, ilk üç dört günde orucu tutmaya başlamışsa da bu tür sebeplerden dolayı oruç ibadetini sonuna kadar yerine getirememiştir.

Ülkemizde oruç ibadeti manevi bir hava oluşturmaktadır. Bu da çoğu kez kırsal alanlarda toplumsal baskı, teşvik ve kontrol mekanizmalarıyla desteklenmektedir. Oysa yurtdışında toplumsal hayatın bütünü içinde böyle bir ortamın oluşması mümkün değildir. Her ne kadar bir aile atmosferi içinde yerine getiriliyor olsa da, oruca ilginin giderek bireysel tutumlar çerçevesinde kabul gördüğü önemli bir fark olarak zikredilebilir.

Dolayısıyla buradan şu sonuç çıkabilir: İster istemez, farkında veya farkında olmadan, dolaylı veya doğrudan, pozitif veya negatif olarak, çevre ve kültürün bireylerin dini davranış ve uygulamaları üzerinde mutlaka etkisi vardır.

Tablo 25: Araştırmaya Katılanların Dua İle İlgili Tutumları

Dua ile ilgili Tutumunuz	N	Yüzde	Toplam Yüzde
Sık sık dua ederim	70	%46,7	%46,7
Bazen dua ederim	75	%50,0	%96,7
Hiç dua etmem	5	%3,3	%100,0
Toplam	150	%100,0	

Tablo 25'e baktığımızda, araştırmaya katılan deneklerin dua ile ilgili tutumları konusunda, gençlerin %46,7 sık sık dua ettiğini, %50 bazen dua ettiğini ve %3,3 hiç dua etmediğini görüyoruz.

Dua insanın vazgeçilmez bir ihtiyacı olup fitri bir eğilimdir. Şükran ve bir şey talep etmek gibi çeşitli nedenlerden dolayı dua yapılmaktadır. İnsanların büyük çoğunluğu, özellikle de akılcı ve maddeci hayat tarzı benimsemiş olan insanlar bir hastalık sırasında, bir kaza anında, doğal afetler anında veya sonucunda ya da ölüme yakın anlarda, insanı bunaltan hayati bir tehlike durumlarında dua etmektedir. İster insan inançlı ister inançsız olsun, bu tür durumlarda birey kendisinin güçsüz olduğunun farkına varır ve otomatik olarak Yüce Allah'a dua eder. Yani genelde dua ihtiyacı çaresizlik durumlarında doğal bir davranış olarak ortaya çıkmaktadır.¹⁷⁸

¹⁷⁸ Hökekleli, *Din Psikolojisi, a.g.e.*, s. 219 – 220.

Tablo 26: Dua Tutumu ile Namaz Kılma Sıklığı İlişkisi

		Dua ile ilgili tutumunuz			Toplam
		sık sık dua ederim	bazen dua ederim	hiç dua etmem	
İtalya'ya geldikten sonra namazla ilgili tutumunuz	bes vakti devamlı kiliyorum	19 79,2%	5 20,8%	0 ,0%	24 100,0%
	ara sıra kiliyorum	30 63,8%	17 36,2%	0 ,0%	47 100,0%
	hiç kilmiyorum	21 26,6%	53 67,1%	5 6,3%	79 100,0%
Toplam		70 46,7%	75 50,0%	5 3,3%	150 100,0%

$$X^2 = 30,216 \quad SD = 4 \quad p < 0,05$$

Tablo yirmi altıya batığımızda, dua tutumu ile namaz kılma sıklığı ilişkisi arasında anlamlı bir farkın olduğunu görüyoruz. Namaz kılma oranı artıkça dua etme oranı da paralel olarak artmaktadır. Mesela yukarıdaki tabloya baktığımızda namaz kılma konusunda, hiç namaz kılmayan beş kişiden beşi de hiç dua etmemektedir. Beş vakti devamlı kılan 19 kişiden 19'u da sık sık dua ederken, beş vakti devamlı kılan 5 kişi de bazen dua eder. Ara sıra namaz kılan 30 kişi ise sık sık dua eder ve ara sıra namaz kılan 17 kişi bazen dua eder. Hiç namaz kılmayan 21 kişi sık sık dua ederken, 53 kişi ise bazen dua ettiğini görüyoruz. Bu da bize namaz kılma oranı azaldıkça dua etme oranının azalmadığını göstermektedir. Yani yukarıda söylediğimiz, namaz kılma oranı artıkça dua etme oranı artar ifadesi, her ne kadar doğru olsa da bunun tersi doğru değildir. Dua etme oranı artıkça namaz kılma oranı artmaz. Çünkü yukarıda söylediğimiz gibi dua ihtiyacı genelde çaresizlik durumlarında ortaya çıkmaktadır.

Gençlerle yaptığımız görüşmelere göre, bazı gençler her ne kadar namaz kılmıyor ve dinle pek fazla alakası yoksa da, sık sık ve ara sıra dua ettiklerini ifade etmektedirler. Gurbetteki yalnızlık, çaresizlik, korku ve azınlık psikolojisi gurbetçileri dua etmeye güdülmektedir.

Gençlerin duaya yönelişinde genelde gelecek endişesi, günahlarını affettirme ümidi, sevilen birinin ölümünden duyulan üzüntü, hastalık ve tehlikeli durumlarda

yardım ve güvenlik isteği gibi sebeplerin büyük rol oynadığı anlaşılmaktadır. Böylece dua ile sıkıntı arasında bir bağın var olduğu anlaşılmaktadır.¹⁷⁹

3.Kültürel Kimlik Hakkında Bulgular

Bu başlık altında araştırmaya katılanların kültürel kimlik hakkında görüşleriyle ilgili bulgular rapor edilecektir.

Tablo 27: “Ben Kimim?” Sorusuna Öncelikle Hangi Cevabı Verirsiniz

Ben Kimim Sorusu	N	Yüzde	Toplam Yüzde
İtalyan	1	%7	%7
Boşnak	21	%14,0	%14,7
Müslüman	119	%79,3	%94,0
Goralı	9	%6,0	%100,0
Toplam	150	%100,0	

Tablo yirmi ikiye baktığımızda araştırmaya katılan deneklerden %0,7’si İtalyan, %14’ü Boşnak, %79,3’ü Müslüman ve %6,0’sı Goralı (Goran) olarak kendilerini tanımlamıştır. Tablodan anlaşılacağı üzere, araştırmaya katılan deneklerin büyük çoğunluğu “ben kimim?” sorusuna öncelikle “Müslüman” cevabıyla, dini kimliği ön planda tutmuştur. İkinci sırada ise gençler, kendilerini Boşnak olarak, etnik kimlikleriyle tanımlamıştır.

Buradan şunu anlıyoruz, gençlerin millî mensubiyet duygusundan çok dinî mensubiyet duygusu ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla bununla hipotezimizde yer alan, gençlerde dinî kimlik duygu ve tutumları, etnik ve milli kimlik tutumlarından daha güçlüdür ifadesi büyük bir oranda desteklenmiş olmaktadır. Müslüman göçmenlerin

¹⁷⁹ Hökekleli, *Din Psikolojisi, a.g.e.*, s. 219 – 220.

daha başka yerlerde de daha çok dinî kimlikleriyle tanımlanıyor¹⁸⁰ olmaları, bizim bulgularımızla paralellik oluşturmaktadır.

Denebilir ki, gençler yurt dışına gittikten sonra dinî ve sosyal kimliklerinin daha çok farkına varmışlardır. Kendi vatanlarından bir kazanç elde etmek için gurbete çıkan gençler, kendi geleneksel çevre dışında yepyeni ve oldukça değişik bir toplumsal ve kültürel çevre ile karşı karşıya gelmiştir. Bu durum, onları gerek ferdi gerekse de toplumsal planda yeniden sosyalleşme ve yeni topluma uyum/uyumsuzluk problemiyle, bir başka deyişle bir kimlik problemiyle karşı karşıya getirmiştir. Gençler bu yeni problemlerle karşılaştıklarında ise onlar “ben kimim” veya “biz kimiz” sorusunu ister istemez kendi kendilerine sormuşlar. Ve bu soruya cevap ararken de bir kısım gençler uyum güçlüklerinin doğurduğu reaksiyon psikolojisi içerisinde, geleneksel dinî normlara ve değerlere sıkı sıkıya ve hatta geleneksel çevrelerinden olduğundan çok daha sıkı bir şekilde sarılırken, başka bir kısım ise yine reaksiyon psikolojisi çerçevesinde, diğer genç grubun tam tersine, dinî norm ve değerlere giderek şiddeti artan bir ilgisizlik ve hatta gözlemlerimize göre ikinci nesil sadece ilgisizlikle yetinmeyip karşı tavır noktasına kadar uzanabilen bir eğilime yönelmeleri sürecini de başlatmıştır. Taştan tarafından yapılan konu ile ilgili *araştırmada* da gençlerin yurtdışındaki kimlik gelişimleri ilgili aynı sonuçların çıkmış olduğunu¹⁸¹ görüyoruz.

Gençlerin kimlik gelişimleri ile ilgili en belirleyici tecrübe ilk katıldıkları sosyal grup olmaktadır. Bir başka deyişle, gençlerin yurtdışına çıktığında hangi arkadaş gruplarıyla ve nasıl bir başlangıç yapacağı çok önemlidir. Bu başlangıç neredeyse onların ileri hayatındaki tüm hayat tarzını belirlemektedir.

Gençlerin “ben kimim” sorusuna öncelikle, kendilerini “Müslüman” olarak tanımlamaların diğer sebebi de, tarihi kaynaklar açısından bu halk kesimi için din dışında daha belirleyici belli bir kimlik iddiası olmamasıdır. Bundan dolayı kimileri kendilerini tarihi ortak bir kimlik olarak “Müslüman” dinî kimliğini ön planda tutmayı sürdürmektedirler.

---

¹⁸⁰ Canatan, *a.g.e.*, 349 - 350. Ayrıca bkz. İberljic, *a.g.e.*, s. 159.

¹⁸¹ Taştan, *a.g.e.*, s. 111.

Bilindiği gibi dinin etkili işlevlerinden biri de kimlik kazandırma, kimliklendirme aidiyet bilinci verme ve taraf olma bilinci temin etmedir. Din kimlik kazandırma işleviyle hem insanın yaşadığı çevre içerisinde kendini tanımlaması hem de konumunu belirlemesine yardımcı olur. Aynı zamanda çevredeki diğer insanlara karşı bakış açısını ve tavır alma biçimini tespit etmesini sağlar. Din bir yandan bireye kimlik kazandırırken bir yandan da topluma kimlik kazandırmaktadır.¹⁸²

İnsanlar içinde yaşadıkları toplumda kim olduklarına dair sorunun cevabını bulamadıkları, benlik ve şahsiyet oluşumları gerçekleştiremedikleri, toplumla kaynaşamadıkları, yaşadıkları toplumla uyumlu bir diyalektik geliştiremedikleri zaman kendilerini boşlukta hissedebilirler. Bu boşluk hissi de bireyin inanç, düşünce, davranış ve dünya görüşlerini olumsuz yönde etkileyerek kimlik krizi veya bunalıma sebep olabilmektedir.¹⁸³

Büyük ölçüde dinî karakterli kimlik boyutunun, yabancı bir kültür içerisinde, gençlerin kendi aralarında cemaatleşmesini karakterize eden bütünleşme düzeyinde ortaya çıktığı, bunun da çoğu kez geleneksel değerlere yeniden sarılma temayülünü beraberinde getirdiği görülmektedir.

Dolayısıyla din, yabancı bir ülkede yaşayan büyük bir kısım gençler için her türlü ruhi çakıntılar ve bunalımlara, ruhsal dengesizliklere ve psikolojik çöküntülere karşı bir sığınak olmuş, zaman zaman küçük görüldükleri, dışlandıkları durumlarda farklı bir kültürel ortamda onları yücelten bir anlam sistemi olarak fonksiyon görmüştür, denilebilir.

---

¹⁸² Okumuş, Ejder, *Toplumsal Değişme ve Din*, İnsan Yayınları, İstanbul 2003, s. 76 – 78.

¹⁸³ Okumuş, *a.g.e.*, s. 78.

4. Gurbet ve Yabancı Kültür Hakkında Tutumlar

Bu başlık altında araştırmaya katılan deneklerin gurbet ve yabancı kültür hakkındaki tutumları ile ilgili bulgular topluca rapor edilecektir.

Tablo 28: İtalya'daki Dinî Adet ve Gelenekler Bizim Dinî Adet ve Geleneklerimizden Daha Güzeldir

İtalyan Dinî Adet ve Gelenekler	N	Yüzde	Toplam Yüzde
Katılıyorum	9	%6,0	%6,0
Katılmıyorum	141	%94,0	%100,0
Toplam	150	%100,0	

Araştırmaya katılan deneklerden %6,0'sı İtalya'nın adet ve geleneklerini beğendiğini ve %141 ise beğenmediğini ifade etmiştir. Bu tabloya bakarak gençlerin neredeyse tamamına yakını İtalyan adet ve gelenekleri beğenmemiştir. Bu, gençlerin kendi dinî adet ve geleneklerini beğendiğini ve onlara sahip çıktığını göstermektedir. Bundan dolayı da gençlerin buldukları yabancı kültürde, yalnızlık ve azınlık psikolojisinden dolayı kendilerine has olan değerlere her taraftan sınıksız sarılmaya çalıştıkları görülmektedir.

Tablo 29: Avrupa'daki İnsanlar Bizim İnsanlardan Daha Samimi ve Daha Güvenlidir

Avrupa'daki İnsanların Samimiyetliği	N	Yüzde	Toplam Yüzde
Katılıyorum	17	%11,3	%11,3
Katılmıyorum	132	%88,0	%99,3
Cevapsız	1	%,7	%100,0
Toplam	150	%100,0	

Yukarıdaki tabloya baktığımızda, araştırmaya katılanların %11,3'ü Avrupa'daki insanların bizim insanlardan daha samimi ve daha güvenlidir fikrine katılmaktadır. %88'i ise yani büyük çoğunluk buna hiç katılmamaktadır. Araştırmaya katılanlardan bir kişi (%0,7) bu soruya cevap vermemiştir.

Bu verilerden anlaşılacağı üzere, gençler Avrupalı insanların yanında kendi insanlarını tercih etmektedir. Gençlerle yapılan röportajlara göre; neden Avrupalılar bizim insanlardan daha samimi ve daha güvenli değildir sorusuna şöyle cevap vermiştir: *“Avrupalılar materyalisttir ve egoisttir. Onların kendi oğullarına karşı bile merhametleri yoktur. Kendi oğluna merhamet etmeyen ve sadece kendisini düşünen egoist bir millet, nasıl başkasını düşünür ve başkasına yardım edebilir.”* Ayrıca başka bir denek de bizzat kendisinin yaşamış olduğu bir olayı bize şöyle anlatmıştır:

“Buradaki insanlar tek kelime ile egoisttir. Sadece kendisini düşünür. Sen açlıktan ölsen bile o sana “yemek ister misin diye sormaz”. Sana bir tarafa bırak, kendi oğluna ve kızına bile verdiği şeyi geri vermesini bekler. Ona ne verirse versin onu bir borç olarak verdiği düşünür... Bir gün ben şehirden 10 km uzak bir villada çalışıyordum. O villanın dışında sadece bir orman ve güzel bir doğa vardı. Ne bir dükkan ne de bir restoran bulunabiliyordu o yakınlarda. Ben de sabahdan akşama kadar o villada çalışıyordum. Bazen aç ve susuz olduğum oluyordu. Çünkü evden aldığım yemek içecek bir iki defa yetersiz olmuştu. Sıcak bir yaz günüydü ve biraz suya ihtiyacım vardı. Su almak için 10 km uzaklıktaki şehre gitmem gerekirdi. Ki oradaki ev sahibi ailesiyle birlikte benim önümde villanın bahçesinde yemek yiyor ve bana buyurur musun veya bir içecek alır mısın diye sormuyorlar. Bir defa bile olsa bir bardak su vermediler bana. Ki neredeyse her koridorda çeşitli içeceklerle dolu kocaman buzdolabı bulunuyordu. Bir defa su almak için 10 km uzaklıktaki şehre gittiğimi biliyordu (araba ile) ama hiçbir zaman demedi ki, dur burada su var o kadar uzak gitmene gerek yok. Ben de bunu hala anlamış değilim, çünkü onlar bana çok iyi davranıyordu. Uzun zamandır gülerek şakalaşarak, sohbet dolu anlarımızı beraber geçiriyorduk. Dıştan bakılacak olursa sanki benim için onların yapmayacağı bir şey yok gibi gözüküyordu. Ama maalesef onlar çok egoist ve materyalisttir. Nedense ben de hala anlamış değilim.”

Yaptığımız röportajlarda bu konu hakkında buna benzer bir çok örnek daha bulmak mümkündür. Mesela gençlerin çoğu değil, zamanında maaş almak, maaşını aylarca kendi patronundan alamadığını ve alma imkânının da düşük olduğunu belirtmektedir. Son zamanlarda gençler çalıştıklarının emeğini alamadıklarını ve sürekli İtalyanlar tarafından kandırıldıklarını dile getirdi. Bu ve buna benzer sebeplerden dolayı gençler Avrupalıları samimi ve güvenli bulmamıştır.

Tablo 30: Avrupalılar Bizden Daha Huzurlu ve Daha Mutlu Bir Hayat Yaşıyorlar

Avrupalıların Bizden Daha Mutlu Olması	N	Yüzde
Katılıyorum	42	%28,0
Katılmıyorum	108	%72,0
Toplam	150	%100,0

Tablo yirmi dörde baktığımızda araştırmaya katılan deneklerden, “Avrupalılar bizden daha huzurlu ve daha mutlu bir hayat yaşıyor” sorusuna %28’i katılıyor iken büyük çoğunluk %72 ile katılmamaktadır.

Değerlendirmeye alınmayan fakat görüşmeler sırasında “Neden Avrupalılar bizden daha huzurlu ve daha mutlu bir hayat yaşamıyorlar”? Şeklindeki sorumuza verilen cevaplar en çok “*çünkü Avrupalıların bizimki gibi düzgün bir aile sistemi yoktur*” şeklinde olmuştur. Dolayısıyla Avrupalılar bizden daha huzurlu ve daha mutlu bir hayat yaşıyorlar diyenlere gelince onlar; “*onlar bizden daha huzurlu ve daha mutlu bir yaşam standardına sahip oldukları için biz buraya geldik. Herkes kötüden iyiye doğru gitmektedir*” şeklinde cevap vermişlerdir.

Bir yoruma göre, Avrupalı insanlar ekonomik güvensizlik, mutsuzluk ve mutluluğu aramakla sürekli meşguldür. Bu tür problemlerle her zaman iç içedir.¹⁸⁴ Bundan dolayı gençlerin çoğu Avrupalıların bizden daha huzurlu ve daha mutlu bir yaşam yaşadıklarına katılmıyor.

¹⁸⁴ İbreljić, a.g.e., s. 22.

Tablo 31: Gurbetteki Hayat Dinî Tutumunuzu Ne Yönde Etkiledi

Gurbetteki Hayat Dinî Tutum Üzerine Etkisi	N	Yüzde	Toplam Yüzde
Dine daha çok yaklaştırdı	50	%33,3	%33,3
Hiç etkilenmedim	76	%50,7	%84,0
Dinden uzaklaştım	24	%16,0	%100,0
Toplam	150	%100,0	

Araştırmaya katılan deneklerden “*Gurbetteki hayat dinî tutumunuzu ne yönde etkiledi*” sorusuna %33,3’ü dine daha çok yaklaştırdı, %50,7’si hiç etkilenmedim ve %16,0’sı dinden uzaklaştım şeklinde cevap vermiştir.

Bu gösteriyor ki, yurtdışına gidenlerin belli bir kısmının din ile ilgili tutum ve yönelimleri aynıdır. Bu kesim ya dini eğitim almış ve şuurlu bir şekilde din hakkında bilgisi ve tecrübesi var veya baştan beri dinden uzak olup aynı mesafeyi korumaktadır. Yurtdışına çıktığında dine daha fazla yaklaşanların sayısının 50 kişi (örneklem %33,3) olması şaşırtıcı sayılmayabilir. Çünkü gurbete gidenler, yabancı çevrenin etkisinden dolayı ortaya çıkan ruhsal dengesizlikleri, psikolojik çöküntüleri, yalnızlığı ve kimlik açısından yaşadıkları boşluğu din ile doldurabilmektedir. Bunun yanında özellikle gençlere yönelik yapılan belli dinî grupların sistematik çalışmaları vardır.

“*Gurbet hayatı dinî tutumunuzu ne yönde etkiledi*” sorusuna “*dinden uzaklaştım*” diyenler ise 24 kişi (örneklem grubun %16,0) dir. Bu da bilindiği üzere Kosova ile İtalya arasındaki sosyo-kültürel farklılıklar, hayat şartlarının zorluğu ve din eğitiminden uzak kalınmasının bir göstergesi olabilir. Benzer sonuçlar Blerim Ciroka tarafından yapılan araştırmada da görülmüştür.¹⁸⁵

Aynı zamanda gençlerin İtalya’ya geldikten sonra hangi arkadaş gruplarıyla kaynaşacakları da çok önemlidir. Eğer dindar ve akli başında birileriyle aynı evi

¹⁸⁵ Ciroka, Blerim, *İngiltere’de Yaşayan Arnavut Gençlerin Dinî Kimlikleri, İnanışları, Yönelişleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006, s. 50.

paylaşacaksa ve boş olan vaktini onlarla beraber geçirecekse o zaman yoldan sapma durumu söz konusu olmaz. Ama eğer gençler geldiği anda dinle pek fazla alakası olmayan çoğunluk oluşturan genç gruplarla aynı evde oturup beraber onlarla arkadaşlık yapacaksa o zaman gençler yanlış yolu seçer ve bir daha neredeyse dönememek üzere o yolu takip eder. Bunlar hem katılımcıların bize anlattıkları hem de bizim fark ettiğimiz durumlardır. Dolayısıyla başlangıç çok önemli gözükmektedir.

Tablo 32: Gurbetteki Hayat Dinî Tutumunuzu Ne Yönde Etkiledi ve Avrupa’da Kalış Sürelerine Göre İlişkisi

	Gurbetteki hayat dini tutumunuzu nasıl etkiledi?			Toplam
	dine daha çok yaklastirdi	hiç etkilenedim	dinden uzaklastim	
Nekadar suredir 1-5 yil arasi yurdisindasiniz?	13 26.5%	25 51.0%	11 22.4%	49 100.0%
5-10 yil arasi	30 37.0%	39 48.1%	12 14.8%	81 100.0%
10-15 yil arasi	7 35.0%	12 60.0%	1 5.0%	20 100.0%
Toplam	50 33.3%	76 50.7%	24 16.0%	150 100.0%

$$X^2 = 4.334 \quad SD = 4 \quad p > 0.05$$

Yukarıdaki tabloda araştırmaya katılan gençlerin gurbetteki hayat dini tutumunuzu ne yönde etkiledi ile gurbette kalma sürelerine göre herhangi bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmak istenmiştir. Yapılan veri analizleri sonuçlarında $p > 0.05$ olduğuna göre iki değişken arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı görülmüştür.

5. Ahlakla İlgili Bulgular

Bu başlık altında araştırmaya katılanların ahlakla ilgili bulguları topluca rapor edilecektir.

Tablo 32: Kim Olduğumu ve Nasıl Yaşamam Gerektiğini Bana En İyi Şekilde Dinim Öğretmiştir

	N	Yüzde	Toplam Yüzde
Katılıyorum	133	%88,7	%88,7
Katılmıyorum	5	%3,3	%92,0
Kararsızım	12	%8,0	%100,0
Toplam	150	%100,0	

Araştırmaya katılan deneklerden “*Kim olduğumu ve nasıl yaşamam gerektiğini bana en iyi şekilde dinim öğretmiştir*” sorusuna %88,7 kişi katılıyor, %3,3 katılmıyor ve %8,0 bu soru hakkında kararsızım diye cevap vermiştir.

Tablo 33: İtalya’ya Gelmeden Önce Cinsel İlişki Hakkında Tutumunuz Nasıldı?

Cinsel ilişki Hakkında Tutumunuz	N	Yüzde	Toplam Yüzde
Haram ve günah olduğunu kabul ediyor ve uzak duruyordum	76	%50,7	%50,7
Haram ve günah olduğunu kabul etmekle birlikte zaman zaman sınırları aştığım oldu	61	%40,7	%91,3
Doğal bir ihtiyaç kabul ettiğim için kendimi sınırlamadım	13	%8,7	%100,0
Toplam	150	%100,0	

“*İtalya’ya gelmeden önce cinsel ilişki hakkındaki tutumunuz nasıldı?*” sorusuna, araştırmaya katılan gençlerden %50’si haram ve günah olduğunu kabul ettiği için uzak durduğunu, %40,7’si haram ve günah olduğunu kabul etmekle birlikte zaman zaman

sınırları aştığı olduğunu ve %8,7'si doğal bir ihtiyaç olarak kabul ettiği için kendilerini sınırlamadığını belirtmiştir.

Anketten elde edilen bulgulara göre, denklemin önemli bir kısmının cinsellik konusunda serbestlik taraftarı olup, evlilik dışı ilişkileri doğal karşılamakta olduklarını belirtmişlerdir. Bu anlayış dolayısıyla da çoğu gençler kızlarla cinsel boyutlu yakın ilişkiler kurmaktadır. Yabancılaşmış gençlik yerli akranlarına, onların bağımsız yaşam tarzlarına hayran oldukları için çoğu kez onları taklit etme eğilimi içerisinde bulunmaktadır.

Tablo 34: Evlilik Öncesi Cinsel İlişki Hakkında Tutumunuz Nedir

Evlilik öncesi Cinsel ilişki	N	Yüzde	Toplam Yüzde
Günahtır	128	%85,3	%85,3
Günahtır değildir	7	%4,7	%90,0
Gereklidir	15	%10,0	%100,0
Toplam	150	%100,0	

Yukarıdaki tabloya baktığımızda örneklem grubunu oluşturanların %85,3'ü evlilik öncesi cinsel ilişkinin günahtır olduğunu, %4,7 evlilik öncesi cinsel ilişkinin günahtır olmadığını ve %10,0 gerekli olduğunu kabul etmektedir. Buna göre gençlerin büyük çoğunluğu evlilik öncesi cinsel ilişkisinin günahtır ve haram olduğunu bilincindedir.

Tablo 35: Hayatın anlamını anlamam ve kavramam için dinim yardımcısıdır.

	N	Yüzde	Toplam Yüzde
Katılıyorum	139	%92,7	%92,7
Katılmıyorum	3	%2,0	%94,7
Kararsızım	8	%5,3	%100,0
Toplam	150	%100,0	

Yukarıdaki tabloda araştırmaya katılanlardan, din hayatın anlamını kavramak ve anlamak için yeterli olup olmadığı gösterilmiştir. Dolayısıyla örneklem grubunu oluşturanların %92,7 hayatın anlamını anlamam ve kavramam için dinim yardımcımıdır demiştir. %2,0 buna katılmıyor ve %5,3 ise bu konuda kararsızdır. Görüldüğü gibi bu veriler doğrultusunda örneklem grubumuzu oluşturanların çoğunun hayatında din, hayatı anlama ve anlamlandırma çabalarında çok etkin bir şekilde fonksiyon görmektedir.

Tablo 36: İtalya'ya Gelmeden Önce Bar Disko Alışkanlığımız var mıydı?

Bar Disko Alışkanlığı	N	Yüzde
Evet	15	%10,0
Hayır	135	%90,0
Toplam	150	%100,0

Tablo 36'da araştırmaya katılan gençlerin İtalya'ya gelmeden önce bar disko alışkanlıkları var mıydı hakkında bilgi verilmiştir. Araştırmaya katılanlardan %10' İtalya'ya gelmeden önce bar disko alışkanlıkları var olduğunu ve araştırmaya katılanlardan %90'nın ise bu tür alışkanlıkları olmadığını belirtmiştir.

Tablo 37: İtalya'ya Geldikten Sonra Bar Disko Alışkanlıkları

Bar Disko Alışkanlığı	N	Yüzde
Evet	70	%46,7
Hayır	80	%53,3
Toplam	150	%100,0

Tablo 37'ye baktığımızda araştırmaya katılanlardan %46,7'sinin İtalya'ya geldikten sonra bar disko alışkanlıkları olmuştur ve %53,3'ünün ise bu tür alışkanlıkları yoktur. Bu bulgular çerçevesinde gençlerin önceki duruma göre baktığımızda İtalya'ya

geldikten sonra büyük bir kısmının bar disko alışkanlıkları edinmiş olduğu görülmektedir. Bu da bize yabancı kültürün ve çevrenin farklı kültürden gelmiş olan gençler üzerine bir etkisi olabileceğine işaret etmektedir.

Tablo 38: İtalya'ya Geldikten Sonra Bar Disko Alışkanlıkları ile Öznel Dindarlık Derecesi Arasında İlişki

		şimdi bar disko alışkanlıklarınız varmı?		Toplam
		evet	hayir	
kendinizin_dindarlık_derecesi	cok dindarim	18 27.3%	48 72.7%	66 100.0%
	dindarim	44 59.5%	30 40.5%	74 100.0%
	biraz dindarim	8 80.0%	2 20.0%	10 100.0%
Toplam		70 46.7%	80 53.3%	150 100.0%

$$X^2 = 19.304 \quad SD = 2 \quad p < 0.05$$

Yukarıdaki tabloda araştırmaya katılan deneklerin İtalya'ya geldikten sonra bar disko alışkanlıkları ile öznel dindarlık dereceleri arasında herhangi bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmak istenmiştir. Yapılan veri analizlerine göre deneklerin İtalya'ya geldikten sonra bar disko alışkanlıkları ile öznel dindarlık dereceleri arasında($p < 0.05$) olduğuna göre iki değişken arasında ilişki bulunmaktadır. Yani çok dindar veya dindar olanlar, az dindar olanlara göre daha az bar ve disko alışkanlıklarına sahiptir.

Tablo 39: Aile Arası İlişkileriniz Önce / Sonra Nasıldı?

Aile Arası ilişkiler	N	Yüzde	Toplam Yüzde
Gelmeden önce iyiydi şimdi ise kötü	34	%22,7	%22,7
Gelmeden önce kötüydü şimdi ise iyi	4	%2,7	%25,3
önceki ile şimdiki arasında önemli bir fark yok	112	%74,7	%100,0
Toplam	150	%100,0	

Araştırmaya katılan deneklerden İtalya'ya gitmeden önce ve İtalya'ya gittikten sonra her hangi bir farkın olup olmadığını araştırılmak istenmiştir. Tablo otuza baktığımızda, araştırmaya katılan deneklerden %22,7'si aile arası ilişkilerinin önceden iyi iken şimdi ise kötü olduğunu, %2,7'si gelmeden önce kötü iken şimdi ise iyi olduğunu ve %74,7'nin önceki ile şimdiki durum arasında önemli bir fark olmadığını belirtmiştir.

Tablodan anlaşılan deneklerimizin çoğu aile arası ilişkiler konusunda önemli bir fark yaşamamıştır. Bu da her ne kadar gelmeden önce iyi sonradan kötü oldu, diyen küçük bir kısım varsa da, genelde ailenin gençler üzerine hala otoritesi vardır. Yalnız bu sadece birinci kuşak gençler için geçerlidir. İkinci kuşak gençler için durum tamamen farklıdır.

Kendi kültürüne yabancılaşan gençler kendi aileleriyle uzlaşma sıkıntısını çekmekte ve ailelerin olumlu ya da olumsuz her türlü müdahalesini baskı olarak algılamaktadırlar. Kendi kültürüne karşı yabancı kalma bazı gençlerde aşağılık kompleksi yaratmakta ve bazen kendi kültür ve toplumlarına karşı çıkmaktadırlar. Bunun sonucunda gençler hayal kırıklığına uğramaktadır. Çünkü gençler her zaman buldukları çevre tarafından kabul edilmemek kaygısıyla karşı karşıyadır. Toplum dışına itilen gençler sadece yerleşik toplumla değil kendi toplumlarından da kopmaktadırlar.¹⁸⁶

¹⁸⁶ Canatan, *a.g.e.*, s. 129 – 130.

Tablo 40: Domuz Eti ve Benzeri İslam Dininin Haram Kıldığı Yiyeceklerle İlgili Tutumunuzda Bir Değişiklik Oldu mu?

Domuz Eti	N	Yüzde
Evet daha önce haram kabul ediyordum ve şimdi ise yiyordum	5	%3,3
Hayır daha önceden haram kabul ediyordum ve burada da yemiyordum	145	%96,7
Toplam	150	%100,0

Araştırmaya katılan deneklerden, İslam dininin haram kıldığı domuz eti ve benzeri yiyeceklerle ilgili tutumları öğrenmek istenilmiştir. Yukarıdaki tabloya baktığımızda araştırmaya katılanlardan %5 domuz etinin daha önceden haram kabul ediyordu ve şimdi ise yiyor. %96 daha önceden haram kabul ediyordu ve şimdi de aynı şekilde İslam dininin haram kıldığı domuz eti ve benzeri yiyecekler yememektedir.

Gençlerin az bir kısmı hariç neredeyse hepsi, domuz eti ve benzeri İslam dininin haram kıldığı yiyecekleri önceden yememiştir ve İtalya'ya geldikten sonra da yememektedir.

Tablo 41: Çağdaş Yaşam İnsanı Mutlu Etmeye Yeter; Dine Gerek Yoktur

	N	Yüzde
Katılıyorum	18	%12,0
Katılmıyorum	132	%88,0
Toplam	150	%100,0

Gençlerden “çağdaş yaşam insanı mutlu etmeye yeter dine gerek yoktur” düşüncesine katılıp katılmadıkları araştırılmak istenmiştir. Buna göre çağdaş yaşam

insanı mutlu etmeye yeter; dine gerek yoktur diyen %12 kişi var iken %88,0 çağdaş yaşam insanı mutlu etmeye yetmez; dine gerek vardır tutumunu belirtmiştir. Yani gençlerin çoğu dediğimiz gibi küçük yaşta temel dini bilgileri öğrenmiştir. Bu yüzden gençler din önemini farkındadır.

Tablo 42: Daha Önceleri Madde ve Alkol Kullanımı Alışkanlığınız Var mıydı (sigara-alkol-uyuşturucu)?

Sigara	N	Yüzde
Evet	59	%39,3
Hayır	91	%60,7
Toplam	150	%100,0

Araştırmaya katılan 150 kişiden 59'u önceden sigara kullanıyordu 91'i ise kullanmıyordu. Bu veriler doğrultusunda örneklem grubunu oluşturanların yarısından fazlasının İtalya'ya gelmeden önce sigara alışkanlığı olmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 43: Alkol

Alkol	N	Yüzde	Toplam Yüzde
Evet	17	%11,3	%11,3
Hayır	132	%88,0	%99,3
Cevapsız	1	%,7	%100,0
Toplam	150	%100,0	

Araştırmaya katılan gençlerden İtalya'ya gelmeden önce 150 kişiden 17'si (%11,3) alkol kullandığını, 132'si ise (%88,0) kullanmadığını belirtmiştir.. Bir kişi ise (%0,7) bu soruyu cevapsız bırakmıştır. Görüldüğü gibi örneklem grubunu oluşturanların büyük çoğunluğunun İtalya'ya gelmeden önce alkol alışkanlığı olmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 44: Uyuşturucu

Uyuşturucu	N	Yüzde	Toplam Yüzde
Evet	3	%2,0	%2,0
Hayır	146	%97,3	%99,3
Cevapsız	1	%,7	%100,0
Toplam	150	%100,0	

Araştırmaya katılan gençlerden öğrenilmek istenen bir diğer bilgi gençlerin İtalya'ya gitmeden önce uyuşturucu kullanıp kullanmadıklarıdır. Buna göre yukarıdaki tabloya baktığımızda 150 kişiden 3'ü (%2,0) İtalya'ya gelmeden önce uyuşturucu kullandığı, 146 kişi (%97,3) ise kullanmadığı yönünde cevap vermiştir. Bir kişi de (%0,7) bu soruya cevap vermemiştir.

Tablo 45: Şimdiki Durumda Madde ve Alkol Alışkanlıklarınız Var mıdır (sigara-alkol-uyuşturucu)?

Sigara	N	Yüzde
Evet	79	%52,7
Hayır	71	%47,3
Toplam	150	%100,0

Tablo 44'e baktığımızda, araştırmaya katılan deneklerden 150 kişiden 79'u (%52,7) İtalya'ya geldikten sonra sigara kullanıyor ve 71 kişi (%47,3) sigara kullanmamaktadır. Tablo 34'e baktığımızda gençlerin sigara kullanma oranında %13,4'lük bir artış olduğu fark edilmektedir. Sebebi, gençlerin maddi durumu artık babasına veya annesine bağlı olmadığı için olabilir. Artık gençler kendi emeğiyle kazanmış oldukları paraları istediği şekilde harcayabilmektedir. Aynı zamanda özellikle gençlik döneminde ortaya çıkan, büyükler gibi olma ve sigara kullanma özentisinin de büyük rol oynamakta olduğu söylenebilir. Gençler "atık büyüdükleri ve yetişkin adam oldukları" duygusuna kapılırlar, her türlü davranışları büyükler gibi sergilemeye

başlarlar. “Büyükler gibi olmak” özenti içinde girerler ve sigara içme vb. yetişkinler tarafından yapılan davranışları yapmaya başlarlar.¹⁸⁷

Tablo 46: Alkol

Alkol	N	Yüzde	Toplam Yüzde
Evet	39	%26,0	%26,0
Hayır	111	%74,0	%100,0
Toplam	150	%100,0	

Araştırmaya katılanlardan İtalya’ya geldikten sonra 150 kişiden 39’u (%26,0) alkol kullanırken 111 kişi (%74,0) ise kullanmamaktadır.

Yani İtalya’ya geldikten sonra, gençlerde alkol kullanımında %14,7 bir artış olduğu fark edilmektedir.

Tablo 47: Uyuşturucu

Uyuşturucu	N	Yüzde
Evet	11	%7,3
Hayır	139	%92,7
Toplam	150	%100,0

Tablo otuz dokuza baktığımızda, araştırmaya katılan deneklerden İtalya’ya geldikten sonra uyuşturucu kullanıp kullanmadıkları konusunda, şöyle bir tablo ile karşı karşıyayız. Araştırmaya katılanlardan 11 kişi (%7,3) uyuşturucu kullanmaktadır ve 139 kişi (%92,7) ise büyük çoğunluk kullanmamaktadır. Yine de yukarıdaki tabloya baktığımızda gençler İtalya’ya gelmeden önce ile geldikten sonra uyuşturucu kullanma konusunda %4,3 oranında manidar bir fark vardır.

¹⁸⁷ Öcal, *a.g.e.*, s. 110. Ayrıca bkz. İnan, *Toplum İdeoloji Gençli*, *a.g.e.*, s.182.

Tablo 48: İtalya'ya Geldikten Sonra, Giyim Tarzı, Kılık ve Kıyafetlerinizde Herhangi Bir Değişiklik Oldu mu?

Giyim tarzında Değişiklik Oldu mu?	N	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Evet	91	%60,7	%61,1	%61,1
Hayır	57	%38,0	%38,3	%99,3
Kararsız	1	%,7	%,7	%100,0
Toplam	149	%99,3	%100,0	
Kayıp Veri	1	%,7		
Toplam	150	%100,0		

Araştırmaya katılan gençlerden “İtalya’ya geldikten sonra, giyim tarzı, kılık ve kıyafetlerinizde herhangi bir değişiklik oldu mu” sorusuna 91 kişi (%60,7) evet, 57 kişi (%38,0) hayır cevabını vermiştir. Yani yarısından fazla gençler İtalya’ya geldikten sonra giyim tarzı, kılık kıyafet konusunda değişiklik yaşamıştır.

Ayrıca gözlemlerimize göre, ikinci nesil giyim kuşamdan başlayarak, bütün davranışlarıyla birlikte hâkim kültür içerisinde kaybolmuş, neredeyse tamamen asimile olmuştur. Kendi evlerinde bile kardeşleriyle kendi ana dilini değil, İtalyanca konuşmaktadırlar. Başkalarına kendilerini gerçek isimleriyle değil, bulunmuş oldukları kültürün isimleriyle takdim etmektedirler. Ayrıca bazı gençler kendi annesi ve ninesiyle birlikte dışarı (alış veriş, park vs.) çıkmaktan utanır çekinir hale gelmişlerdir. Sebep ise onların başörtülü olmalarıdır. Dolayısıyla oradaki arkadaşları tarafından onlarla beraber görünmek istemezler. Çünkü bu ikinci nesil kendi örf, adet ve kültürünü beğenmemektedir. Dinini de sağlam bilmediği için kimileri Müslüman’ım demekten çekinmektedir. Çünkü onlara İslam hakkında medya aracılığıyla yanlış bilgi verilmiştir. Kısacası ikinci nesil daha çok çevreye uyum sağlamaya çalışmaktadır.

Fakat bazı genç gruplar da dindar olmadığı halde, hatta dinle pek alakası olmadığı halde hâkim kültür içerisinde kaybolmamıştır. Kendi örf adet ve geleneklerine sınıksız sarılmıştır. Bu da onların kendi aileleri ile çok uyumlu bir ilişki içerisinde

olmalarından, aile değerlerine önem vermelerinden ve güçlü vatan sevgisinden kaynaklanıyor olabilir.

Ayrıca, İtalya'ya geldikten sonra, giyim tarzı, kılık ve kıyafet konusunda herhangi bir değişiklik oldu mu? İle öznel dindarlık bağımlı değişkeni arasında ilişkinin olup olmadığı araştırılmak istenmiştir. Yapılan veri analizlerine sonuçlarına göre iki değişken arasında herhangi bir ilişkinin bulunmadığı saptanmıştır.

Tablo 49: Karşı Cinsle Sosyal İlişkilerde Önemli Bir Değişim Yaşadınız mı?

Karşı Cinsle ilişki	N	Yüzde	Toplam Yüzde
Evet önceden muhafazakar idim, şimdi ise serbest ilişkileri benimsiyorum	70	%46,7	%46,7
Hayır önemli bir değişim olmadı, önceden nasılsa şimdi de aynı şekilde devam ediyor	79	%52,7	%99,3
Cevapsız	1	%,7	%100,0
Toplam	150	%100,0	

“*Karşı cinsle ilgili sosyal ilişkilerde önemli bir değişim yaşadınız mı?*” sorusuna araştırmaya katılanlardan 70 kişi (%46,7) bu soruya; evet önceden muhafazakâr idim şimdi ise serbest ilişkileri benimsiyorum, 79 kişi de (%52,7) hayır önemli bir değişim olmadı, önceden nasılsa şimdi de aynı şekilde devam ediyor cevabını vermiştir.

Dolayısıyla örneklem grubunu oluşturanların %46,7’si karşı cinsle ilgili önemli bir değişim yaşamış olup, önceden muhafazakâr iken şimdi serbest ilişkileri benimsemiştir. %52,7’sinin önceden nasıl idiyse şimdi de aynı şekilde devam etmektedir. Sorularımızda yer almayan fakat görüşmeler sırasında, kızlara “İtalyan erkek arkadaşınız var mı veya hiç önceden oldu mu?” sorusuna verdikleri cevap

şöyledir: “Bizim ailemiz bu konu hakkında çok ciddidir. Onun için böyle bir arkadaşlık teşebbüsümüz olmadı. Fakat eğer erkek kardeşlerimiz İtalyan veya başka bir kızla dışarı çıkarsa ve onunla istediği yere giderse ve istediği şey yaparsa bile kimse ona bir şey demez. Fakat bir kız okul arkadaşıyla bile sokakta görünürse herkes onun için ve ailesi için namus kirliliğinden konuşur.” Bu da bize, kızlar üzerinde kültür değerleri, aile etkisi, dinî inançlar ve sosyal kontrolün daha büyük olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde kızların karşı cinsle ilişki konusunda Talip Küçükcan tarafından yapılan “*Politics of Ethnicity, Identity and Religion, Turkish Muslims in Britain*” araştırmasında da benzer olay görülmüştür.¹⁸⁸

Tablo 50: İtalya’daki Statünüz Nedir?

İtalya’daki Statünüz	N	Yüzde	Toplam Yüzde
İşçi	119	%79,3	%79,3
Memur	2	%1,3	%80,7
İş adamı	8	%5,3	%86,0
Öğrenci	19	%12,7	%98,7
Ev hanımı	2	%1,3	%100,0
Toplam	150	%100,0	

Araştırmaya katılanların statüsü tablo 49’da verilmiştir. Buna göre 119 kişi (%79,3) işçi, 2 kişi (%1,3) memur, 8 kişi (%5,3) iş adamı, 19 kişi (%12,7) öğrenci ve 2 bayan (%1,3) ev hanımıdır. Bu sonuçlar doğrultusunda, araştırmaya katılanların önemli bir çoğunluğunun işçi konumunda olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁸⁸ Küçükcan, *Politics of Ethnicity, Identity and Religion, Turkish Muslims in Britain*, s.135.

Tablo 51: İtalya'daki Pozisyonunuz Nedir?

İtalya'daki Pozisyonunuz	N	Yüzde	Toplam Yüzde
Kaçak olarak bulunuyorum	5	%3,3	%3,3
Oturum iznim var	141	%94,0	%97,3
İtalyan vatandaşı ile evliyim	1	%,7	%98,0
Kalıcı olarak buradayım	1	%,7	%98,7
Sadece çalışma için geçici olarak buradayım	1	%,7	%99,3
Cevapsız	1	%,7	%100,0
Toplam	150	%100,0	

Araştırmaya katılan gençlerin İtalya'daki pozisyonları nedir sorusuna baktığımızda, şöyle bir tablo ile karşı karşıya kalırız; araştırmaya katılanlardan 5 kişi (%3,3) kaçak olarak bulunuyor, 141 kişinin (%94,0) oturma izni var, 1 kişi (%0,7) İtalyan vatandaşı ile evli, 1 kişi (%0,7) kalıcı olarak bulunmakta, 1 kişi de (%0,7) sadece çalışma için geçici olarak bulunmaktadır. 150 kişiden biri de (%0,7) buna cevap vermemiştir. Tabloya genel olarak baktığımızda gençlerin hemen hemen tamamına yakınının oturma izni olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 52: Yurtdışında Ailenizle mi Kalıyorsunuz?

Yurtdışında Ailenizle mi kalıyorsunuz	N	Yüzde
Evet	68	%45,3
Hayır	82	%54,7
Toplam	150	%100,0

Tablo 51'e baktığımızda araştırmaya katılanlardan yurtdışında, %45 ailesiyle ve %54,7 tek başına kaldıklarını görmekteyiz.

Tablo 53: Yurtdışında Ailenizle mi Kalıyorsunuz ile Oruç İbadeti İle İlgili Tutumu Arasına İlişki

		italya'ya geldikten sonra oruçla ilgili tutumunuz?		
		ramazan orucu butunuyle tutarım	ramazan orucunun bir kismini tutarım	ramazan orucunu hic tutmam
Yurtdisinda ailenizle birlikte mi kaliyorsunuz?	Evet	33 48.5%	17 25.0%	18 26.5%
	Hayir	22 26.8%	32 39.0%	28 34.1%
Toplam		55 36.7%	49 32.7%	46 30.7%

$$X^2 = 7.726 \quad SD = 2 \quad p < 0.05$$

Yukarıdaki tabloda “yurtdışında ailenizle mi kalıyorsunuz” ile “oruç ibadeti ile ilgili tutumu” arasında ilişki olup olmadığı istenmiştir. Yapılan veri analizleri sonuçlarına göre iki değişken arasında ilişkinin var olduğu görülmüştür. Dolayısıyla yurtdışında kendi aileleriyle yaşamayan gençler, oruç ibadeti konusunda diğerlere nazaran daha ihmarkârdırlar.

Tablo 54: Yurtdışında Ailenizle mi Kalıyorsunuz ile Bar Disko Alışkanlıkları Arasında İlişki

		Simdi bar disko aliskanliklariniz varmi?		Toplam
		evet	hayir	
Yurt disinda ailenizle birlikte mi kaliyorsunuz?	Evet	23 33.8%	45 66.2%	68 100.0%
	Hayir	47 57.3%	35 42.7%	82 100.0%
Toplam		70 46.7%	80 53.3%	150 100.0%

$$X^2 = 8.224 \quad SD = 1 \quad p < 0.05$$

Yukarıdaki tabloda araştırmaya katılan deneklerin yurtdışında aileleriyle kalma ile bar disko alışkanlıkları arasında herhangi bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmak istenmiştir. Dolayısıyla yurtdışında kendi ailesiyle kalanların %33.8'in bar disko alışkanlıkları var iken, yurtdışında kendi aileleriyle kalmayan deneklerin %57.3 bar disko alışkanlıkları vardır. Ve kendi ailesiyle yurtdışında kalanlardan %66.2% bar disko alışkanlıkları yok iken, kendi ailesiyle kalmayanların %42.7 bar disko alışkanlıkları yoktur. Bundan hareketle gençlerin yurtdışında aileleriyle birlikte kalma ile bar disko alışkanlıklar arasında önemli bir ilişkinin var olduğu görülmektedir. Dolayısıyla kendi ailesiyle olan gençler ya ailenin baskısından ya da taşımış oldukları aile sorumluluklarından dolayı bu tür alışkanlıklardan uzak durmuşlardır.

Ayrıca araştırmada öznel dindarlık derecesi ile “yurtdışında ailenizle mi kalıyorsunuz?” iki değişken arasında ilişkinin olup olmadığı araştırılmak istenmiştir. yapılan veri analizleri sonucuna göre iki değişken arasında ilişkinin olmadığı görülmüştür. Dolayısıyla gençlerin yurtdışında aileleriyle birlikte yaşayıp yaşamamaları öznel dindarlık üzerine herhangi bir etkisi yoktur.

Tablo 55: Bir gün Memleketinize Dönmek İster misiniz?

Memlekete Dönmek	N	Yüzde
Evet	107	%71,3
Hayır	40	%26,7
Cevapsız	3	%2,0
Toplam	150	%100,0

Tablo 52’de araştırmaya katılan deneklerin bir gün memleketlerine kalıcı olarak dönmek isteyip istemedikleri sorusuna verilen cevaplar verilmiştir. Dolayısıyla gençlerden %71,3 dönmek istediklerini belirtirken %26,7 dönmek istemediklerini belirtmemiştir. Üç kişi de bu soruya cevap vermemiştir. Örneklem grubunu oluşturanların büyük çoğunluğunun kendi memleketine dönmeyi istedikleri anlaşılmaktadır.

Canatan, geri dönüş eğiliminde olan göçmenleri iki kategoriye ayırmaktadır. Göçmenlerden büyük bir grup “ütopik” geri dönüş düşüncesine sahip olanlardır. Bu gençler bir gün mutlaka kendi memleketlerine döneceklerine inanıyorlar. Fakat ne zaman ve nasıl olacağı konusunda hiç bilmiyorlar. Bu durum karşısında başka bir grup ise geri dönüş konusunda ciddi ciddi düşünen ve dönüş planlarını yapanlar. Bunları “potansiyel” geri dönüşçüler olarak nitelendirmektedir. Bu grubun geri dönüş motifleri dört noktada yoğunlaşmaktadır:

1. *Ekonomik Motifler:* ekonomisi iyi olanlar kendi ülkelerine dönmek ve orda iş yeri açarak, hayatın geri kalan kısmını orda geçirmek isteyenler.
2. *Fizik Motifler:* hastalık, sakatlık ya da yaşlılıktan dolayı geri dönecek olanlar bu grupta değerlendirilebilir.
3. *Toplumsal ve ortamsal motifler:* kişisel ve ailevi nedenlerden geri dönenler.
4. *Sosyal kültürel ve pedagojik motifler:* yurtdışındaki eğitim ve kültür ortamının çocukların öz kimlikleri üzerine olumsuz etki yapacağından dolayı ya sadece çocukları geri gönderenler veya topluca olarak dönenler.¹⁸⁹

Yukarıdaki bilgilere baktığımızda gençlerin bir kısmı geri dönüş konusunda “evet” bir kısmı ise “hayır” diyor. Fakat gerek olumlu gerekse de olumsuz cevap verenler, bu düşüncelerine bazı koşullar ve bir zaman boyutunu ekliyorlar. Mesela geri dönmeyi düşünenler “koşullar uygun olursa” ya da birkaç sene sonra diye eklemeler yapıyorlar. Geri dönmeyi düşünmeyenler ise, Kosova’daki koşulların olumsuz olduğunu gerekçe göstererek düşüncelerini temellendirmeye çalışıyorlar. Yani geri dönüş konusunda “düşünce” ile “eylem” arasında bir uçurum olduğu gözlenmektedir. Buradan gençlerin tümüyle Kosova’ya dönmeye eğilimli oldukları çıkarılamaz, ancak onların zihinsel olarak İtalya’ya da tamamen uyum sağladıkları da söylenemez.

---

¹⁸⁹ Canatan, *a.g.e.*, s. 137 -138.

Tablo 56: İtalya'ya Gelmeden Önce Herhangi Bir Cemaate Bağlı mıydınız?

Önceden Cemaate Bağlı Olma	N	Yüzde
Evet	49	%32,7
Hayır	101	%67,3
Toplam	150	%100,0

Araştırmaya katılan deneklerden %32,7'si İtalya'ya gelmeden önce herhangi bir cemaate bağlı, %67,3'ü ise bağlı olmadıklarını belirtmişlerdir. Bu bulgular çerçevesinde gençlerin yarısından fazlasının İtalya'ya gelmeden herhangi bir cemaate bağlı olmadığını görmekteyiz.

Tablo 57: Bulduğunuz Çevrede Herhangi Bir Cemaate Bağlı mısınız?

Cemaate Bağlı Olma	N	Yüzde
Evet	61	%40,7
Hayır	89	%59,3
Toplam	150	%100,0

Örneklem grubunu oluşturanlardan %40,7'si bulunduğu çevrede herhangi bir cemaate bağlı olduğunu, %59,3'ü de bağlı olmadığını belirtmişlerdir. Yukarıdaki tablo verilerini de dikkate aldığımızda gençlerin çoğunun İtalya'ya geldikten sonra herhangi bir cemaate bağlı değildir. Bununla birlikte yukarıdaki tablo verileri ile birlikte değerlendirdiğimizde, gurbet yaşantısının cemaate bağlanma oranında %8,0'lik bir artış yol açtığını ortaya koymaktadır.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Din, birey ve toplum hayatında önemli bir yere sahiptir. Toplumsal süreçlerde kendi normlarıyla sosyal düzeni tesis eden din, bireylerin hayatının her evresinde belirleyici bir role sahiptir. Gençlik dönemi insan hayatındaki en önemli geçiş dönemlerinden biridir. Bu dönemde dinin, özellikle bireyin kişiliğinin şekillenmesinde, hayata bakış açısı kazanmasında, toplumsal ve ferdi olayları farklı (pozitif) bir açıdan değerlendirmesinde önemli bir etkisi vardır. Bu çerçevede biz de *Avrupa Kültürünün Boşnak Gençlerin Din ve Kimlik Alguları Üzerine Etkisini* incelerken, yurt dışına gittikten sonra gençlerin hayatında dinin nasıl bir yere sahip olduğu ve yabancı kültürde kendilerini bulmada nasıl yardımcı olduğu sorusu araştırmamızın temel hareket noktası olmuştur.

Yurtdışına işçi göçünün sosyo-kültürel değişiminin temel faktörlerinden biri olarak dikkate alındığı bu çalışmada, değişme ve bütünleşme çerçevesinde göçmen işçilerin din ve kimlik algılamaları analiz edilmeye çalışılmıştır.

Elde ettiğimiz bulgulara göre bir kültür ortamından başka bir kültür ortamına göç etmek tecrübesi, gerek bireysel gerekse toplumsal düzeyde bir takım değişmelere neden olmasının yanı sıra, göçmen grupların dine olan ilgilerinde kimilerinde bir artışa sebep olurken kimilerinde düşüşe sebep olmuştur. Bu da gençlerin önceden temel dinî bilgilerine sahip olup olmamasına ve bulunduğu çevre ve arkadaş gruplarının (başlangıcın) büyük etkisine bağlı olmaktadır. Bir diğer sebep gençlerin cemaate bağlı olup olmaması olabilir. Bu süreç içinde hem kimlik boyutunda, hem de dinî ilgi ve pratikler alanında önemli farklılaşmalar ortaya çıkmıştır.

Büyük ölçüde dinî karakterli kimlik boyutunun, farklılaşma ve bütünleşme arasındaki diyalektik ilişkide, gurbetçilerin kendi aralarında cemaatleşmesini karakterize eden bütünleşme düzeyinde ortaya çıktığı, bunun da çoğu kez geleneksel değerlere yenide sarılma temayülünü beraberinde getirdiği görülmektedir.

Yurtdışına çıkan gençler yeniden sosyalleşme ile karşı karşıyadırlar. Ayrıca çekirdek aile yapısının benimsenmesi, giderek baba otoritesinin azalması, kadının statüsüne değişimler gibi ailenin yapısında değişimler olmuştur.

Yurtdışına misafir işçi konumunda olan gençlerin kalış sürelerinin uzaması ve kalıcı olarak Avrupa'da yerleşmeleri beraberinde çok yönlü problemleri doğurmuştur. Başta konut problemi olmak üzere, çocukların eğitimi, uyumu, aile içinde bütünlüğün sağlanması, babaların çocuklar üzerine otoritesini kaybetmesi ve bu doğrultuda dini kültürel mirasın kuşaklara aktarılmasının zorlaşması, aileleriyle birlikte Avrupa'da yaşamış olup kendi memleketine geri dönen ve kendi vatandaşları ile sosyal çevreye uyamama, ana dili yetersizliği, kendi dini örf ve adetlerine yabancı olma, akranlarıyla ilişki kuramama gibi çok yönlü problemlerdir bunlar. Bu problemlerden kaçarak kurtulamayacağını bilincinde olan kimi gurbetçiler, ev-bark alarak, iş yerleri açarak iyice yerleşme çabaları içerisinde. Bütün bu sorunlar onları, daha çok kurumsallaşmaya, kendi aralarında bütünleşmeye, yani içinde buldukları alt kültür alanını zenginleştirmeye sevk etmektedir. Bu alt kültür alanı genellikle dini değerler çerçevesinde odaklanmaktadır.

Gurbetçilerin dinî hayatı cami ve cemaat merkezli şekillenmektedir. Gurbetçiler bazı iş yerleri kiralarak mescit ve cami yapmaktadırlar. Mescitler de sadece ibadethane olarak değil, aynı zamanda Kur'an kursu, kütüphane, lokanta alış-veriş vs. ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Cami, aynı dili konuşan, benzer isimleri taşıyan, aynı inanç, duygu ve gelenekleri yaşayan kimselerin, o toplumda azınlık olduklarını unutturan bir güven ve buluşma noktasıdır. Yabancı bir toplum içinde ve azınlık psikolojisinin altında yalnızlık içinde bocalayan gençlerin camiye gitme ihtiyaçları hem çok farklı hem de çok fazladır.

Yeni gelen neslin din eğitimi konusunda eksiklikleri vardır. Aileleriyle ilişkilerinde bu konuda giderek artan bir boşluk oluştuğu görülmektedir. Öte yandan, misyonerlik faaliyetleri gençlerin zihinlerinde kendi dinleri hakkında yanlış bir izlenim bırakmayı hedeflemektedir. Sonuçta, ikinci nesil birinci kuşak ebeveynlerinin kültüründen tamamen ayrılmaktadır. İkinci nesil giyim kuşamdan başlayarak, bütün

davranışlarıyla birlikte hâkim kültür içerisinde kaybolmuş, neredeyse tamamen asimile olmuş gözükmektedir. Kendi evlerinde bile kardeşleriyle kendi ana dilini değil, İtalyanca konuşmaktadırlar. Başkalarına kendilerini gerçek isimleriyle değil, bulunmuş oldukları kültürün isimleriyle takdim etmektedirler. Ayrıca bazı gençler kendi annesi ve ninesiyle birlikte dışarı (alış veriş, park vs.) çıkmaktan utanır çekinir hale gelmişlerdir. Buna sebep ise onların başörtülü olmaları, geleneksel giyim kuşamlarını sürdürmeleridir. Dolayısıyla oradaki arkadaşları tarafından onlarla beraber görünmek istemezler. Çünkü bu ikinci nesil kendi örf, adet ve kültürüne yabancılaşmış durumdadır. Kendi dinleri hakkında çoğunun yeterli ve sağlam bilgisi olmadığı için dini kimlikleri tam olarak şekillenmemiştir. Bundan dolayı “Müslüman’ım” demekten çekinir bir eğilim taşımaktadırlar. Avrupa’da İslam hakkında medya aracılığıyla verilen yanlış bilgiler ve uyandırılan “İslam korkusu” imajı (İslamofobia), bu yöndeki tutumlarını iyice pekiştirmektedir. Kısacası ikinci nesil daha çok çevreye uyum sağlamaya çalışmaktadır.

Az da olsa bazı genç gruplar da dindar olmadığı halde, hatta dinle pek alakası olmadığı halde hâkim kültür içerisinde kaybolmamıştır. Bunun sebebi, aile geleneğine, kendi örf ve adetlerine sınıksız sarılmış olmalarıdır. Onlarda çok güçlü bir kendi vatanlarına mensubiyet duygusu ile aile değerlerine bağlılık kültürünün sürdürüldüğü gözlemlenmiştir.

Gençler evlilik dışı ilişkileri çoğunlukla “günah” olarak kabul etmekle birlikte, çoğu kızlarla cinsel boyutlu yakın arkadaşlık ilişkileri kurmaktan da geri durmamaktadırlar. (Bkz. Tablo 33, 34). Yabancılaşmış gençler yerli akranlarına, onların bağımsız yaşam tarzlarına hayran oldukları için çoğu kez onları taklit eden bir yaşam tarzına sahip durumdadırlar. Bu özellikle genç erkekler için böyledir. Genç kızlar ise bu konuda kendi aile çevrelerinin ağır baskısı altında, kısıtlayıcı ve kontrollü bir hayat sürdürmektedirler.

İçinde yaşadığı toplumun dilini iyi konuşamayan gençlerin İtalyan toplumuyla az ilişki halinde oldukları ve daha çok kendilerine kapalı bir yaşam tarzı geliştirdikleri görülmektedir. Birinci ve ikinci kuşakta dinî düşünce ve yaşam formları birbirinden

farklıdır. Bazı bölgelerde ise dinî pratiklerini toplu halde yerine getirecekleri ibadet yerlerinin olmaması, cemaat ruhunun zayıflamasına sebep olmuştur.

Bilindiği gibi dinin etkili işlevlerinden biri de kimlik kazandırma, aidiyet bilinci verme ve taraf olma bilinci temin etmedir. Din kimlik kazandırma işleviyle hem insanın yaşadığı çevre içerisinde kendini tanımlaması hem de konumunu belirlemesine yardımcı olur. Aynı zamanda çevredeki diğer insanlara karşı bakış açısını ve tavır alma biçimini tespit etmesini sağlar. Din bir yandan bireye kimlik kazandırırken bir yandan da topluma kimlik kazandırmaktadır. Araştırmamızın sonuçlarına göre de gençlerin büyük bir kısmı kendilerini Müslüman olarak tanımlamıştır. (Bknz. Tablo 27)

Gençlerin millî mensubiyet duygusundan çok dinî mensubiyet duygusu ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla bununla hipotezimizde yer alan, gençlerde dinî kimlik duygu ve tutumları, etnik ve milli kimlik tutumlarından daha güçlüdür ifadesi büyük bir oranda desteklenmiş olur. Ayrıca bugün Müslüman göçmenler daha çok dinî kimlikleriyle tanımlanıyorlar. Öyle gözüküyor ki, gençler yurt dışına gittikten sonra dinî ve sosyal kimliklerinin daha çok farkına varmışlardır. Kendi vatanlarından bir kazanç elde etmek için gurbete çıkan gençler, kendi geleneksel çevre dışında yepyeni ve oldukça değişik bir toplumsal ve kültürel çevre ile karşı karşıya gelmiştir. Bu durum, onları gerek ferdi gerekse de toplumsal planda yeniden sosyalleşme ve yeni topluma uyum/uyumsuzluk problemiyle, bir başka deyişle bir kimlik problemiyle karşı karşıya getirmiştir. Gençler bu yeni problemlerle karşılaştıklarında ise onlar “ben kimim” veya “biz kimiz” sorusunu ister istemez kendi kendilerine sormuşlar. Ve bu soruya cevap ararken de bir kısım gençler uyum güçlüklerin doğurduğu reaksiyon psikolojisi içerisinde, geleneksel dinî normlara ve değerlere sıkı sıkıya ve hatta geleneksel çevrelerinden olduğundan çok daha sıkı bir şekilde sarılırken, başka bir kısım ise yine reaksiyon psikolojisi çerçevesinde, diğer genç grubun tam tersine, dinî norm ve değerlere giderek şiddeti artan bir ilgisizlik ve hatta gözlemlerimize göre ikinci nesil sadece ilgisizlikle yetinmeyip, karşı tavır noktasına kadar uzanabilen bir eğilime yönelmeleri sürecini de başlatmıştır.

Kıyası din, oradaki büyük bir kısım gençler için her türlü ruhi çakıntılara ve bunalımlara, ruhsal dengesizliklere ve psikolojik çöküntülere karşı bir sığınak olmuş, zaman zaman küçük görüldükleri, dışlandıkları durumlarda farklı bir kültürel ortamda onları yücelten bir anlam sistemi olarak fonksiyon görmüştür.

Yaptığımız bazı veri analizlerden, gençlerin çok azı (%1,3) hariç, Allah'a diğer inanç esaslarına inanmalarına rağmen dinî pratikleri konusunda yeterince hassas davranmadıkları ortaya çıktı. En fazla iş hayatının zorluğu gibi sebeplerden dolayı gençler, inanç düzeyinde bir dindarlıkla yetinip, dinin ibadet ve uygulama boyutunda kendilerini bir sorumluluk altına sokmuyor gözükmektedirler.

Araştırmamızda yer alan demografik değişkenlerden medeni durum ile namaz kılma sıklığı arasında, ilişkinin olup olmadığı araştırılmıştır. Bulgulara göre medeni durum namaz kılma sıklığı ilişkisi konusunda etkili olmuştur. Dolayısıyla evliler evli olmayanlara göre daha olumlu ve daha güçlü bir dindarlık içerisinde olabilirler. (Bknz. Tablo 20)

Demografik değişkenlerden ekonomik durum, yaş durumu ve ikamet edilen yer özelliği ile namaz kılma sıklığı arasında herhangi bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmak istenmiştir. Yapılan veri analiz sonuçlarına göre herhangi bir ilişkinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

İkamet edilen yer özelliği ile namaz kılma sıklığı ilişkisi arasında bir ilişkinin olmamasının sebebi ise gençlerin hepsi aynı bölgeden (köylerden) geldiklerinden dolayı olabilir. Ankete katılanların ikamet edilen yer olarak şehir gösterenler, onların yurtdışında gittikten sonraki ikamet yeridir.

Oruç konusunda ise araştırmaya katılan gençlerin, %36,7'si hariç, neredeyse yarısından fazlası İtalya'ya geldikten sonra oruç ibadetini ara sıra veya hiç yerine getirmemektedir. Ayrıca yaş ile oruç tutma ilişkisine baktığımızda, veri analizleri sonuçlarına göre gençlerde yaş küçüldükçe oruç tutma oranı paralel olarak arttığı tespit edilmiştir.

Sosyo-demografik değişkenlerle ilgili bu genel değerlendirmeden sonra, gençlerin gurbet, yabancı kültür hakkında tutumlar ve ahlak ile ilgili tutumlarla ilişkin sonuçlar şöyle özetlenebilir:

“*Din hayatın anlamını kavramak ve anlamak için yeterlidir*” şeklindeki tutum cümlesi ile gençlerin hayatında dinin ne anlam ifade ettiği öğrenilmek istenmiştir. Örneklem grubunu oluşturanların %92,7’si hayatın anlamını anlama ve kavramada dinin yardımcı olduğunu kabul etmektedir. Yani çoğunun hayatında din, hayatı anlama ve anlamlandırma çabalarında çok etkin bir şekilde fonksiyon görmektedir.(Bknz. Tablo 35)

Araştırmamızda yer alan gençlerin büyük çoğunluğu İtalya’ya geldikten sonra bar ve disko gibi eğlence yerlerine gitme alışkanlıkları edinmiştir. Bu da bize yabancı kültür ortamında, geleneksel çevreden edinilen davranış kalıplarında ve alışkanlıklarında özellikle gençler açısından önemli değişmeler olabildiğini göstermektedir.(Bkz. Tablo 37)

Bunlar arasında sigara, alkol ve uyuşturucu kullanma alışkanlıkları da önemli bir yer tutmaktadır. (Bkz. Tablo 45, 46, 47)

Araştırmamızın önemli sorularından biri aile arası ilişkilerin önceki ile sonraki durum arasında değişikliğin olup olmamasıydı. Yapılan veri analizleri sonucuna göre deneklerimizin çoğu aile arası ilişkiler konusunda önemli bir fark yaşamamıştır. Bu da her ne kadar gelmeden önce iyi sonradan kötü oldu diyen küçük bir kısım varsa da, genelde ailenin gençler üzerine hala otoritesi vardır. Yalnız bu sadece birinci kuşak gençler için geçerlidir. İkinci kuşak gençler için durum tamamen farklıdır.

Kendi kültürüne yabancılaşan gençler kendi aileleriyle uzlaşma sıkıntısını çekmekte ve ailelerin olumlu ya da olumsuz her türlü müdahalesini baskı olarak algılamaktadırlar. Kendi kültürüne karşı yabancı kalma bazı gençlerde aşağılık kompleksi yaratmakta ve bazen kendi kültür ve toplumlarına karşı çıkmaktadırlar.

Gurbetteki hayat dini tutumunuzu ne yönde etkiledi sorusuna gençlerin %33,3'ü yaklaştırdı derken diğerleri uzaklaştım ve hiç etkilenmedim diye cevap vermiştir. Yurtdışına gidenlerin belli bir kısmının din ile ilgili görüşleri aynıdır. Bu kesim ya dini eğitim almış ve şuurlu bir şekilde dini değerlere bağlılığını sürdürmekte veya önceden beri dinden uzak olup aynı mesafeyi korumaktadır. Oraya gidip de dine yaklaşanların sayısı 50 kişi (örneklem %33,3) olması şaşırtıcı değildir. Çünkü gurbete gidenler, yabancı çevrenin etkisinden dolayı ortaya çıkan ruhsal dengesizlikleri, psikolojik çöküntüleri, yalnızlığı ve kimlik açısından yaşadıkları boşluğu din ile doldurabilmektedir. Bunun yanında özellikle gençlere yönelik yapılan belli dinî grupların sistematik çalışmaları vardır. Gurbet hayatı dinî tutumunuzu ne yönde etkiledi sorusuna “dinden uzaklaştım” diyenler ise 24 kişi (örneklem grubun %16,0) dır. Bu da bilindiği üzere Kosova ile İtalya arasındaki sosyo-kültürel farklılıklar, hayat şartlarının zorluğu ve din eğitiminden uzak kalınmasının bir göstergesi olabilir.(Bkz Tablo 26)

Sonuç olarak bu araştırma *Avrupa Kültürünün Boşnak Gençlerin Din ve Kimlik Üzerine Etkisini* ortaya çıkarmıştır. Toplanan temel bilgi ve bulgular psikoloji ile din psikolojisi bağlamında değerlendirme imkânı sağlamıştır. Araştırma hipotezleri genel olarak desteklenmiş ve elde edilen bazı bulgular daha önce yapılan araştırmalarda ortaya çıkan bulgularla paralellikler arz ettiği saptanmıştır.

Bununla beraber bazı eksiklikleri de yok değildir. İleride bu gibi konularla ilgili yapılacak olan çalışmaların muhtemel eksiklikleri giderebileceğini ve çalışmanın daha sonraki çalışmalara ışık tutacağını ümit ve temenni ederiz. Tavsiye olarak, ileride bu ve buna benzer konularla ilgili yapılacak olan araştırmalar, birinci kuşak ile ikinci ve üçüncü kuşak gençler arasında araştırmalar ayrı ayrı yapılmalı ve farklılıklar araştırılmalıdır. Yurtdışına yaşayan gençlere ise herkes “ben kimim, nerden geldim, nerdeyim ve ne istiyorum” diye kendi kendilerine sormaları gerekir. Bunların cevapları bulduktan sonra birçok problem kendiliğinden çözülmüş olacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

- ABADAN-Unat, Nermin, *Bitmeyen Göç, (Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa)*, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002
- ADIVAR, Adnan, *Bilim ve Din*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1980
- ALLPORT, Gordon, W., *Birey ve Dini*, çev. Bilal Sambur, Elis Yayınları, Ankara, 2004
- ALSAYYAD N. – CASTELS, M., *Müslüman Avrupa ya da Avro-İslam*, çev. Zehra Savan, Everest Yayınları, İstanbul, 2004
- ARMANER, Neda, *Din Psikolojisine Giriş*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1980
- ARSLANTÜRK, Zeki, *Sosyal Bilimler için Araştırma Metot ve Teknikleri*, 5. Basım, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2005
- ARSLANTÜRK, Zeki, “Dindarlığın Bağımsız Değişkenleri”, *Dindarlık Olgusu, Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri*, Edt. Hayati Hökelekli, , Kurav Yayınları, İstanbul, 2004
- ARUÇI, Muhammed, “Eski Yugoslavya II”, *Günümüz Dünyasında Müslüman Azınlıklar*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul 1998
- ARUÇI, Muhammed, “Kosova” Mad., *DİA*, C. 26, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002
- ASLANTÜRK, Zeki, Tayfun Amman, *Sosyoloji, Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler*, İFAV Yay. İstanbul, 1999
- ATACAN, Fulya, *Kutsal Göç (Radikal İslam'ın Bir Grubun Anatomisi)*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2004

- BALCI, Ali, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem Teknik ve İlkeler*, 3. Baskı, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2001
- BARUTÇUGİL, İsmet, *Eğitim Becerilerinin Geliştirilmesi Eğiticinin Eğitimi*, Kariyer Yay. İstanbul, 2002
- BAYMAK, Osman, *Tarih Boyunca Avrupa Kavşağı Kosova*, Bay Yayınları, Prizren, 2008
- BİLGİN, Nuri, *Sosyal Bilimler Kavşağında Kimlik Sorunu*, Ege Yayıncılık, İzmir, 1994
- BUDAK, Selçuk, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2000
- CANATAN, Kadir, *Avrupa'da Müslüman Azınlıklar*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995
- CİROKA, Blerim, *İngiltere'de Yaşayan Arnavut Gençlerin Dinî Kimlikleri, İnanışları, Yönelişleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006
- DALAT, Ziya, *Çocuk ve Genç Ruhunu*, Yeni Matbaa, İkinci Baskı, Ankara, 1955
- DASEETTO, Felice, "The Muslim Populations of Europe," Socio-historical developments and trends, Dasetto, F. J. Neislen, B. Marechal, S. Allievi, *Muslims in Enlarged Europa, Religion and Society*, Leiden, Brill, 2003
- DİNÇOĞLU, Onur, *Türkçe'de Yabancı Terimler Sözlüğü*, İnkılab Kitabevi, Ankara, 2003
- DOĞAN, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Birlik Yayınları, İkinci Baskı, Ankara, 1982
- ERKAL, Mustafa, *İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri*, (Genişletilmiş 5. Baskı), Der-Yay. İstanbul, 2000
- ESPOSITO, John L., *İslam Tehdidi Efsanesi*, çev. Ömer Baldık – Ali Köse, Talip Küçükcan, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002

- EYİCE, Semavi, “Arnavutluk”, Mad., *İslam Ansiklopedisi*, C. 3, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul, 1991
- FAY, Brian, *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi, (Çok Kültürlü Bir Yaklaşım)*, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı yay. İstanbul 2001
- GARAODY, Roger, *Entegrizim Kültürel İntihar*, Pınar Yayınları, 4. Baskı, çev. Kâmil Bilgin Çileçöp, İstanbul, 2000
- GASHİ, Fehim, *Kosova Bölgesindeki Arnavut, Boşnak ve Türk Gençlerinin Dini Yönelimleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul, 2008)
- GÖKA, Erol, *Türklerin Psikolojisi, (Tarihin Ruhumuzda Bıraktığı İzler)* Timaş Yayınları, İstanbul 2008
- GÜLLÜ, İsmail, “Gençlik Dindarlığı: Almanya’daki III. Kuşak Türk Gençleri Örneği”, *Dindarlığın Sosyopsikolojisi*, Ünver Günay-Celaledin Çelik, (edt.), Karahan Yayınları, Adana, 2006
- TÜMER, Günay-Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2002
- GÜNAY, Ünver, Celaledin Çelik, *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*, Karahan Kitabevi, Adana, 2006
- GÜRBÜZ, Bahadır, *Batıdan Doğuya Uzanan Çizgide Balkanlar ve Türkler*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2002
- GÜRSES, İbrahim, *Kölelik ve Özgürlük Arasında Din*, Arasta Yay., Bursa, 2001
- HORTAÇSU, Nuran, *Grup İçi ve Gruplar Arası Süreçler*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1998

- HÖKELEKLİ, Hayati, *Din Psikolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1998
- HÖKELEKLİ, Hayati, “Gençlik ve Din”, *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2002
- İMAMOVIĆ, Mustafa, *Historija Bošnjaka*, Boşnakça Zajednica Kulture Preporod, Sarajevo, 1996
- İNAN, Ali Mithat, *Toplum İdeoloji Gençlik*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1989
- İNANÇ, Hüsamettin, *AB’ye Entegrasyon sürecinde Türkiye’nin Kimlik Problemleri*, Adres Yayınları, Ankara, 2005
- İZET, İbreljić *Evropski Muslimani na Pocetku 21. Stoljeca*, 2.Baskı, Harfo-graf Yay., Tuzla, 2008
- JERSİLD, Arthur, T., *Gençlik Psikolojisi*, Çev. İbrahim N. Özgür, 3. Baskı, Takıloğlu Matbağacılık, İstanbul, 1978 ((Harf sırasına uygun yere koy!))
- JUNG, C.G. *Keşfedilmemiş Benlik*, çev. Barış İlhan, İlhan Yayınları, İstanbul, 1999
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem, *Kültürel Psikoloji, Kültürel Bağlamında Aile ve İnsan*, YKY., Yay. İstanbul, 1998
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem, *Yeni İnsan ve İnsanlar, (Sosyal Psikolojiye Giriş)* Evrim Yayınları, 10. Basım, İstanbul, 1999
- KAPLAN, Hasan, *Relationship Between Religion And Identity Development: A Study Of Second Generation American Muslim Adolescents*, (Doktora Tezi) New York, 2005
- KARAKÖSELİ, Mahmut, *Kosova’nın Bağımsızlığı veya Etkisizleştirilen Arnavutlar*, (2009) <http://www.stratejikboyut.com/yazi/kosovanin-bagimsizligi-veya-etkisizlestirilen-arnavutlar-588.html>

- KARASAR, Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Sim Matbaası Yay., 7. Basım, Ankara 1995
- KARATAY, Osman – Bilgehan A. Gökdağ, *Balkanlar el Kitabı*, Cilt II: Çağdaş Balkanlar, Vadi Yayınları, Ankara, 2007
- KARATAY, Osman, *Kosova Kanlı Ova*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1998
- Kosova Artık Bağımsız, 18 Şubat 2008, www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=653416
- RODNEY, Stark, “Toprağın Bol Olsun Sekülerleşme” *Sekülerizm Sorgulanıyor*, Ali Köse, Edt. Ufuk Kitapları Yayıncılık, İstanbul, 2002
- KÖSE, Ali, *Avrupa ve İslam*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2009
- KÖSOĞLU, Nevzat, *Türk Kimliği ve Türk Dünyası*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1996
- KÖSOĞLU, Nevzat, *Türk Olmak ya da Olmamak*, (Millî Kültür, Mozaik Kültür ve Etnisite) Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2005
- KUCUKCAN, Talip, “Turks in Britain: Religion and Identity”, *Turks in Europe, Culture, Identity, Integration*, Edited by Talip Kucukcan and Veyis Gungor, Turkevi Reseach Centre, Amsterdam, 2009
- KULA, Naci, M., *Kimlik ve Din (Ergenler Üzerinde Bir Araştırma)*, Ayışığı Kitapları Kitabevi, İstanbul, 2001
- KÜÇÜKCAN, Talip, *Politics of Ethnicity, Identity and Religion, (Turkish Muslims In Britain)*, Ashgate Publishing, England, 1999
- MEHMEDOĞLU, Ali Ulvi, *Kişilik ve Din*, Dem Yayınları, İstanbul, 2004
- MUSA, Gashi, *Some Facts About Kosovo*, Logos-A, Skopje, 1997
- MUSA, Musa, “Balkan Müslümanlarında Din – Kimlik Bütünleşmesi”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul, 2004)

- NASO, Paolo Brunetto Salvarini, *La Rivincita del Dialogo, Cristiani e Musulmani in Italia Dopo l'11Settembre*, Editrice Misioneria (EMİ) yay. Cita di Castello, 2002
- NİELSEN, Jorgen, *Muslims In Western Europe*, 2. Baskı, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1995
- OKUMUŞ, Ejder, *Gösterişçi Dindarlık*, Ark kitapları Yayın Evi, İstanbul, 2002
- OKUMUŞ, Ejder, *Toplumsal Değişme ve Din*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003
- ORTAYLI, İlber, *Avrupa ve Biz*, Turhan Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2007
- ÖCAL, Mustafa, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara, 1999
- PAYAZİTİ, Ali, *Young People And Religion*, seer-South-East Europe rewiew for labour and social Affairs, 2002
- PEKER, Hüseyin, *Din Psikolojisi*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2003
- SAİD, Edward, *Kültür ve Emperyalizm*, çev. N. Alpay, Hil Yayınları, Ankara, 2000
- SMİTH, Anthony, D., *Millî Kimlik*, çev. Bahadır Sina Şener, İletişim yay. 3. Baskı, İstanbul, 2004
- SOFUOĞLU, Ebubekir ve Diğerleri, *Gora Abidesi*, Uluslar Arası Kalkınma İşbirliği Derneği (UKİD), Kültür Yayınları, İstanbul, 2006
- SUBAŞI, Necdet, *Gündelik Hayat ve Dinsellik*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2004
- ŞAHİN, Adem, *Üniversite Öğrencilerinde Dinî Hayat*, Konya, 2001
- ŞEMİN, Refia, *Gençlerimizin Psiko-Pedagojik Problemleri*, İkinci Baskı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1973
- ŞENER, Sami, *Türkiye'de Gençlik Olayı*, Timaş Yayınları, İstanbul, 1991

- TAŞ, Kemalettin, *Üniversite Gençliğinin Dindarlık Kriterleri*, Alter yay., Ankara, 2005
- TAŞTAN, Vehap, *Değişim Sürecinde Kimlik ve Din,(Kayseri'den Yurt Dışına Çıkan İşçi Göçü Olayının Kültürel Boyutu)*, Kayseri Kültür Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri, 1996
- TAVUKÇUOĞLU, Mustafa, “*Avrupalı Türk Gençlerin Kültürel Kimlik Problemleri*”, *Gençlik Dönemi ve Eğitimi*, İsmail Kurt – Seyid Ali Tüz, edt. Ensar Neşriyat Yayınları, İstanbul, 2000
- TOÇI, Fatmir, *Kosova ne Veshtrim Enciklopedik*, Akademia e Shkenca e Shqiperise Qendra e Enciklopedise Sqiptare, Botimet Toena, Tirane, 1999
- TOK, Nafiz, *Kültür, Kimlik ve Siyaset*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003
- TOPUZ, İlhan, *Üniversite Öğrencilerinde Dinî Tutum ve Davranışlar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 1999
- TOSUN, Cemal, *Din ve Kimlik*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2003
- UYSAL, Veysel, *Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996
- UYSAL, Veysel, *Psikososyal Açıdan Oruç*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1994
- VERGOTE, Antoine, *Din İnanç ve İnançsızlık*, çev. Veysel Uysal, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999
- WILLIAM, E. Connolly, *Kimlik ve Farklılık*, çev. Fermâ Lekesizalın, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995
- YAPICI, Asım, *Ruh Sağlığı ve Din*, Karahan Kitabevi, Adana, 2007

YILDIZ, Ethem , -Muammer Ak, *Doğu Karadenizde Kültürel Kimlik*, Çatı Kitapları,

Yay. İstanbul, 2002

YILMAZ, Murat, *Kosova Bağımsızlık Yolunda*, İHH Yayınları, İstanbul, 2005

EKLER

ARAŞTIRMA

Avrupa Kültürünün Boşnak Gençlerin Din ve Kimlik Algıları Üzerine Etkisi

Açıklama:

Elinizdeki bu anket formu Avrupa tecrübesinin Boşnak gençlerin din ve kimlik algıları üzerine etkisini anlamaya yönelik olarak, yapılmakta olan yüksek lisans tezine esas teşkil edecek bir çalışmadır. Bu herhangi bir test veya sınav değildir. Hiçbir sorunun kesin olarak yanlış veya doğru bir cevabı yoktur. Verilecek en kötü cevap samimi olmayan ve düşünmeden verilen cevaptır.

Ankette isminizi yazmanızı istemiyoruz. Böylece daha rahat ve samimi cevaplar verebilirsiniz. Aşağıdaki seçeneklerden durumunuza en uygun olanı işaretleyin. Açık olanları ise lütfen doldurunuz. Katkılarınızdan dolayı şimdiden teşekkür ederiz.

1. Cinsiyetiniz:

- 1. Erkek
- 2. Kadın

2. Yaşınız.....

3. Medeni durumunuz?

- 1. Evli
- 2. Bekâr
- 3. Boşanmış

4. Yaşadığınız yer:

- 1. Köy
- 2. Kasaba
- 3. Şehir

5. Kaç yıldır ülke dışındasınız?

.....

6. Eğitim Durumunuz nedir?

1. Orta
 2. Lise
 3. Üniversite
 4. Başka(Lütfen belirtiniz).....

7. Ailenizin dinle ilişkisi nasıldır:

1. Çok Dindar
 2. Dindar
 3. Az dindar( ) 4. Dinle alakaları yoktur

8. Ailenizin gelir durumu:

1. Zengin
 2. Orta
 3. Fakir

9. Kendinizi dindarlık bakımından nasıl değerlendirirsiniz:

1. Çok dindarım
 2. Dindarım
 3. Biraz dindarım
 4. Dindar değilim
 5. Hiç dindar değilim

10. İtalya'ya gelmeden önce;

1. Daha çok dindardım
 2. Daha az dindardım
 3. Din ile hiç ilgili değildim

11. İtalya'ya gelmeden önce namaz konusundaki durumunuz nasıldı?

1. Beş vakti, Cuma ve Bayram namazlarını devamlı kılıyordum.
 2. Beş vakti, Cuma ve Bayram namazlarını ara sıra kılıyordum.
 3. Hiç namaz kılmıyordum.

12. Namaz ibadeti ile ilgili tutumunuz aşağıdakilerden hangisidir?

- Günlük beş vakit namaz : 1. devamlı kılarım 2. arasıra kılarım 3. hiç kılmam
Cuma ve Bayram namazları: 1. devamlı kılarım 2. arasıra kılarım 3. hiç kılmam

13. Oruç ibadeti ile ilgili tutumunuz aşağıdakilerden hangisidir?

1. Ramazan orucu bütünüyle tutarım
 2. Ramazan orucunun bir kısmını tutarım
 3. Ramazan orucunu hiç tutmam

14. İtalya'ya gelmeden önce oruç konusundaki durumunuz nasıldı?

- 1. Ramazan orucu bütünüyle tutardım
- 2. Ramazan orucunun bir kısmını tutardım
- 3. Ramazan orucunu hiç tutmazdım

15. Dua ile ilgili aşağıdakilerden tutumunuz nedir?

- 1. Sk sık dua ederim
- 2. Bazen dua ederim
- 3. Hiç dua etmem

16. Hayatın anlamını kavrama ve bu konudaki birçok soruya cevap bulmada dinim yardımcıdır:

- 1. Katılıyorum
- 2. Kararsızım
- 3. Katılmıyorum

15. Avrupadaki insanlar bizim insanlardan daha samimi ve güvenilirdir:

- 1. Katılıyorum
- 2. Kararsızım
- 3. Katılmıyorum

16. İtalya'daki dinî adet ve gelenekler bizim dinî adet ve geleneklerimizden daha güzeldir:

- 1. Katılıyorum
- 2. Kararsızım
- 3. Katılmıyorum

17. Avrupalılar bizden daha huzurlu ve daha mutlu bir hayat yaşıyorlar:

- 1. Katılıyorum
- 2. Kararsızım
- 3. Katılmıyorum

18. İtalya'ya geldikten sonra dinime daha çok özen göstermeye başladım:

- 1. Katılıyorum
- 2. Kararsızım
- 3. Katılmıyorum

19. Kim olduğumu ve nasıl yaşamam gerektiğini en iyi bana dinim öğretmiştir.

- 1. Katılıyorum
- 2. Kararsızım
- 3. Katılmıyorum

20. Çağdaş yaşam insanı mutlu etmeye yeter; dine gerek yoktur.

- 1. Katılıyorum
- 2. Kararsızım
- 3. Katılmıyorum

21. Evlilik öncesi cinsel ilişki hakkındaki tutumunuz nedir?

- 1. Günahtır
- 2. Gereklidir
- 3. Fikrim yok

22. İtalya'ya gelmeden önce evlilik öncesi cinsel ilişki hakkındaki tutumunuz nasıldı?

- 1. Haram ve günah olduğunu kabul ediyordum ve uzak duruyordum
- 2. Haram ve günah olduğunu kabul etmekle birlikte zaman zaman sınırları aştığım oldu.
- 3. Doğal bir ihtiyaç olarak kabul ettiğim için, kendimi sınırlamadım.

23. İtalya'ya gelmeden önce bar disko alışkanlıklarınız var mıydı?

- 1. Evet
- 2. Hayır

24. Şimdiki durumda bar disko alışkanlıklarınız var mı?

- 1. Evet
- 2. Hayır

25. Daha önceleri madde ve alkol kullanımı alışkanlığınız var mıydı?

Sigara:

- 1. Evet
- 2. Hayır

Alkol:

- 1. Evet
- 2. Hayır

Uyuşturucu:

- 1. Evet
- 2. Hayır

26. Şimdiki durumda madde ve alkol kullanım alışkanlıklarınız nasıldır?

Sigara:

- 1. Evet
- 2. Hayır

Alkol:

- 1. Evet
- 2. Hayır

Uyuşturucu:

- 1. Evet
- 2. Hayır

27. Domuz eti ve benzeri İslam Dininin haram kıldığı yiyeceklerle ilgili tutumunuzda bir değişiklik oldu mu?

1. Evet, daha önceden haram kabul ediyor ve yemiyordum; burada ise yemeye başladım.
 2. Hayır, daha önceden haram kabul ediyor ve yemiyordum; burada da yemiyorum.

27. Aile arasındaki ilişkileriniz önce/sonra nasıldı?

1. Gelmeden önce iyi idi, şimdi ise kötü
 2. Gelmeden önce kötü idi, şimdi ise iyi
 3. Önceki ile şimdiki arasında önemli bir fark yok.
 4. Başka (Lütfen belirtiniz).....

28. Geldikten sonra, giyim tarzı, kılık ve kıyafetlerinizde herhangi bir değişiklik oldu mu?

1. Evet
 2. Hayır

29. Karşı cinsle sosyal ilişkilerde önemli bir değişim yaşadınız mı?

1. Evet, önceden muhafazakâr idim, şimdi ise rahat ve serbest ilişkileri benimsiyorum.
 2. Hayır, önemli bir değişim olmadı, önceden nasılsa şimdi de aynı şekilde devam ediyor.

30. “Ben kimim?” sorusuna öncelikle hangi cevabı verirsiniz?

1. Boşnak
 2. Türk
 3. Müslüman
 4. İtalyan
 5. Başka(Lütfen belirtiniz).....

31. İtalya’daki statünüz nedir?

1. İşçi
 2. Memur
 3. İş adamı
 4. Öğrenci
 5. Başka(Lütfen belirtiniz).....

32. İtalya’daki pozisyonunuz nedir?

1. Kaçak olarak bulunuyorum
 2. Oturum iznim var
 3. İtalyan vatandaşı ile evliyim
 4. Kalıcı olarak buradayım
 5. Sadece çalışma için geçici olarak buradayım
 6. Okul ve eğitim sürecindeyim
 7. Sığınmacıyım

33. İtalya'ya gelmeden önce herhangi bir cemaate bağlı mıydınız?

1. Evet
 2. Hayır

34. Bulduğunuz çevrede herhangi bir cemaate bağlı mısınız?

1. Evet
 2. Hayır

35. Gurbetteki hayat dinî tutumunuzu ne yönde etkiledi?

1. Dine daha çok yaklaştırdı
 2. Hiç etkilenmedim
 3. Dinden uzaklaştım
 4. Daha bilinçliyim
 5. Dinimi değiştirdim

36. Yurt dışında ailenizle mi kalıyorsunuz?

1. Evet
 2. Hayır

40. İtalya'da bulunmanızın sebebi nedir?

1. Eğitim
 2. Gurbet

41. Bir gün memleketinize dönmek ister misiniz?

1. Evet
 2. Hayır

42. Melek cin gibi görünmeyen varlıklar vardır?

1. Katılıyorum
 2. Kararsızım
 3. Katılmıyorum

43. Ahiret gününe ve o günde her şeyin karşılığını göreceğime inanıyorum.

1. Katılıyorum
 2. Kararsızım
 3. Katılmıyorum

44. Hz. Muhammed (a.s) Allah'ın kulu ve resulüdür.

1. Katılıyorum
 2. Kararsızım
 3. Katılmıyorum

45. Kur'an ı Kerim Allah'ın kelmamdır ve günümüze kadar değişmeden ulaşmıştır.

- 1. Katılıyorum
- 2. Kararsızım
- 3. Katılmıyorum

46. Her Şeyi yaratan, bilen ve her Şeye gücü yeten Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyorum.

- 1. Katılıyorum
- 2. Kararsızım
- 3. Katılmıyorum

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Yeri ve Yılı Restelica 23.06.1984.

Öğr.Gördüğü Kurumlar :	Başlama Yılı	Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise	2000	2004	B.A.İmam Hatip Lisesi
Lisans	2004	2008	U.Ü.İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans	2008	2010	U.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü

Doktora

Medeni Durum Evli

Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi: İngilizce(orta)Arapça(orta)
İtalyanca(orta)Arnavutça(orta)
Türkçe(iyi)

Çalıştığı Kurum (lar) :	Başlama ve Ayrılma Tarihleri	Çalışılan Kurumun Adı
--------------------------------	-------------------------------------	------------------------------

Yurtdışı Görevleri

Kullandığı Burslar Türkiye Diyanet Vakfı Burslusu

Aldığı Ödüller

Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Topluluklar :

Editör veya Yayın Kurulu Üyelikleri :

Yurt İçi ve Yurt Dışında katıldığı Projeler :

Katıldığı Yurt İçi ve Yurt Dışı Bilimsel Toplantılar:

Yayımlanan Çalışmalar

Diğer

Tarih-İmza
Adı Soyadı